వే న రా జు

ర స త ర ం గి ణి

౪

వేనరాజు

విశ్వనాథ సత్యనారాయణ

రసతరంగిణి
మచిలీపట్టణం

సర్వస్వామ్యములు గ్రంథకర్తవి

మొదటి ముద్రణము ౧౦౦౦

ఆంధ్రగ్రంథాలయ ముద్రాశాల, బెజవాడ

రసతరంగిణి

రాజపోషకులు :

చిరంజీవి శ్రీ కొత్త వెంకటేశ్వరరావు, సంగంజాగర్లమూడి

వేనుఁడు : రాజు

గౌతముఁడు : చెలికాఁడు

అంగరాజు : తండ్రి

పృథువు : మొదట చెల్లెలు, పిదప తమ్ముఁడు

కౌషీతకుఁడు : సేవకుఁడు

ద్వ్యాషీతకుఁడు : సేవకుఁడు

వినీతభట్టు : వంది

శ్రీధరభట్టు : కుర్రవంది

వినీతభట్టునల్లుడు

కాలభట్టు : ముసలిభట్టు

ఒక బ్రాహ్మణుఁడు

భూదేవి : వసుంధర

వినీతభట్టుముసలివియ్యపురాలు

వినీతభట్టుకూతురు [చూలాలు]

అంకితము

శ్రీ బెల్లంకొండ కనకాంబారాఘవరాయ దంపతులకు:

ఎన్నఁగ నీతి కొంచెపడినీకలివేళల దివ్యశీలసం
పన్నులె దైవతంబులని మాటికిమాటికి మిమ్ము దేవతా
సన్నమనోజ్ఞమూర్తులఁ బ్రశంసయొనర్తును లోనలోన, నేఁ
డన్నుతి యంకితంబునకునై బయలందిన దిట్లు దివ్యమై!

సతతరసోద్గతిన్ దెనుఁగుజాతి రసజ్ఞత చావదేని నీ
కృతి చిరకాలజీవినగుఁ గేవలమప్పటిదాక, మీరు కీ
ర్తి నవకంబు క్రొత్త సవరించిన మోహనమోహనంబు లా
కృతు లెసలారి బ్రాహ్మి చిఱుగేలికి జంటశుకంబు లౌదురున్!

మీయెడ నాయెడందఁగొన మేళ్ళొరసెన్ మఱి లోతులందు లో
తై యివ మూరుకొంచుఁ దఱుచై జలలూరిన ప్రేమగౌరవ
శ్రీ, యది యీ నవాకృతివరించి కృతింబలెవచ్చి యాశశి
స్థాయిగ శీతవెన్నెలలచాలున సేవలుపట్టు మీదెసన్!

విశ్వనాథ సత్యనారాయణ

౪౯ పుట ౪౧వ పుట. తరువాత వరుసగానే.

నాంది

శ్రీనిత్యమోక్షలక్ష్మీనాథుఁ డగుటచే నెప్పుడు సంసృతబాధ నెఱుఁగలేఁడు
ఇంద్రియాతీతనిత్యేచ్ఛుఁడై తగుటచే నీ శరీరులదుఃఖ మెంచలేఁడు
ఆద్యంతరహిత కాలాకృతి యగుటచేఁ దత్కాలజనితసంతప్తి కనఁడు
పరిధూతకర్మవాగుగుఁడౌటచేఁ గర్మవృత జంతుతతిక్లేశవిధి తలఁచఁడు
దిజ్ఞానః కాలమూర్తి
మనాజ్ఞనాజ్ఞహితలవిలిప్తతా భ్రాంతికృన్మహస్సు
వేదవేదాంతములయందె వెలుఁగు వెలుఁగు
మలఁగు చీఁకటిదారులఁ దొలఁచుఁగాక!

[నాంద్యంతమున కుశీలవుఁడు ప్రవేశించి]

ఏమోయి! లవంగికా! ఇట్లు వత్తువా?

మారిషుఁడు: [ప్రవేశించి] బావా! నీ వెర్రి నీకు వదలదు.

కుశీలవుఁడు: ఇది బాగున్నది, నేను నిన్నుఁ బిలచితినా? నా భార్యను నేను పిలుచుకొంటిని

మారిషుఁడు: చాలుగాని యూరకుండవయ్యా! నీ ఛాందసము పోనిచ్చితివి కావు. నాంది ప్రస్తావనలు మాకు వలదో యను చుండఁగా నీ వవి మా నెత్తినఁ గుక్కెద వెందులకు? ఇప్పటి మా సభాసదులకు నీ ప్రాఁతగోల యక్కఱలేదు. ఈ స్వగతములు దీర్ఘోపన్యాసములు కల నాటకము లాధునికులకు రుచించవని చెప్పినను వినక యీ నాటకము నాడుటకు మాచేత ముక్కుపట్టించితివి. దానికొప్పుకోఁగా నిప్పుడు ప్రస్తావనకు లవంగిక రావలయుఁగాఁబోలు

కుశీలవుఁడు : ఆడుఁగొనుడోయి! మీయిష్టము వచ్చిన ట్లాడు కొనుఁడు, నా కెందుకు? నేను పోవుచున్నాను. [నిష్క్రమించును]

మారిషుఁడు : ఇది వరుస. మాయింట నొకరిమాట యొకరికి గిట్టుటలేదు. మా బావ పూర్వపద్ధతులలో మహార్థ మున్న దనును. మా కాయర్థము లేమియుఁ గనిపించుటలేదు. ఆయన మమ్ము సంస్కారరహితులనును. మాలోఁ గొంద ఱాయన నల్లరిచేయుదురు. ఏది యెట్లైనను నష్టము లేదు కాని మా చెల్లెలు లవంగిక మా బావ యెంత చెప్పిన నంత. ఈ కొంచె మునకే యిప్పుడేదో విఱుచుకొని నా నెత్తినఁ బడును

[కుశీలవుని జేతఁ గొనితెచ్చుచు లవంగిక ప్రవేశించి]

లవంగిక : అన్నా! నీ కంతకన్ననంతకన్న మతిపోవుచున్నది. సూత్రధారుఁ డనగా నీతో నేమని చెప్పితిని? ఆయన సాక్షాన్నారాయణుఁడు. అపరభరతముని. భరతమునిగోడే తెలియని నీకు భరతముని యనినచో లెక్కయా! కనీస మీనాటకమునకు సంబంధించినంతవరకైన నీవు మాట్లాడ కుండ నుండవలయును

మారిషుఁడు : ఈసంగతి నాకుఁదెలియదూ? తెలియును. బావా! ఇంక నేమి? కానీ!

లవంగిక : అన్నా! నీ కిష్టము లేనిచో మేము వెడలిపోయె దము. నీవు మీ బావగారి నేమనినను నేనూరకుండునది లేదు.

మారిషుఁడు : అసలు నీ మూలముగాఁ గా దిదంతయు?

[నిష్క్రమించును]

లవంగిక: మీరుకూడ వయసుచేతఁ జిన్నవారేకదా? మీరు కూడ వారితోఁ గలసియుండరాదా? వారందఱు నాటకకళ వృద్ధిపొందుచున్నదందురు. మీ రేల యొప్పుకొనరాదు?

కుశీలవుఁడు: ఈ సమాధానము నీతో నిదివరకే చెప్పితిని. అది వృద్ధిపొందుటకాదు; ఆత్మవంచన-సామాజికులను వంచించుట. నాటకమునందు రసము పరమార్థవిషయమైనచో వీరి పోకడలు దుష్టములు. నాటక మనఁగా నెవనియిష్టము వచ్చినట్లు వాఁడు తందనాలాడుటయైనచో నాకభ్యంతరములేదు

లవంగిక: అయినచో నాడి చూపించుఁడు

కుశీలవుఁడు: నీవు ముందర పాడి చూపించవలయును

లవంగిక: నేను పాడినచో మీకుఁ బనికిరాదు కదా?

కుశీలవుఁడు: మఱి నీవు హిందూస్తానీ వరుసతో నెవఁడో వ్రాసినపాట పాడెదవామెను. అది తబలామ్రోఁత హార్మనీ మ్రోఁతలతో సరిపోవును. ఆరాగములో భావమొప్పదు అసలుమాటే వినఁబడదు

లవంగిక: నేను వెడలిపోవుచున్నాను [పోఁబోవును]

కుశీలవుఁడు: [పట్టుకొని] నీకంతకోపమెందుకు? నేను నీకు భర్తనుగదా? నీమధ్య నామధ్య నాఱురోజులు వారడి. మన యూరవయేట మనకుఁ బెండ్లిచేసిరి. నీవు పదుమూఁడవయేటఁ బెద్దమనిసివైతివి. నాకప్పటికి పెద్దబాలశిక్ష కాలేదు. నీకిప్పుడు పదునెన్మిదవయేఁడు వచ్చినది. అయిదుగురు బిడ్డలతల్లివలె

నన్నావు. నేను నీ చంకబిడ్డవలె నున్నాను. నీవు నాకై యున్నాల్లెదురుచూచుచుఁ బాతివ్రత్యము నెరపితివి. దానికి నేను కృతజ్ఞుఁడనుగా నుండవలయును గనుక నీవు చెప్పినట్లు చేసెదను. నీ యిష్ట మేమో నీవు చెప్పుము

లవంగిక: పాటలు లేనిచో నాటకము రక్తి కట్టదు

కుశీలవుఁడు: ఇది నీ యిష్టము కాదు. మీయన్నను సంతోషపెట్టుటకిట్లు చెప్పుచున్నావు

లవంగిక: ప్రతిదియు నా యిష్టము వచ్చినట్లు చేయుదు ననుటయుఁ జివరకు మీయిష్టమే జరిగించుటయు

కుశీలవుఁడు: అది నీశీల ప్రభావము. అదిగో! ఇంత పోట్లాడిన మీయన్న గౌతమునిభూమిక ధరించి వచ్చుచున్నాఁడు

లవంగిక: అతఁడు మనసులో మీవైపే...

కుశీలవుఁడు: నా కంతేగా తృప్తి. మీ రందఱు నా మాట విందు రనియే కాని నా కితరమైన యాశ యున్నదా? పెండ్లినాటి కట్నముదగ్గరనుంచియు నిదే

లవంగిక: మీ కెంతచేసినను మెప్పులేదు

కుశీలవుఁడు: ఓసీ! ధర్మము చేయనిచో దోషము. చేసినచో మెప్పులేదు

తెర

మొదటి యంకము

[రాజాంతఃపురము - సెజ్జపై వేనుఁడు, ద్వారమున గౌతముఁడు]

గౌతముఁడు: నీవు వివాహము చేసికొని ప్రజలకోరిక తీర్పక తప్పదు

వేనుఁడు: ఆ నిలుచుండుట యేమిటి? ఆ చెప్పుట యేమిటి? వచ్చి కూర్చుందువా?

గౌతముఁడు: నీవు చేసికొందువా!

వేనుఁడు: నేను చేసికోను. హఠాత్తుగా వచ్చి నన్నిట్లడిగినచో నేనసలు చేసికోను. నారాజ్యములో నెవ్వరును వివాహము చేసికోరాదని నేను చెప్పుచుండఁగా నీవు నన్నుఁ జేసికొమ్మందు వేమి? గౌతమా, ఈ కృత్రిమసంయోగములవలన జగమ్ము నాశమగుచున్నది. వివాహమన్న బంధము లేకున్న జారత్వమే లేదుకదా. జారత్వము లేక పాపము లేదు. పాపపుణ్యములు మనము మనకై తెచ్చుకొన్న కట్టుత్రాళ్లు. ఇవి నిత్యము నీకుఁ జెప్పెడి మాటలేకదా! దాని కేమి? నేను నిజముగా వివాహము చేసికొన్నచో నెవరిని చేసికొందునో తెలియునా?

గౌతముఁడు: ఎవరిని?

వేనుఁడు: నిన్ను

గౌతముఁడు: నన్నా! ఎందుకు? సంతానము కనుటకా?

వేనుఁడు: ఎందుకా! ప్రేమించుటకు. నీ సౌందర్యవంతమైన మొగమును జూచి చూచి మోహము పొందుటకు;

నీమనసులో సౌకుమార్యపులోఁతులు తడవి చూచుకొనుటకు.
ఆలోఁతులలో నవ్యక్తముగా దాగియున్న నూతన నూతనము
లైన గానమాధురులను ప్రతిధ్వనింపఁజేయుటకు!

గౌతముఁడు: వివాహముచేసికొనుట సంతానార్థము

వేనుఁడు: సంతానార్థమా వివాహము చేసికొనుట? ఎంత
యనాగరకపుటూహ! ఇది ఆస్మృతికర్తలబోధన కావల
యును. ఏమి స్మృతికర్తలోయి యీ ఋషులు, చిత్రచిత్రము
లైన భావములు వ్యాప్తికిఁ దెచ్చినారు. దేశములో స్వతంత్రి
భావములు చంపివేసినారుపో

గౌతముఁడు: మఱి వివాహము సంతానార్థమనియేగదా
అందరనుకొనుట

వేనుఁడు: వారనుకొనునట్లు చేసిన దీ ఋషులే

గౌతముఁడు: కానిమ్ము, మనము నట్లే యనుకొనినవలనఁ
దప్పేమి?

వేనుఁడు: వారందరు తప్పుత్రోవవెంటఁ బోవుచుండఁగా
మనము వారిని సరియైనమార్గమునకుఁ ద్రిప్పవలయును గాని
మనముగూడ వారి ననుసరింతుమా?

గౌతముఁడు: మనది తప్పుత్రోవ యని వారందురు. అప్పు
డేమి చెప్పవలయును?

వేనుఁడు: వారట్లనుటకు వీలులేదు. నేను రాజునుగదా!
వారు నేను చెప్పినట్లే వినవలయును

గౌతముఁడు: ఎవరి యిష్టమువచ్చినట్లు వా రూహింతురు. కా దనుటకు మన మెవ్వరము?

వేనుఁడు: ఎవ్వరము! నేను రాజును. ప్రజలు సరియైన మార్గమున నడువఁజూచుట నాకు విధి

గౌతముఁడు: నీవు రాజువైన పైని భగవంతుఁ డున్నాఁడు. భగవంతుఁడైన విష్ణువు నెక్కువగాఁ జూతురా మానవులు? వారలలో నొకఁడైన రాజు నెక్కువగాఁ జూతురా మానవులు?

వేనుఁడు: అబ్బా! ఆనుపూర్విగా వచ్చు భావములు కొన్ని మనలను బిశాచములవలెఁ బట్టుకొన్నవి. అవి వదలునట్లు లేవు. మానవలోకమును బంధించివేయు కొన్ని దుర్మార్గపు టూహాలు పాడు స్మృతికర్తలవలనను పురాణకర్తలైన గడ్డపువారివలనను మనలోఁ బాతుకొనిపోయినవి. అవి వదలినఁగాని మనము బాగుపడము. మానవజాతికి మోక్షము లేదు. ఈ భగవంతుఁడన్న యూహ యేనాఁడు నాటఁబడినదో?

గౌతముఁడు: భగవంతుఁడే లేఁడా!

వేనుఁడు: ఉన్నాఁడా!

గౌతముఁడు: ఉన్నాఁడు

వేనుఁడు: ఎట్లు

గౌతముఁడు: ఈ ప్రపంచము కార్యము. దీని కర్తఁడు కారణము

వేనుఁడు : ఈ ప్రపంచమే నిత్యము. ఇదియే అన్నిటికిఁ గారణము

గౌతముఁడు : ఇది అస్థిరముగాన నిత్యము కాదు. అందు కని కారణమును గాదు

వేనుఁడు : అట్లయిన నీవు చెప్పు భగవంతునకు వేరే కారణముండవచ్చు

గౌతముఁడు: లేదు. అట్లు కారణమునకుఁ గారణము గానంతు లేకుండపోవును. దాని ననవస్థాదోష మందురు తార్కికులు

వేనుఁడు : ఆ దోషము తార్కికులతోఁ జెప్పుము

ఆ తలుపుదగ్గర నట్లెంతసేపు నిలుచుందువు? నాలుగునాళ్ళ నుండి యెక్కడకుఁ బోతివి? ఇట్లు రా!

గౌతముఁడు : [వచ్చి] ఊఁ!

వేనుఁడు : [ముద్దిడుకొనును]

గౌతముఁడు : కోరికతీర ముద్దిడుకొనుము

వేనుఁడు : ఏమంతిదయ!

గౌతముఁడు : ఇది మన చెలిమికి తుది-చీటి

వేనుఁడు : ఏ మట్లనెదవు ?

గౌతముఁడు : పదిమాట లెందుకు? ఈనాఁటితో నీనామైత్రి అంతమైనది. నీబుద్ధి విపరీతపుఁద్రోవలు పోవుచున్నది. నాబుద్ధి సనాతనధర్మము నాశ్రయించుచున్నది. నీకేమో యజ్ఞము

లక్ష్యరలేదు, స్వాధ్యాయము లక్ష్యరలేదు, స్మృతు లక్ష్యర లేదు, నా కవన్నియుఁ గావలయును

నీ యీ విపరీతసిద్ధాంతములవలన లోక మంతయు సంక్షో భించిపోవుచున్నది

'జన్నంపుఁబొగలచే మిన్ను కప్పుటలేదు ఒక వానయును కురియుటయు లేదు
తొలికోడికూఁతతోఁ దలమున్కుడుటలేదు ననులేఁత పైరు పండుటయు లేదు
తరితోన నాల్గువేదములు క్రోల్చుటలేదు కొసకఱ్ఱి నేల సాగుటయులేదు
అగ్గి నావులనేయి వానిను వేల్చుటలేదు కూడు నెగ్గులు తొలఁగుటయులేదు

పొలము దున్నుటకై కాపు పోయినంత
జడ్డిగంబున మిడుత పోటాడ్డుచుండె
సాలుపాల్ చిత్త చిత్తగించదును తోఁడ!
స్వాతి సాగించదును నీప్రసాద మేమొ?

ఓహో! నీమూలమున బ్రాహ్మణులకు మెడలలో జందెములు, ఇండ్లలో మూఁడగ్నులు, మొగములలో తేజస్సులు. తట్టలలో ధాన్యములు నిండుకున్నవి. నీవిపరీతసిద్ధాంతములు వ్యాపించుటచేత నిరాహారులైన దేవతలు జార్చుబాష్పములు గూడ మధ్యాహ్నమున సూర్యునివేఁడికిఁ దపతపలాడి యావిరి యయిపోయి వర్షాభ్రాంతికూడ లేకుండఁజేయుచున్నవి

వేనుఁడు: నాయనా! గౌతమ! !ఇది యేమిటోయి! ప్రాతస్సమయవికసితనవనీరేజసదృశములై వెన్నెలవలెఁ జల్లనైన నీకన్నులు నిప్పులు క్రక్కుచున్న వేల? లీలాబిసకాండములఁ బోలిన నీచేతులు లినుపగుదియలవలెఁ దిరుగుచున్న వేల? వసంత

కోకిలగొంతుపోలె సన్ననై మధురమైన నీకంఠము శ్రవణ కఠోర మగుచున్న దేల ?

చిన్ననాఁటినుండి మనయాత్మలు ఒకచోట నుంచిన రెండు పువ్వుల వాసనవలెఁ గలిసిపోయినవి. ఆ రెండువాసనలను విడఁదీసిన ప్రజ్ఞాశాలి యెవఁడోయి !

తమ్ముఁడా ! ఒక్కసారి నన్నుఁ గౌఁగిలించుకొనుము

గౌతముఁడు : ఇట్టి యనునయములచేత, నిట్టిప్రేమ ప్రకటనలచేత మరల నాతలఁపులు నీవు వశపరచుకొనలేవు. ఇన్నాళ్లంధుఁడనై నీసిద్ధాంతములు నిజములని నమ్మితిని. ఆర్య ఋషులు వ్రాసిన వ్రాఁతలు నీవు చదువలేదు. నన్నుఁ జదువనీయలేదు. పైఁగ వారి యూహ లన్నియు తప్పు లందువు

తతబహుజన్మలబ్ధసుకృతంబులపోగ్రువులు, యోగనిష్ఠ ను
గ్రతపము రూపుగొన్న స్మృతికర్తలు మూర్ఖులు; నీ వొకండు పం
డితుఁడవు; వారివాదములు నిల్వవు; నేలకు ఱేఁడవైన నీ
జతనము మాకు నెల్ల శిరసాపరిధార్యము వేనభూమిపా!

వేనుఁడు : [కోపము]

గౌతముఁడు : నీకుఁ గోపము వచ్చిన నాకు భయము లేదు. పారాశరికివలె, భార్గవునికివలె, నౌశనసునికివలె నీ వన్న నాకు భయము లేదు. లోకము నీ యూహాల ప్రకారము నడచెనేని ప్రళయము రేపే వచ్చును. లోకకంటకములైన యీ యూహాలతో నీ యీ సిద్ధాంతములతో జగమ్మెల్ల సంక్షోభించి పోవుచున్నది

నీ కంతగాఁ గోపము వచ్చిన మల్లెపువ్వులన్న నా చేతులు తెగనరకుము. నందివర్ధనిపువ్వులన్న నా కన్నులు చిదిమి వేయుము. తెల్లతమ్మిమొగ్గయన్న నా కుత్తుక కురివెట్టుము. కాని నీ పూర్వాపుభావముల కే నొప్పను. నేను బ్రతికియున్నంత వరకు నీ సిద్ధాంతములను ఛిన్నభిన్నములు చేసి ప్రజలలో విప్లవము కలిగించెదను

వేనుఁడు : నీవు చేయుచున్నది రాజద్రోహము

గౌతముఁడు : నీవు చేయుచున్నది ప్రజాద్రోహము

వేనుఁడు : ప్రజ దేహము, రాజాత్మ; దేహ మాత్మయొద్దిక లోనిది

గౌతముఁడు : మరల నా రాజే దేహము. నారాయణుఁడాత్మ

వేనుఁడు : గౌతముఁడా ! నిన్ను నాశనము చేసెదను

గౌతముఁడు : ఓహో ! నీవు వేనుఁడ వేనా ! నీవు వేనుఁడ వేనా

[వెనుక వెనుకకుఁ బోయి నిష్క్రమించును]

[తెరలో]

ఆకసము రెండుబారల, పైకిఁ జనెఁ దమ్మిసాగసు పడఁతిమగఁడు పూరేకుల మివులు తుషార స,మీకరణముకూడ వేడిమికి నారెను పో

'ఓసి పురాతనక్షితిభృదుగ్ర మహావ్రతశాలి ! లేచి రా
వే సకిణపత్రికోత్థకనివిష్టధనుర్గుణకేలి ! పాత్రిప్తపూ
జాసమయసత్రివన్మధురసపత్రిసవావలిమేలుముల్ పత్రిశం
సా సముదాళిరాజిపరిమత్తులు తీర్చి వినిర్ణయించెడిక్

వేనుఁడు : ఓరీ! కౌషీతకా, కౌషీతక! ఏమిరా తిరుగుఁబాటు? గౌతమునితిరుగుబాటునరే! క్షుద్రవందికూడనా ?

కౌషీతకుఁడు : [ప్రవేశించి] వేనుఁడా! క్షమించుము, క్షమించుము. ఇతఁడెవఁడో కుర్రవంది. ఆర్యవినీతభట్టుని కూఁతురుబిడ్డఁట. రాజధానికి దూరపుఁబల్లెటూరిలో కులవిద్యలో నారితేరి తాతగారిని జూడవచ్చి ఆయనయెరుకలేక విద్యాప్రకాశనలోభమున వచ్చినాఁడు.

[కుర్రవందివైపు]

అయ్యా! కుర్రవంది! వేనునియనుగ్రహము సంపాదించుము. ఇటు రమ్ము

కుర్రవంది : [ప్రవేశించి]జయముజయము వేనధరాధిపులకు

వేనుఁడు : వీఁడేమొ యడవిలోనిమృగమువలె నున్నాఁడు. ఓరీ! దుర్మార్గుఁడా! నాయెదుటనే నాయాజ్ఞోల్లంఘనము చేసెదవురా! కౌషీతకా! నేఁడు రెండుజాములలోపల వీని తలకు వీనిమొండెమునకు నేమి సంబంధము ?

కుర్రవంది : [ఏడ్చుచు] ప్రభూ! నావలనఁ దప్పేమి ?

వేనుఁడు : ఓరీ! పసిపశువా! నీతల్లిచనుఁబాలింకను నీపెదవులమీఁద నారలేదు. చండమార్తాండుఁడైన వేనునితో నాటలా నీకు ?

కుర్రవంది : అయ్యయ్యో! నాకేమియుఁ దెలియుటలేదు

వేనుఁడు : ఓరీ! నిన్నుఁ బంపించిన ఋషులను బోయి కనుఁగొ

నుము, తెలియును. కాషీతకా! వీని నిటనుండి లాగివేయుము

[కాషీతకుఁడు కర్ర వందిని బలవంతముగఁ దీసికొనిపోవును]

వేనుఁడు: వాఁడు చదివిన పద్యములలోని యర్థము బాగుగనే యున్నది. ఉత్తేజితమైన ప్రకృతినుండి రాఁదగిన కవిత్వముగూడ కులక్రమాగతవిద్య యైనదే. ఆహా! దివ్యమైన మానుషశక్తుల నన్నిఁటిని కులవిద్య లను సన్నని కృత్రిమపు బోదెలలో నొదిగించినారు!

పృథువు: [ప్రవేశించి] అన్నా కాదు - వేనుఁడా!

వేనుఁడు: ఏమి పృథూ! మఱల నీమేనఁ బూవులు లేవు. నీచేతిలోఁ దామరపూవు లేదు. ముంగురులలో మొల్లలమొగ్గలు లేవు. చెవిలో దిరిసెనపూవు లేదు. తలలో మందారము లేదు. మెడలో గోరంటపూలు లేవు. ముంజేతుల దండల మల్లెలు లేవు. పూవులచేత నలంకరింపఁబడని నీసొగసు నేను చూడను [కనులు మూసికొనును]

పృథువు: తోఁటలో నొక్కపూవైనను లేకుండఁ గోసివేయఁబడినవి

వేనుఁడు: ఎవరు కోసిరి?

పృథువు: అంగరాజా పూల నన్నిటినిఁ గోసి తనయొడలెల్ల నలంకరించుకొనిపోయెనఁట

వేనుఁడు: ఆపిచ్చివానికి మఱలఁ దలుపు లెవరు తీసిరి?

పృథువు: కోటతలుపులు వానియంతట నవియే యూయన కేక వినఁబడినంతనే తెరచుకొనుచుండెనఁట

వేనుఁడు : నీ కీకథ యెవరు చెప్పిరి ?

పృథువు : సునీథ చెప్పినది

వేనుఁడు : సునీథ పిచ్చిది

పృథువు : అంగరాజు పిచ్చివాఁడు కాఁడా ?

వేనుఁడు : అంగరాజుపిచ్చి వేరు సునీథపిచ్చి, వేరు

పృథువు : అంగరాజు రాత్రులందు వచ్చుటయేల ?

వేనుఁడు : రాజు రాత్రులందే కదా వచ్చును ?

పృథువు : అంగరాజునకుఁ బిచ్చి యెందుకెత్తినది ?

వేనుఁడు : అంగరాజునకా పిచ్చి పుట్టుకతోనే యున్నది

పృథువు : ఆయన కొన్నాళ్ళు రాజ్యము చేసెనఁటకదా ?

వేనుఁడు : ఆ పిచ్చితోనే రాజ్యము చేసెను

పృథువు : జను లాయనరాజ్యము పొగడుచుందురే ?

వేనుఁడు : ఈ జను లందరు పిచ్చివారు గనుక

పృథువు : అంగరాజు కోయని మందారపుష్ప మొకటి యున్నది

వేనుఁడు : అది తెచ్చుకొనకపోతివా ?

పృథువు : ఆపూవును నేను కోయఁబోగా నది నన్ను కోయవద్దన్నది. పూవు మాటాడుట యేమి టని నా కాశ్చర్యమైనది. అయినను నాధ్వని యెవరైనఁ బురుషులు దగ్గరలో నుండి కలిగించిరేమో యని యటునిటు చూచితిని. కాని యెవరు

లేరు. ఇంతలో మరల పూవన్నది: 'నేనే మాట్లాడితిని. ఎందుకంత దిగ్భ్రాంతి పొందెదవు?' అని. 'పూవా! నీ వెట్లు మాట్లాడఁగలిగితివి' అని నే నడిగితిని. అది సమాధానము చెప్పలేదు. మరలఁ గోయఁబోఁగా నది యొక పాటపాడినది. ఆపాటలోని యర్థ మిది. నే నిదివరకే తెగఁగొట్టఁబడిన రాజుతలకాయవలె నెత్తురులో మునిఁగి తేలుచున్నాను. ఇంకను న న్నేల త్రుంచెదవు అని

వేనుఁడు : పృథూ! నీకుఁ గూడ పిచ్చియెక్కినది

పృథువు : ఇంకఁ బిచ్చి యెక్కనివాఁడవు నీ వొక్కఁడవు. ఆ తోఁటలోని మందారసుమమువలె నీవొక్కఁడవు మిగిలినావు

వినీతభట్టు : [ప్రవేశించి] వేనుఁడా! నామనుమఁడు కుర్రి వందికి ఆచారము తెలియదు. పిచ్చిరాజుకాలములోని యాచారములే నడచుచున్న వనుకొని వచ్చినాఁడు. వానిని ఋషు లెవ్వరు పంపలేదు. దయయుంచి వానితల నిలుపుము

వేనుఁడు : పృథూ! అంగరాజును నీవు చూచితివా?

పృథువు : నేను చూడలేదు. శ్లథాంగుడు చూచెనఁట. తల యంతయు చీకిరిబాకిరిగా నున్నదఁట. శ్మశానములోని పునుకలు పేరుగా గ్రుచ్చి మెడలో వేసికొనెనఁట. కాళ్లకుఁ జేతులకు బొమికలు కట్టుకొనెనఁట. మొగమునిండ బూదియ రాచుకొని చింపిరిగుడ్డలతోఁ గనంబడెనఁట. వానికి భయము వేసినదఁట

వేనుఁడు : వాఁడు శ్లథాంగుఁడు కాఁడు. శ్లథబుద్ధి

వినీతభట్టు : వేనుఁడా! నీవు రాజ్యమునకు వచ్చినది మొదలు నే నొక్కసారియైనఁ గైవారము నేయలేదుకదా? నీవు చెప్పిన సిద్ధాంతములే నే నాచరించుచుంటినిగదా, సుఖములోఁ గష్టములో నీతో ముడివెట్టుకుంటినిగదా, మహానందము మరగించిన కవితాసతికి నీళ్లు వదలుకొంటినికదా, కడుపులోఁ జల్ల కదలని నాపూర్వులు చేయు సువృత్తి పరిత్యజించి బడుగునైతినికదా, నాకూఁతునకు వాఁడొక్కఁడు కొడుకు మందార సుమమువంటివాఁడు. వానిమెడ యేల నులిమెదవు?

వేనుఁడు : పృథూ! ముసలిరాజును నేనును జూచితిని. రాతిరి నేను సౌధబహిరంగణమునఁ జల్లనిగాలికై తిరుగులాడు చుండగాఁ దోఁటలో నెవరో తిరుగుచున్నట్లు తోఁచి యచటికిఁ బోతిని. అచటనున్నది అంగరాజు. పూవులుకోయుచున్నాఁడు. అతనియొడలెల్ల బొమికలు కాదు, పూవులు. మెడలోనివి పునుకలు కావు, పెద్దపూగుత్తులు. మొగమునఁ బూసికొన్నది బూడిద కాదు, పూవులదుమ్ము. కాని పృథూ! ఏపూవులు నీవు ధరించిన నీవు త్రిలోకసుందరివలె నుందువో ఆపూవు లతఁడు ధరించినఁ బెద్దవికారభూతమువలె నున్నాఁడు

పృథువు : నీ వాతనిఁ బూవులు కోయవద్దని యడ్డగింపలేదా?

వినీతభట్టు : ఓయి! వేనుఁడా! ముసలితనమున నా ప్రేగు నెందుకు కోసెదవు. కలకలలాడు మొగముతోఁడి మహాలక్ష్మి నాకన్నకూఁతురు వానితల్లి నిండుచందురునిబోలు మొగమున

నమంగళబాష్పము లేల కురిపింతువు ? పదియావులఁ గట్టివేసిన చావడివలెఁ గలకలలాడు నాగృహము నేల దుఃఖభారము చేత వెలవెలఁబోవునట్లు చేసెదవు? ఇంకొకజన్మమున నీకడుపునఁ బుట్టెదను, వేనుఁడా ! పసివాని యీ చిన్నతప్పిదము మన్నింపుము

వేనుఁడు: పృథూ! ఆమందారమున నెన్ని రేకు లున్నవి

పృథు: పది రేకు లున్నవి.

వేనుఁడు: మన మొక్కొక్క రేకుచొప్పునఁద్రుంచుచువచ్చిన నెన్ని రేకులు త్రుంచినతరువాత నాపూవు లేకుండఁబోవును?

విపీతభట్టు: అయ్యా! వేనుఁడా! సూర్యుఁడు గగనసౌధమున నడిమిగదికి వచ్చుచున్నాఁడు. ఆ పసివాఁడు పోయిన తరువాత నీ ముసలివాఁడు బ్రిదుకఁడు. నా యొడలిలోని నెత్తురు కండలు నరములు మాంసము నంతయు నుడికిపోవుచున్నది. నే నింక బ్రిదుకను. రెండుజాము లయినంతనే నామనుమనిమ్మృతి వినవచ్చినంతనే నా ప్రాణము లిం దే వదలుదును. ఒక ముసలిప్రాణము నొక పసిప్రాణము నొక్కసారిగా నేల తీసెదవు ?

వేనుఁడు: పృథూ! పూవు త్రుంచినతరువాతఁ బూవు కొంత సేపటికి వాడిపోవునుగదా! అది యెందుచేత ?

పృథువు: ప్రాణము పోయినతరువాత దేహము కొంతసేపటికి చీమలుపట్టునుగదా! అది యెందుచేత?

వినీతభట్టు : వేనుఁడా ! రెండుజాములైనది. మొగసాలలో గంటలు కొట్టుచున్నారు. నాయాశయుఁ బ్రాణములు నొకేసారి నాగొంతులో నిలిచిపోవునాయేమి ?

[తెరలో]

కుక్రవంది నెత్తురుచేత మాధ్యాహ్నికసంధ్యకుఁగూడ నెట్టఁదనము వచ్చినది

వినీతభట్టు : [పడిపోవును]

వేనుఁడు : పృథూ ! నీ వామందారపుష్పము తలకుఁ బెట్టుకొనుము.

పృథువు : వేనా ! నీ వీ కుక్రవందితల మొలకుఁ గట్టుకొనుము

తెర

రెండవ యంకము.

రాజాంతఃపురము వేనుఁడు గౌతముఁడు ఇద్దరు
రెండుద్వారములవద్ద

వేనుఁడు: గౌతమా! తిక్క తిరిగినదాయేమి? మఱల వచ్చితివి

గౌతముఁడు: తిక్క నిన్ను వదలిపెట్టినప్పుడే తిరిగినది ఇప్పుడు నచ్చిన దందుకుకాదు, ఎందుకో చెప్పెదను మొట్టమొదట నామీఁద నీకు స్నేహమేమైన మిగిలియున్న చో నది మొదలంట నాశముచేయుము

వేనుఁడు: ఆపని నాచేతఁగాదు. నీకనులలో నాయందము న్నంతవరకు నే నది చేయలేను. తుమ్మెదలు బారుగా నంచులఁ గూర్చున్న తామరపూవులవంటి నీ ఆకనులు నా కిచ్చివేయుము. నీమీఁద నాకుఁ గల స్నేహము నీకిచ్చివేసెదను

గౌతముఁడు: నీ వేమొ సౌందర్యపిపాసివలె కనిపించెదవు కాని నీకు నిజమైన సౌందర్యజ్ఞానమే లేదు. మానిసిసౌందర్యము కన్నులలోఁ జేతులలో మొగములో నుండదు. అతని యాత్మలో నుండును. పూవులయందము దానిరెక్కలలో దానియాకృతిలో దానివాసనలో నుండదు. దానిసృష్టిలో నుండును. నీవంటి మిథ్యాసౌందర్యవాదులు పైమెరుపులు చూచి భ్రమసిపోదురు

వేనుఁడు : సౌందర్యము నేత్రములచేతఁ దెలిసికొనఁదగినది. అందుచేత నీవాదము తప్పు

గౌతముఁడు : కాదు కాదు. అది మనస్సుచేతఁ దెలిసికొనఁ దగినది. అందుచేత నావాదమే మంచిది

వేనుఁడు : అయినచో నామనస్సు నా కన్నుచూచినదాని నొప్పుకొనుచున్నది

గౌతముఁడు : వేనా ! అట్లు కాదు. నీమనస్సు నీకంటి కధీనమైపోయినది. మనస్సును వివేకవంతము చేసికొని కంటిని మనస్సు చెప్పినట్లు వినిపించుము

వేనుఁడు : తమ్ముఁడా ! ఈవేదాంత మెచట నేర్చితివి ? ఇటు రమ్ము. తల అట్లు చేయించితివేమి ?

గౌతముఁడు : మ్లేచ్ఛులవలె నిన్నుఁ జూచి పెంచిన జుట్టు తీయించి గోష్పాదమంత యుంచితిని

వేనుఁడు : మాడుపట్టున జుట్టున్నచో నది శిరస్సును రక్షించును

గౌతముఁడు : ముడికిరాని కేశములు శిరస్సున నుండరాదు. వానినుండి యోగశక్తి మనకుఁ దెలియకుండఁబోవును

వేనుఁడు : యోగ మనఁగా నేమి ?

గౌతముఁడు : జీవాత్మ పరమాత్మతో సంధించుటకుఁ జేయు సాధన

వేనుఁడు : అయినచో నది పరమాత్మ యొప్పుకొనిన సాధ నయా, లేక ఒప్పుకోనిదా ?

గౌతముఁడు : నీమాట నా కర్థము కాలేదు

వేనుఁడు : ఆపరమాత్మను నేను. లోకమంతయు జీవాత్మ. రాజు పరమాత్మ. కావున నన్నుఁ బొందుటకు నీ కాసాధనయే యక్కఱలేదు

గౌతముఁడు : ఓయీ ! నీకు ఋషులమహాత్త్వ మింకను దెలియలేదు

ఒకఁడు కోపించి పెంకెకుఁ బెంకెయై లోక మెద్రిచిన నహుషుని విద్రిచినాఁడు
ఒకఁడు నిశ్చలుఁడై మహామూర్తి తనదైనయోగయష్టికి సరితూగినాఁడు
ఒకఁడు ముక్కంటిసాటికి తిరస్కృతి హాసన్మతి కాలఁగన్నుకన్నరచినాఁడు
ఒకఁడు విప్పినకంటిసెకలయంచులను దుర్మతిసాగరులసంఖ్య మాడ్చినాఁడు

వా రనఁగ నేమి యని ? తప్పివచ్చెనేని
ఒక్కయెడఁ ద్రిమూర్తులకైన దిక్కులేదు;
అముదపుగింజ నింకొక యాముదంపు
గింజతో నొక్కినట్లు నొక్కెదరుసుమ్మ !

వేనుఁడు : గౌతమా ! ఆకోప మంతయు నెవరిమీఁద ?

గౌతముఁడు : ఎవఁడు పురాఋషుల మహాదివ్యమార్గము లందు గాళ్ళుతగిలినగొడ్లు పొలిమేరలు త్రొక్కినట్లు త్రొక్కుచున్నాఁడో వానిమీఁద

వేనుఁడు : వాఁడు నే ననియా నీయూహ ?

గౌతముఁడు: అవును, నీవనియే నాయూహ! నీ వొకటి చేసి యొకటి చేయలేదా? నిత్యమై మహాదివ్యమైన మతమును నాశనము చేసితివి? ఏ యాచారములు దేశమునందు నిలిచి యుండినచోఁ బేద మొదలు ధనవంతునివరకు సుఖముగా బ్రదుకుదురో ఆయాచారములు మూలముట్టుగఁ బెల్లగించితివి. వేదములు పౌరుషేయము లంటివి. వానికి సంప్రదాయ సిద్ధములైన మాయర్థములు కావని నీవు క్రొత్తయర్థములు చెప్పించితివి. నీ మూలమున వేదములు వేదాంగములు మూలఁబడినవి. కృతకవిద్యలు బయలుదేరినవి. అట్లుకాదన్న వారిని నీయనుయాయులచేత వెనుకనుండి గేలిగొట్టించుచుంటివి? నీవుచేసిన దింతయని చెప్పుట కున్నదా? ఇదిగో, నీ వింత చేసితివి. ఈకోపమంతయు నీమీఁదనే? తెలిసినదా?

వేనుఁడు: తెలిసినది. కాని ఋషులమార్గమందు నే నెందులకు నడువవలయును. ఆ ఋషులకువలె నాకుమాత్రము శరీరావయవములు లేవా, వారికివలె నాకు మనస్సు లేదా? వారివలె నే నూహింపలేనా? నాయూహను నామనస్సును నన్నుఁ గాదని యెవరినో నే నేల యనుసరించవలయును? నా యంతరాత్మ చెప్పినట్లు నేను నడచుకొందును. నేను రాజుగాన నాప్రజలచే నట్లు నడిపింతును

గౌతముఁడు: నీయంతరాత్మకు ఋషులయంతరాత్మకు భేదమున్నది. వారియంతరాత్మ తపస్సుచే యోగాగ్నిచేఁ దప్తమై శరీరవాంఛలను దాఁటి యింద్రియాతీతమైన జ్ఞానమును

గడించుకొన్నది. వారియంతరాత్మ యాథార్థ్యమునే చూడఁ గలుగును. అపరిపక్వమై యింద్రియవశమైన నీమనస్సు నీకంత రాత్మభ్రాంతి కల్పించి నిన్ను దుష్టపథముల నడిపించుచున్నది. ఓహోయి! వేనరాజా! అంతరాత్మ యంతరాత్మ యనెదవు. ఎవరియంతరాత్మప్రకారము వారుగా సర్వమానవులు చరింతురేని నీ రాజత్వము నేఁటితో లేదు. సర్వజంతువులు చరించునేని మనుజుని యెక్కువయేమి? అట్లయినచోఁ గుమారులు తండ్రులమాటలు విని చదువరు. ప్రజలు రాజుమాట వినరు. ఎవరిత్రోవ వారిది. లోకమునందు మిగులునది సర్వనాశము కాదు. నేను రాజును. నామాట యందరు వినవలె నందువు. రాజనగా నేమి? అతనికి సైన్యము లున్నవి. వినని వానినిఁ జంపెద ననును. ఎక్కువ సైన్య ముండుట వివేకమా? లోకమును బాలించునది పశుబలముచేతనా? ఆత్మబలముచేతనా? పశుబల మన్నచో లోకమున నొక నియతి లేదు. దుర్బలునకు రక్ష లేదు. ఆత్మబల మన్నచో నందఱకు రక్షయున్నది. అప్పుడు నీమార్గమునకన్న ఋషులమార్గము సమాదరణీయమగుచున్నది

వేనుఁడు: నాయంతరాత్మ యంతరాత్మ కాదనుచున్నావు

గౌతముఁడు: అది యింద్రియాధీనమైన మనస్సునం దంతరాత్మభ్రాంతి

వేనుఁడు : సరే! గెలిచితివి. ఇంక నీఋషులవద్దకు నడువుము

గౌతముఁడు : [ఆలోచించి] నాకన్న లక్ష్యర లేదా ?

వేనుఁడు : [ఆఁగి] తమ్ముఁడా! ఇంక మనమిద్దరము విరోధము లేకుండ నుందము. నిన్న నీవు వెళ్ళిపోయినతరువాత నేను నీకై యెంత దుఃఖించితిని! తెల్లవారలు నాకు నిదురలేదు. మనస్సుసరిగా లేదు. మఱల నీ వీనాఁడు కనంబడినంతనే తంటి బిగువున కింతసేపు వాదించితిని గాని నిన్నువదలి నే నుండ లేను. తమ్ముఁడా! రమ్ము! రమ్ము! వేసంగిలో నెండి కొండ లోయలలో దమ్మునొన్న చెట్లనీడలందు పడాలుకట్టిన చిన్ని సెలయేటినీఁటివలె చల్లనైన నీచేతులు నామెడకుఁ దగిలించుము. ప్రేమలోఁతు లెదదాక నెఱిఁగియున్న ప్రియురాలి నిశ్చలదృక్కులవలె సూదులతోఁ బొడుచుచున్న నీచూపులు నా చూపులతో మేళవించుము. తెల్లవారువరకు రేకలు బిగిసిన యాకాశమల్లివలె, కావుసొగసు కాని కదలని చెవిజంపువోలె నిడివియై తుదవిరిసి సొగసులొలుకు నీనాసాగ్రంబున వెడలు కమ్మనినిశ్వాసములు నామెడ మీఁదఁ బూలమాల కదలినట్లు కదలనిమ్ము

గౌతముఁడు : ఆగు మాగుము

వేనుఁడు : ఎందుకు ?

గౌతముఁడు: నీవంటికృత్రిమస్నేహితుని నేనింతవరకు ఎఱుఁగను

వేనుఁడు :—[కోపముతో] ఎందుచేత ?

గౌతముఁడు : స్నేహితుఁడైనవాఁడు తన మిత్రునివద్ద నేదియు దాచరాదుగదా? నిన్న నీవు నాయందుఁ జూపించిన ప్రళయాగ్నివంటికోపము నానుండి యిన్నాళ్లు దాచితివి. నీ వేమి స్నేహితుఁడవు!

వేనుఁడు : గౌతమా! కోపము శత్రువులయందుఁ జూపించునది

గౌతముఁడు : నాయందది చూపఁబడినదిగాన నేను నీకు శత్రువను

వేనుఁడు : ఓయీ! అది తాత్కాలికము.

గౌతముఁడు : కాదు, అది నిత్యము. నీకడకు నేనింక రాను. వచ్చినను బద్ధవిరోధి నని నమ్ముము. నీవు నిన్నఁ జూపించిన కోపమునకుఁ బదిరెట్లెక్కువ చూపించుము. నే నది యిప్పుడాగఁగల్గుదును. దీనితో నీవో నేనో తేలవలయును. నీవు సనాతనధర్మము తావలంబివైనఁ గావలయును. నేను నీకఱకు కత్తికి నెరవైనఁ గావలయును

ఇదిగో ? యీ నాచేయి చూచితివా ? ఇది

అతిమనోబుద్ధ్యహంకృతులౌపనిషదు
లాత్తగండూషితత్రియు లౌర్వవహ్ని
గర్భితాంతస్తపస్కులు ఘనులు ఋషుల
కవ్వఁడు విరోధి తద్వ్యథ కత్తినయది

వేనుఁడు : ఓరీ! గౌతముఁడా! నీతల తెగిపోయినది

గౌతముఁడు: వేనా! విజృంభించుము. విజృంభించుము. ఎఱ్ఱ వడి నిప్పులవలెనున్న నీకన్నులలో నిదిగో చూచుచుంటిని. నాకు భీతికొలుపుట లేదు చూచితివా?

వేనుఁడు: కాషీతకా! కాషీతక!

గౌతముఁడు: రాజా! నే నిదిగో పోవుచుంటిని? కాషీతకుని నా వెనుకఁ బంపుము. వాఁడు నన్ను బంధించఁగలఁడు.

[నిష్క్రమించును]

కాషీతకుఁడు: [ప్రవేశించి] వేనుఁడా! ఏమి?

వేనుఁడు: ఏమియును లేదు

కాషీతకుఁడు: సరే!

వేనుఁడు: సునీథను నేను రమ్మంటి నని చెప్పుము

కాషీతకుఁడు: [నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు: లోకమంతయుఁ దిరుగుబాటుచేసినను వారి నణఁచఁగలను గాని గౌతము నణఁచుట యెట్లు? నిన్న నతఁడు నా కోపమున కాఁగలేకపోయినప్పుడు నేను వాని గెలిచితి నను కొంటిని. నేఁ డతఁడే నా కోపమును గెలిచెను

మతావేశ మనఁగ నిది. మతావేశములో నున్నమనుజు లేదైనను జేయుదురు

పృథువు: [ప్రవేశించి] వేనా? ఎందుకు సునీథకై కబు రంపితివి?

వేనుఁడు : నీవు సునీథవా !

పృథువు : నే నేమి! నీవుకూడ సునీథవే. మన మిద్దర మాౘె ప్రేగునుండి వచ్చినవారమేకదా! జన్యజనకపదార్థములకు తత్త్వతః భేదము లేదు

వేనుఁడు : పిచ్చిమాటలు మాటాడకుము. నాకుఁ గోపముగా నున్నది.

పృథువు : నిన్నుఁ గుౘ్రవందిని జంపించితి వని నాకును గోపముగా నున్నది

వేనుఁడు : నీవు వానిని ప్రేమించితివా ?

పృథువు : సునీథ రాత్రి యంగరాజువెంటఁ బడిపోయినది.

వేనుఁడు : ఇంక వారిద్దఱకుఁ గోటతలుపులు తీయరాదు.

పృథువు : తలుపు లవే తెఱచుకొనుచున్నవి.

వేనుఁడు : నే నిది నమ్మను. వారి నెవరు చూచినను వెంటనే నావద్దకుఁ దీసికొనిరావలయును.

పృథువు : మొన్నరాత్రి నీవే చూచితివికదా! వదలిపెట్టితి వేమి ?

వేనుఁడు : నేఁడు నీయొడలినిండ నిన్నిపూవు లెక్కడివి ?

పృథువు: అంగరాజు సునీథను దీసికొని పూవులు వదలిపెట్టి పోయెను

వేనుఁడు: ఇంక సునీథాంగరాజులు నాయింటికి రాఁగూడదు

వృథువు: వచ్చినచో నేమి చేసెదవు?

[అంగరాజు ప్రవేశించి]

అంగరాజు: ఏమిచేయునా, కన్నులు పెట్టుకొని చూచును. మా మాటలు చెవులు పెట్టుకొని వినును. అంతకన్న నేమి చేయును? ఏమి చేయఁగలఁడు? ఇతఁ డేమి రాజా! రాజును నేను. సునీథ రాణి. పెండ్లిచేసికొననివానికి రాజ్యార్హత లేదు. ఈసంగతి నేనే కాదు. సర్వఋషులచేతఁ జెప్పించెదను. ఇదివఱ కెంతమంది రాజులు రాజ్యము చేయలేదు! ఎవరిమాటయో యెందుకు? ఈఅంగరాజు రాజ్యముచేయ లేదా? అతనికి భార్య లేదా? ఇదిగో సునీథ. సునీథా! మాట్లాడ వేమి? నీ వంగరాజుభార్య వగుదువా, కాదా? సునీథా! మాట్లాడవేమి; నీవు వేనునితో నొకటైతివా! హా! హా! విచిత్ర కుటుంబినీ! కాపురము చేసినన్నాళ్లు అంగరాజుతో రాజ్యము చేసి అతనితోఁ బాటు రాజ్యసుఖము లన్నియు ననుభవించి య తఁడు ముసలివై పిచ్చివై యడవుల వెంటఁ దిరుగుచున్నప్పుడు వానిని వదలిపెట్టెదవా? ఇదా! పతివ్రతలత్రోవ? భో! భో! పంచభూతములారా! భో! భో! ఋష్యాత్మలార! భో! భో! కులదేవతలార! చూడుఁడు! చూడుఁడు! ఈ పతివ్రతా రత్నము, ఈకులసతీతిలకము, ఈమహారాణి, ఈజంబూద్వీప వసుంధరాజనితకామినీచూడామణి, భర్త బ్రతికియుండఁ గనే వానిని త్యజించి కుమారునితోఁ జేరి యన్యాయపథ మునఁ బోవుచున్నది. పాలించుఁడు, పాలించుఁడు!

కృతములోఁ గలి పుట్టి మతములో కలిపట్టి
తతపురాఋషులసన్నుతమార్గముల నిరా
దృతికల్గి పాపసంగతికల్గి కృతపుణ్య
మతు లైనవారి కేమాత్ర రక్షయులేక
చెడిపోయె జగమెల్లఁ జెడిపోయె జగమెల్ల

వేనుడు: పృథూ! ఇచ్చట సునీథ యెచ్చట నున్నది? ఆ పిచ్చి వాని ఆగోల యేమి?

పృథువు: అతఁడు పిచ్చివాఁడేనా యె? ఈ నీ ప్రశ్న యేమి?

వేనుఁడు: సునీథ యితని వెంట నేగెనంటివి? ఏది సునీథ?

అంగరాజు: ఓయీ! వేనుఁడ, నా వెంటవచ్చిన సునీథమాట పృథు నడిగెదవేమి? సునీథ నీకంటికిఁ గనఁబడదు. మృత్యు వాసన్నమైనవాని కరుంధతీనక్షత్రమువలె, మ్లేచ్ఛభావపూరితునకు దివ్యఋషుల మహావాణివలెఁ, గుతర్కబుద్ధికి వేదాత్మవలె సునీథ నీకు నశించిపోయినది. సునీథ నీ కెందుఁగనఁబడును? గ్రుడ్డివానికి దివ్యమణి కనఁబడినదా? మూఁగవానికి శబ్దస్వరూపము గోచరించినదా? గుగ్గిలపుఁబొగమత్తుచేఁ బరవశుఁడైనవానికి నారసముబాధ తెలిసినదా?

ఆకసంబునఁ గాంతి వాకలై పరుగెత్తి
శ్రీకరాకృతి కన్న చిన్నారితొలిచుక్క
రేకత్తి నానాదిశాకామినీముఖ
శ్రీ కపోలశ్రీలు చెలువు లొల్కినచోట
దాగియుండె సునీథ దాగియుండె సునీథ

వేనుఁడు: పృథు! సునీథ నితఁడు చంపెనాయేమి?

పృథువు: సునీథయే నీవును నేనునుగాన సునీథను జంపినచో నిన్నును నన్నునుగూడఁ జంపినట్లే

వేనుఁడు: అంగరాజా! సునీథను నీ వేమిచేసితివి?

అంగరాజు: సునీథనుగూర్చి యడుగుటకు నీ వెవ్వరవు? సునీథ నాకు భార్య. దానిపై నాకు సర్వాధికారములు కలవు. లేవని శాసించు దుష్టరాజునాజ్ఞ నేను తిరస్కరించుచున్నాను. అరే! సునీథ యెవరు? నాయాత్మలో నాత్మ, నా దేహములో దేహము, నామనస్సులో మనస్సు, నాకంటిలోఁగన్ను. ఎవఁడా దుష్టరాజు తెలివితక్కువ శాసనముచేసి సునీథను, నన్ను వేరుపరచువాఁడు. సునీథను నాకు ఋషులప్పగించిరి. నేను సునీథను మఱల వారి కప్పగించవలయును

అగ్నిహోత్రఃను నాకు నందిచ్చిన సునిథ
భుగ్నభ్రుపై నన్నుఁబోలుపు దిద్దు సునిథ
నగ్నమనస్కరాయె ననుఁ గొల్చిన సునిథ
ప్రాగ్నవోషఃపవిత్రతనూజ్జ్వలసునిథ
నీ కెవ్వరడుగగా నీ కెవ్వరడుగంగ

వేనుఁడు: పృథూ! ఇతఁడు సునీథను జంపినట్లులేదు

పృథువు: ఇదివరకుఁ జంపకపోయినను ఇకఁ జంపును.

వేనుఁడు: నీ వెట్లూహించితివి?

పృథువు: అదికాకపోయిన నామెమీఁది యధికారము తనకంతయున్నదని యీ ఘోష యెందుకు?

అంగరాజు : పృథూ ! పృథూ ! ఆఁడపిల్లవలెఁ గనఁబడుచుం టివికాని, నీవే మగవాఁడవు. అదుగో ! ఆపురుషాకృతి ఆడది. ఆడమగతనములు వివేక తారతమ్యమువలనఁ గనఁబడును గాని, రాజులై దుష్టత్వము మూర్తి కట్టినంతమాత్రమునఁ దెలియవు

వేనుఁడు : సునీథను మనము రక్షించవలయును

పృథువు : అంగరాజునధీనమందున్న యామెను మన మెట్లు రక్షించఁగలము !

వేనుఁడు : ఆమెను మనయధీనములోనికిఁ దెచ్చుకోవలయును

అంగరాజు : అంగరాజునధీనము వదలి సునీథ యింకొకనియధీన ములోనికి నీకృతయుగములో రాదు. సునీథా! సునీథా ! నీవు నన్ను వదలిపోయెదవా పోవు, పోవు.

అంగరాజు సునీథ అంగరాజు సునీథ
అంగరాజుకుఁ గాక అగుదె ఓసిసునీథ
కొంగలి శాసించి వేరు సీయ సునీథ
నంగరాజును, బాప హాతుఁ డౌటయె నిజము !

తెర

మూడవయంకము.

రాజాంతఃపురమున వేనరాజు గౌతముఁడుకూర్చుండి.

గౌతముఁడు. నీవు వేసిన ప్రశ్నయే మఱల వేసెదను. నీకుఁ దిక్కు తిరిగినదాయేమి, నన్ను రమ్మని కబురంపితివి

వేనుఁడు. అది యొకరీతిగాఁ దిరిగినది

గౌతముఁడు. అది యేరీతి?

వేనుఁడు: నేను వివాహమాడెదను.

గౌతముఁడు: వివాహమాడెదవా? ఎబ్బే! నీ వెందుకు వివాహమాడెదవు. నీవు వివాహమాడినచో నీ యీ లోకమంతయు నాడదా? ఆడినచో నీ సిద్ధాంత మేమైపోవును? పురుషు లందరు స్త్రీలమీఁద నధికారము వహించి వారి నధః పతితలను జేయుచుండిరాయెను. పురుషులమీఁదికి స్త్రీల నెదురు తిరిగించి వారికిఁ బురుషులతో సమానములైన హక్కుల నిప్పించవా? ఆస్తియందు వారికి సమానభాగము కావలె. మఱి వివాహమైనచో నీ సిద్ధాంతమునకుఁ గొంత వఱకు విఘ్నము రాదా?

వేనుఁడు: ఏకగర్భజనితులైన స్త్రీపురుషులు వివాహమాడినచో నాస్తివిషయమున భేదమే రాదుకదా?

గౌతముఁడు: ఆ! ఆ! ఏమంటివి? ఏమంటివి!

ప్రళయావసానవర్షత్పుష్కలావర్తముక్తాశనిధ్వనుల్ ముసరుకొలిపి
ఆదివరాహదంష్ట్రాగ్రనిర్గమితాగ్నికీలాచ్ఛటల్ వెల్లిగిల్లివచ్చి
వృత్రరక్షఃకంఠవిదళనారంభవేళావజ్రధారాప్రభావ మొలసి
దుష్టకాసరదైత్యధోఃఖండనారబ్ధదేవీకరాళాసిదీప్తి మెరసి

సకలపూర్వర్షి దివ్యాత్మజనితఘనత
పఃపరిబోధాగ్ని మిణుగురుల్ బాహిరిల్లి
నిర్వమద్రక్రమునఁ దడి నేలగాఁగ
శిరస్సుధరిత్రిపై నిలుచు గాక

ఇంక నీ మొగము నేను చూడను

[నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు : [నవ్వి] ఈపసిబుద్ధులకు నేదైననొక యూహ కలిగినను తప్పే. ఊహలు కలుగుట మనస్సునకు సహజము. దానిలో తప్పేమియు లేదు. ఈలేతబుద్ధులయిన ఋషుల కీ మాత్రము తెలియదు. తెలియకయుఁ దెలిసినట్లు నటించుచున్నారు

పృథువు : [ప్రవేశించి] అన్నా! నిజముగా నాఋషులు నీయంత తెలివికలవారు కాదు

వేనుఁడు : నీవు నన్ను 'అన్నా' యని పిలువరాదని చెప్పలేదా?

పృథువు : నీగౌతములసంభాషణ నేను విన్నాను. అందుకనియే యిట్లు పిలుచుచున్నది.

వేనుఁడు : నీవు నన్నట్లు పిలచిన నే నొప్పుకొనను

పృథువు : నిన్నన్నాయని పిలచెడిదే నిజము. అన్నా! నీ సిద్ధాంతములకు నే నెన్నడు నొప్పుకొనలేదని నీకు తెలియును

గదా ! నేను మనస్సులో నొప్పుకొనకపోయినను పైకి నా విషయములందు నిన్నాదరించనని వాగ్దాన మిచ్చితిని. ఆ వాగ్దానమును నేఁటినుండి యీ సంబోధించుటయందుప సంహరించుకొంటిని.

వేనుఁడు : పృథూ! నీకును గౌతమునకుఁ బట్టిన పిచ్చిపట్టినదా యేమి ? మీ రందఱును స్వంతముగా నేల యూహించరు ?

పృథుపు : సమాధానము చెప్పుమందువా ? చెప్పెదను. అనాదినుండియు సర్వమానవులకును మన స్సున్నదికదా ? అందఱు నూహించిరి. పూర్వులు మన కవసరమైన విషయము లూహించి యవి యెట్లెట్లుండవలయునో నియమించిపోయిరి. అవి మఱల మన మూహించుటవలన మానవుని జ్ఞానమున కభివృద్ధి యేది? సంగీతమునందు నీవు క్రొత్తగా స్వరము లేల కనిపెట్టవు? పూర్వులు కనిపెట్టిన త్రోవనే పోయెద వేల ? నీవు క్రొత్తగా నేఁడు స్వరములు కల్పించుట మొదలుపెట్టుము. నీ వింత గాయకుఁడవౌదువా ? చెకుముకిరాతికి దూదికి సంయోగమువలనఁగాని, కొయ్యకు కొయ్యకు రాపిడివలనగాని యగ్నిపుటునని పూర్వులు చూపిరి. నీవు దానినే యేల యుపయోగించుకొందువు? మఱల నేదో కనిపెట్టుటకుఁ గ్రొత్తగా మొదలుపెట్టుము. మొదలుపెట్టవు. సర్వసిద్ధముగా నున్న యాయగ్నినే యుపయోగించుకొనుచుంటివి. అట్లే సంఘవిషయమునఁగూడఁ బూర్వు లిది యిట్లు, ఇది యిట్లని నియమించిపోయిరి. ఆజ్ఞానము నుపయోగించుకొని సుఖించలేక నేను మొదలుపెట్టి

యూహింతునని వాదించెదవు. ఆయగ్ని ప్రత్యక్షోప యోగముకలదిగాన నచ్చట నీకు వివాదములేదు. దీని యుపయోగ మప్రత్యక్షముగాన నిచట వివాదము

వేనుఁడు : అవును. అప్రత్యక్షమైనదానిని నేను నమ్మను.

అంగరాజు : [ప్రవేశించి] నమ్మవు, నమ్మవు. అప్రత్యక్ష మైనదానిని కాదు నమ్మనిది, నీ యిష్టములేనిదానిని. నేను వచ్చినంతనే తలువులు వానియంతట నవి తెఱచుకొనుచుండ నన్న మాట నమ్మవు నీవు సునీథకడుపునఁ బుట్టితి నన్న మాట నమ్మవు. అవును నీ కది యప్రత్యక్షమైనవిష యము. నీ వెందుకు నమ్మవలయును? నీవు రాజువై రాజ్యా ధికారివగు విషయమున నా నమ్మకముతోఁ బనిలేదు. చూచి తివా! నీ నమ్మక మెట్టిదో? ధనవిషయములో, నధికారవిష యములో నన్నియు నమ్మెదవు. నీతివిషయములో, ధర్మము విషయములో నేదియు నమ్మవు. నీతిధర్మములు కొట్టునా? తిట్టునా? వానియందు నమ్మక మున్నచో స్వర్గము నిచ్చును. లేనిచో నరకము నిచ్చును. ఆ స్వర్గనరకములు మాత్రము ప్రత్యక్షములా యేమి? అవియును లేవు. ఏదీ చెప్పుము? అసలు దేనిని నమ్మెదవు?

వేనుఁడు : కన్నులతోఁ జూచినదానిని నమ్మెదను

అంగరాజు : అయినచో వాయువు ప్రపంచమున లేదు

వేనుఁడు : గాలి యున్నదని మనకుఁ గనఁబడుటలేదా?

అంగరాజు : ఓహో! జనులార ! రండు, రండు, గాలిని గనులతోఁ జూచుచున్న మొనగాఁడు బయలుదేరినాఁడు. ఈవిద్య మీ రీతనివద్ద నేర్చుకొనుఁడు.

వేనుడు : పృథూ! మనము గాలిని జూచుటలేదా? అది మనయొడలికిఁ దాకుచున్నది, సుళ్ళు తిరుగుచున్నది, చెట్ల యాకు లల్లలాడించుచున్నది. వెదుళ్ళబోసుకొని రొదచేయుచున్నది. సముద్రపుటొడ్డునఁ జిన్నిచిన్ని పొద లడ్డముచేసికొని పొడుగైన యిసుకతిప్పలు కోరడిగాఁ బోయుచున్నది. చిన్ని చిన్ని చెరువులలో బుల్లి బుల్లి కెరటములఁ గలిపించుచున్నది. నీ ముంగురులతో నాడుకొనుచున్నది. గాలిని నేను చూచుచునే యున్నాను.

పృథువు : నీ వాగాలిచేయు పనులను చూచుచున్నావుగాని, యా గాలినే చూచుచున్నావా?

వేనుఁడు : పృథూ! జన్యజనకవస్తువులకుఁ దత్త్వతః భేదము లేదు, కార్యకారణములకున్నది కాఁబోలు.

పృథువు : లేదు, లేదు; అందుకనియే నీకును నాకును సునీథకును భేదముఁలేదు.

వేనుఁడు : మొదల నేను సునీథకుఁ బుట్టితినని రుజు వేమి?

పృథువు : అయినచో నీకు రాజ్యమే లేదు

అంగరాజు : పృథూ! కాదు, కాదు, రాజ్య మున్నది. సునీథకుఁ బుట్టిననే రాజ్య ముండవలయునా? ఎట్లు తాను రాజ

య్యెనో వేనున కాసంగతి యెందులకు? వేనుఁ డిప్పుడు రాజు. అది వ్యక్తిత్వ మైన విషయము. అది కాదనుటకు నీ వెవ్వరవు, నే నెవ్వరను. అంతేకాదు వేనా?

వేనుఁడు: అంతే!

అంగరాజు: మొండివాఁడు రాజుకన్న బలవంతుఁడు!

[తెరలో]

సర్వభారతక్షోణీ మండలాధిపత్యచిహ్నరత్నకిరీటవిభ్రాజిత శిరోమండలా! వేనమహారాజా! రెండు జాము లైనది. ధర్మాసనమునుండి లేచు వేళ యయినది.

చిఱుతుకతమ్మిపూవుతుదఁ జిందిన తేనెలు పద్మబంధువే
తరణి, స్వకీయమహాకిరణతాపము పెల్లున నింకఁబెట్టెడ
గ్గిరిసద్విరేఫపాళి యొఱకల్గమి మ్రమ్మలమాడ్చె క్రొత్తతా
మరచెలికారమే విడఁడు మాడ్చుకుఁ దక్కినవాని నన్నిఁటిన్.

వేనుఁడు: కౌషీతకా! ఆ మొండివాఁ డెవఁడు?

అంగరాజు: రాజుకన్న బలవంతుఁడు.

కౌషీతకుఁడు: [ప్రవేశించి] వేనుఁడా! ఆయన వినీతభట్టు నల్లుఁడు. తనకుమారునిమృతికి వగచి తనకొడుకు చచ్చినచావే చావవలయునని వచ్చి కైవారము చేయుచున్నాఁడు.

వేనుఁడు: అట్లయినచో వానియిష్టముప్రకారమే కానిమ్ము. కౌషీతకా! సేనానాయకుఁడై నమృత్యువుతో నిట్లు చెప్పుము. నాయాజ్ఞాతిరస్కారము చేసినవారి నెల్ల నిర్దయతోఁ గారాగారములయందు వేయించవలయును.

కాపీతకుఁడు : వేనుఁడా! కారాగారము లేమిటి? కొరడాలతోఁ గొట్టించుచున్నాఁడు. ఏనుగులచేతఁ ద్రొక్కించుచున్నాఁడు. ఒకవేళఁ గారాగారములయందు వేయించినను వారు మరల బయటకుఁ బోవుటలేదు.

వేనుఁడు : ఇట్లు జరుగుచున్నదని ప్రజలకందరకుఁ దెలియునా?

కాపీతకుఁడు : తెలియదు. ఇవన్నియు రహస్యముగా జరిగించి వారందరు జాడ్యములు వచ్చి చచ్చిపోవుచుండిరని జనులకుఁ దెలియఁజేయుచున్నాఁడు.

వేనుఁడు : సరే! పొమ్ము.

కాపీతకుఁడు : [నిష్క్రమించును]

అంగరాజు : సిద్ధాంతములు వేరు, ఆచరణలు వేరు. తండ్రి వేరు, కొడుకు వేరు. తండ్రికిఁ బుట్టినకొడుకు తండ్రివలె నాచరించుచున్నాఁడా? అట్లే సిద్ధాంతములనుండి పుట్టినయాచరణములు సిద్ధాంతములవలె నుండనక్కరలేదు. ఈ తిర్యగ్జగత్తునకు బుద్ధిలేదు. అది సరిగాఁ దాను పుట్టినజాతిధర్మమునే యనుష్ఠించుచున్నది. పెద్దపులికిఁ బుట్టినపిల్ల పెద్దపులివలెనే నడచుచున్నది, గరుత్మంతునికిఁబుట్టినది గరుత్మంతునివలెనే యున్నది. మామిడిటెంకనుండి నిమ్మచెట్టు పుట్టుటలేదు. అయ్యో! మనస్సులేని, తెలివితేటలులేని యీతిర్యగ్జగత్తు మార్పులేకుండ నడచుచున్నది. మనస్సుగలిగి వివేకముగల మేము చూడుము. ఎప్పటికప్పుడు క్రొత్తగా నడచుచుంటిమి. మే మనునది యొకటి, చేయునదియొకటి. భగవంతుఁడుచేసిన

సృష్టిమీఁద నభివృద్ధిచేయుచుంటిమి? అందరు మానవులు నొకటే ఎక్కువ తక్కువలు లేవని మాసిద్ధాంతము. మేము మాత్రము రాజులము. మే మెవరిని జంపినను తప్పులేదు. అది మాసిద్ధాంతములోని భాగమే. రాజు తనప్రజను దా నురి తీయించవచ్చును. భర్త తనభార్య నేమియుఁ జేయరాదు. తండ్రి తన కొడుకు నేమియు ననరాదు. ఓహో! న్యాయము న్యాయము!

ఆకాశమున నేగు నాద్విజోత్తములార!
లేక ధరిత్రి మొల్చెడుతరూత్తములార!
వే కానలోనఁ బర్వెడు మృగోత్తములార!
పోకలశ్లేయైన పూరుషోత్తములార!
ఈధర్మ మెఱుఁగుఁడీ యెఱుఁగుఁడీ ధర్మము.

వేనుఁడు: కౌషీతకా ఈ యంగరాజును దీసికొనిపోయి కైదులో నుంచుము

అంగరాజు: ఎవఁడు నన్ను బంధించునది! ఎవనియాత్మ యెవనివశములోన లేదో వాఁడిదివరకే బంధితుఁడై యున్నాఁడు నా యాత్మ నా వశములో నుండఁగా నాకు వేరే బంధమే లేదు. నన్నుఁ గారాగారమున నుంచుము. నే నక్కడకూడ నీపాటలే పాడెదను. నన్నుఁ జంపివేయుము, నేను గాలిలో నీపాటలే మ్రోఁగెదను. నన్ను నీవు కైదులోఁ బెట్టలేవు; చంపనులేవు ఓహో జనులారా! చూడుఁడు చూడుఁడు. వీఁడు నా కడుపునఁబుట్టినబిడ్డ; నా సొమ్ము తిని బ్రతుకుచున్న వాఁడు. నా రాజ్యము అన్యాయముగా నపహరించినవాఁడు. నన్ను బంధించునఁట. నన్నురితీయించునఁట. నన్నుఁగొరడాలతో

గొట్టించునఁట. వ న్నెనఁగులచే మట్టించునఁట. నాకన్నము పెట్టక యింటినుండి వెడలఁగొట్టినాఁడు. నన్ను మోసముచేసి నా రాజ్య మపహరించినాఁడు. నాకుఁ దాను పుట్టనేలే దనుచున్నాఁడు. నా సునీథను నానుండి యపహరింపఁ జూచుచున్నాఁడు. ఈ యన్యాయము చూడుఁడు చూడుఁడు! మీకుఁ జెవులు లేవా? వినఁబడుటలేదా? కన్నులు లేవా? కనఁబడుటలేదా? ఒకముసలివాని నీదుష్టు బంధించు చుండగాఁ జూచెద రేల? ఛీ! ఛీ! మనుష్యులైన మీతోఁ జెప్పుకొనుటకన్న గాలితో నీరుతో నిప్పుతోఁ జెప్పు కొన్న లాభము కలదు. ఓ వాయువా! నీవు వీని నాసారంధ్ర ముల నాడకుము ఓ జలమా? నీవు వీనికిఁ బ్రాణప్రదానము చేయకుము. ఓ యగ్ని! నీవు వీని ప్రాణానిలముల కాధార పడకుము! మనుష్యులకా బుద్ధులుపోయినవి; కాని జడపదార్థ ములకుఁ బోలేదు, పోలేదు. లేకున్నచో మాపృథువు ముక్కులోనుండి నిశ్వాసరూపమున వాయు వేల యాడు చున్నది. జలాధిదేవతలు మాపృథువు ప్రాణము లేల కాపాడు చున్నారు. మూఁడు వేళల నాచేతఁబూర్వము సమర్పితుఁడైన యగ్ని మాపృథువునకుఁ బ్రాణరక్ష యేల చేయుచున్నాఁడు తేజస్సు మా పృథువు నాననమున నేల యట్లు వేదాత్మవలె వెలుఁగుచున్నది. పంచభూతములనిండఁ బాపిణమునిండి తొలుకాడుచున్నది. లేకపోయిన నామహాభూతములలో నంతమహాధ్వని యేల చెల్లగేగవలె?

ఓ సముద్రనదీమహోదదేవతలార !
భాసమానాగ్ని దేవతలార ! ఋతులార !
వాసించి చరియించు వాయుదేవతలార !
ఆశాంతరహితమై హాయసాధిపులార !
ఈరీతియు నెవఁడు మి మ్మీరీతియు నెవ్వాఁడు
కరులఁ ద్రొక్కించు నిక్కముగ మి మ్మెవ్వాఁడు
కొరడాల దండించు గుణి మిమ్ము నెవ్వాఁడు
ఎవ్వాఁడు మిమ్ము శాసించఁ గల్గినవాఁడు.

[అంగరాజును బంధింప భటులు వత్తురు]

పృథువు : వేనా! ఇతఁడు పిచ్చివాఁడుకదా, ఇతనిని బంధించి ప్రయోజన మేమి ?

అంగరాజు : నేను పిచ్చివాఁడనని వేనునకు నమ్మకము లేదు. పై కట్లు చెప్పును. నిజమునకు వేనునకు దేనియందు నమ్మక మున్నది ? దేనియందును నమ్మకము లేదు. కొన్నింటియందు నమ్మక మున్నట్లు నటించును. ఆనటించుట యెందులకా ? లోకమును మోసము చేయుటకు

వేనుఁడు : కాంక్షితకా ! ఈయంగరాజును దీసికొనిపోయి భద్రముగాఁ గారాగారమున నుంచుము. ఆయన కేది కావలయు నన్న నది యీయవలయును. కారాగృహములో నాతని స్వేచ్ఛకు మీరు భంగము తేరాదు

అంగరాజు : వేనుఁడా ! నీమేలుకొరకే చెప్పుచున్నాను. నన్ను గారలో నుంచుట నీకు శ్రేయస్సుకాదు. శ్రేయస్సేమిటి? కాక

పోవుటయేమిటి ? తల్లి చెవులు త్రెంచినవానికిఁ బినతల్లిచెవులు బీరపూవులఁటఁ. భగవంతుఁడే లేడన్నవానికిఁదండ్రియున్నాఁడా? వేనా ! నీవు స్వయంభువవు. నీయిష్టమే యిష్టము. రాజ్యము చేయుము. భటులారా ! పదండు, నేను మీవెంటవచ్చెదను. వేనా! చేతులకు సంకెలలు వేయించుకొమ్మందువా? (రెండు చేతులు దగ్గరకుఁ బెట్టి) ఇంక నడువుఁడు. వచ్చుచున్నాను. చేతులు బంధించినచో నన్ను బంధించినట్లా ? చేతులు నేనా? ఈచేతులు నేనైనచో ఈచేతులు విరుగు నను కొమ్ము, అప్పుడు నే నుండనా ? కాళ్లు తెగఁగొట్టినచో నప్పుడు నే నుండనా ? కనుక కాలుసేతులు నేను కాదు. పృథూ ! నీవు చెప్పుము. వానిని బంధించినచో నన్ను బంధించు టెట్లగును?

వేనుఁడు : పృథూ ! చేతులు, కాళ్లు విరిగినచో నే నుందును. మెడ విరిగినచో? కావునఁ గాళ్లు, చేతులు నేనుకాదు, మెడ నేను. నన్ను బంధించఁదలఁచినచో మెడ బంధించవలయును. నన్ను జంపవలయునన్నచో మెడ నఱుకవలయును

[తెరలో - అమంగళ మప్రతిహతమగుఁగాక]

వేనుఁడు : [నవ్వి] పృథూ ! పృథూ ! చూచితివా ! ఈ గోరువంక యేమనుచున్నదో ? అమంగళ మప్రతిహత మగుఁగాకయఁట ! ఛీ ! ఛీ ! బిజిలీ ! నీవు గోరంకవయ్యును మాటలు నేర్పినందుకు నీరాజునకు నమంగళము కోరు చున్నావా ? రోజును లడ్లు జిలేబులు తిని చివరకు నాకిదా యుపకారము? నీ కీమాట లెవరు నేర్పిరి?

[తెరలో - గౌతముఁడు నేర్చెను]

వేనుఁడు: చూచితివా! పృథూ! గౌతమునకు నా ప్రాణములమీఁద నెందు కింత విరోధము

పృథువు: గౌతమున కిట్టివక్రపుఁగూతలు నేర్పిన దెవరు?

[తెరలో - వేనమహారాజు]

పృథువు. గౌతమున కీమాటలు నేర్పినది నీ వనుచున్నది యీ గోరువంక. అందుచేత నీప్రాణములమీఁద నీకే విరోధమని తేలుచున్నది

అంగరాజు: ఎదుటివారిప్రాణములమీఁద నా కెప్పుడు విరోధమైనదో నాప్రాణములమీఁదఁగూడ నా కప్పుడే విరోధము. నామెడయును నేను నొకటా? కాదుకాదు. నామెడయు నేను నొకటియైనచో 'నేను' 'నామెడ' అను రెండు భిన్నవస్తువు లేలయుండును. నామెడ నఱకినచో నేను పోను, నాప్రాణములు పోవును. నాప్రాణములు వేరు, నామెడ వేరు, నేను వేరు. నాప్రాణములు పోవును, నామెడయు పోవచ్చును, నేను పోను. నే నెచ్చటికిఁ బోదును? అనంతమైన యీ యాకాశమంతయు నే నావరించియుంటిని. నేను జలములో నున్నాను, అగ్నిలో నున్నాను, వాయువులో నున్నాను, తేజస్సులో నున్నాను; నేను లేనిచోటు లేదు. శబ్దములో నేను, భావములో నేను, మనస్సులో నేను, సర్వేంద్రియములు నేనే, నేను కానిదేది? బంధితుఁడను నేన, బంధించినవాఁడను నేన, బంధము నేన, నన్ను నేనే బంధించుకొంటిని. నాయిష్టమైనచో

నే నీబంధమునుండి వదలించుకొనను గలను. ఇదిగో వదలించు
కొనుచున్నాను [నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు : పృథూ! చూచితివా? ఆపిచ్చివానిమాటలు
గజము మిథ్య, పలాయనము మిథ్య యన్నట్లున్నది

పృథువు : ఆయనది మిథ్యావాదముకాదు, 'అస్తి' వాదము

వేనుఁడు : 'అస్తి' వాదము కాదు, అస్థికలవాదము,

పృథువు : ఆవాదము మనది

వేనుఁడు : అనగా?

పృథువు : అనగా? వినీతభట్టు, వానియల్లుఁడు, వానిమను
మఁడు. వీరందఱియస్థికలు మనవాదమువలననేకదా కలిగి
నవి. అసలు మనది అస్థికలవాదము

[తెర]

నాల్గవయంకము

[రాజాంతఃపురము - వేనుఁడు కౌషీతఁకుడు ప్రవేశము]

వేనుఁడు: ఈ వేసంగివెన్నెల పుష్యరాగములకాంతులు వెదఁజల్లినట్లు మల్లెపూవులు పారబోసినట్లు మబ్బులు విరిసిపోగా లేతయెండలు తళతళలాడినట్లు మాపృథు నవ్వినట్లు విరఁబోసికొన్నది. మాపృథు నవ్విన తెల్లనికాంతులలో నామె దంతములు కనఁబడీ కనఁబడనట్లు ఈవెన్నెలలో దూరాన తోఁటచివరఁ గలరెల్లుపూవులు కనఁబడీకనఁబడుటలేదు. ఈచల్లనిగాలి స్నేహితునివలె వెనుకనుండి వచ్చి నన్ను మెల్లగాఁ దాఁకుచున్నది. అవునవును. నా స్నేహితునకునాకును దూరమై పోయినది. గౌతమా! గౌతమా! ఓయీ! నా గుండెకాయ! ఓయీ! నాయెదలోఁ నుంచుకొన్న చిన్నారి దీపమ! నన్ను వదలిపోతివికదోయి. నాగౌతముఁడు లేని వెన్నెల నాకు బాగుగాలేదు. నాప్రాణములు అల్లల్ల గాలి పొరలమీఁదఁ దేల్చుకొనిపోవుటలేదు. నిముసము వీడియెటుంగని మా చెలికారమున కెట్టి దుర్దినములు వచ్చినవి? నేఁటికి నాల్గునాళ్ళనుండి నాకు నిద్రాహారములు లేవు. నేను కృశించినట్లున్నది. వెడందమై బిరుసువారిన నాయెదురొమ్ము ఉబ్బు తగ్గి సడలినది. నా చేయి చేయి తాకినచో నాకే కఠినముగాఁ గన్పించుటలేదు. గౌతమునిమీఁదినుండి నామనస్సెట్లు త్రిప్పుకొందును. పోయి గౌతమునిసిద్ధాంతము లంగీకరించితి నని చెప్పుదునా! ఛీ! అతనివాదములు కొంతవరకు గంభీరములుగ

నున్నవే! ఇన్నాళ్ళు నేను నిర్మించి యేర్పరచిన సిద్ధాంతములే తప్పులా? ఈరాత్రి చంద్రకేతకీప్రాసాదమునందు వీణవాయించుకొందును. అదియే మార్గము [నిష్క్రమించును]

గౌతముఁడు: [ప్రవేశించి] వేనుఁడెందున్నాడో! అంతఃపురమంతయు వెదకితిని. అతఁడెందునుఁ గానరాఁడు. అతఁడో నేనో - యిద్దరిలో నెవరమో యొకరమే మిగులవలయును. ఛీ! ఛీ! వేదములు మూలఁబడినవి. శాస్త్రములు చట్టుబండలయినవి. వేదాంగములు తుప్పుపట్టినవి. ధర్మశాస్త్రములు దగ్ధమైనవి. వేనా! వేనా! నీవు వేదములక్కఱలేదనువాఁడవు. నేను కావలెననువాఁడను. నేను చనిపోయి లోకమంతయు నిర్వేదమైనఁ గావలయును. నీవు చనిపోయి శోషవడిన వేదమాత మఱలఁ దెప్పిరనైన దెప్పిరిలవలయును. నేను బ్రాహ్మణుఁడను నీవు క్షత్రియుఁడవు. నీకస్త్రశస్త్రనైపుణ్యము కలదు. నాకు లేదు. ఐనను నీతోఁ గత్తియుద్ధము చేసి యీసంగతి తేల్చుకొనవచ్చితిని. ఇదిగో! ఈవెన్నెలలో నాకత్తి కుబుసము విడిచిన తెల్లత్రాచువలె తలతలలాడుచున్నది. నిజముగా నాతలయే తెగిపోవును. లోకాతిశాయియైన వేనుని పరాక్రమ మెక్కడ? చిన్ననాఁటినుండి వేనునిపూర్వులిచ్చిన యగ్రహారములమీఁద బ్రతికిన నే నెక్కడ? నిజమే, నేనే చనిపోవలయును. మా వేనునితల వెండ్రుకయుఁ జెదరకూడదు. ఛీ! ఛీ! నేను చనిపోవుట నాచనిపోవుటతో నాగిపోయిన యెడల నేనే చనిపోవచ్చును గాని యది వేదధర్మనాశనపిశునమైనయెడల నట్లు కారాదు. వేనుఁడే చనిపోవలయును,

వేదమతము మఱల నిలువవలయును. ఓహో! వేదమాతలార! ఋష్యాత్మలార! ధర్మదేవతలార! మీశక్తియంతయు వచ్చి నాబాహువునందును నాకరవాలమునందును నిలుచుఁగాక. నేనిదే వేనాసురవధార్థము బయలుదేరుచుంటిని. వేనుఁ డెక్కడ నున్నాఁడు? కౌషీతకా! వేనుఁ డెక్కడ?

కౌషీతకుఁడు: ఏమట్లు వచ్చితిరి? వేనుఁడు చంద్రకేతకీప్రాసాదమున వీణావాదనము చేయుచున్నాఁడు

గౌతముఁడు: అట్లనా! అతనిసంగీతము విని యెన్నాళ్ళయినది. ఓహో! ఈచంద్రకాంతశిలలు ద్రవించుచున్నవి అతనిసంగీతమువలననే కాబోలు. కౌషీతకా! అదిగో నాకాధ్వని వినవచ్చుచున్నది. నేనిందుండి యతనిసంగీతము వినెదనుఁ నీ విఁకఁ బోవచ్చును [కౌషీ—నిష్క్ర—]

గౌతముఁడు: [నిమీలితాక్షుఁడై.] ఆహా! ఏమి యాధ్వని సౌందర్యము!

కలువపూలలోని పచ్చలదిమ్మచుట్టును ముసరితుమ్మెదగమి మూసినట్లు
మెల్లెన యిసుకలమీద సన్ననినీటి పొరజాలుమర్మ్మర పుట్టినట్లు
తల్లి లోఁ ఱెక్కలోఁ దాగి పెచ్చుగనంచకూన క్రొమ్మెడ వంచి కూసినట్లు
లేతమల్లెపొద వాలించిపొలాలపైనుండి వచ్చిన గాలి యూదినట్లు

ఏపురాజన్మసంస్కారమో! పరిణత
మై స్వయంగ్రాహ మందినయట్లు, మంచు
గొండతెల్లనికొమ్మ్మన గూడుకట్టు
తుమ్మెదలపట్టుతేనియల్ తొణికినట్లు

వేనా ! వేనా ! నీయీసంగీత మెన్నిసారులు వింటిని, అన్ని
సారులు నన్నిట్లే చేయుచున్నది. ఈధ్వని నా దేహములోనున్న
సర్వరక్తనాళములను బెల్లగించుచున్నది. వేనా ! నీ వేవిధ
ముగా బ్రతుకుటకుఁ దగనివాఁడవయినను, నీసంగీతము, నీశి
ల్పము, నీకవిత్వము - వీనిమాధుర్యముచేత నయినను బ్రతుకఁ
దగినవాఁడవే. ఇంత సౌందర్య మెఱిఁగిన నీయాత్మలో
నుండి యింతటియధర్మము వెలువడుట మాదౌర్భాగ్యము
గాక మరేమి ? అదుగో ! అదుగో, అన్నా ! అన్నా ! నీయీ
కేదారగౌళ యింత మనోహరముగా నే నెన్నడు వినలేదు.
గౌరీజానికంఠభూషణమ వైన యీరాగచూడామణీ ! మా
వేనునికరాగ్రస్పర్శచే వీణాతంత్రులమీఁద నీవు సరిగా

సారిది గోదుమవన్నె త్రాఁచు లొకటొకటి
ప్రేమఁ బెనవేసికొనుచు పింపిళ్లుకూని
నట్లు గేదంగిపుప్పొడులందు మెరసి
పోయినట్టులు మధునాదమూర్తివైతి

హా ! హా ! ఇంతటిసంగీతవిద్య భూలోకమునుండి యంత
రించుటా ? పోనిమ్ము ! పోనిమ్ము ! లోకమంతయు వేద
బాహిరము కానిమ్ము. ఆవేదధర్మమువలన లోకము సంపా
దించుమోక్షము నీసంగీతమువలనఁ గళలవలన లోకము
సంపాదించుఁగాక. ఛీ ! ఛీ ! నామనస్సునకు మోహము
క్రమ్ముచున్నది. సంగీతాదికళలవలనఁ బ్రాప్తించుమోక్షము
నందు నిత్యత్వములేదు. ఎట్లైనను వేనుఁడు గతించ
వలసినదే. అయినను నీరాత్రిమాత్రము కాదు. ప్రశాం

తమై చల్లనైన యీ వెన్నెల నా కోపమును మాటలచేఁ గదలి పోయి మా నెత్తురుచే వెచ్చనకారాదు. మా వేనుని దివ్య సంగీతనినాదముచేత మహాశ్రుతి మేళవించుకొన్న యీ వాయుమార్గములయందపశ్రుతి కలుగరాదు. అదుగో వేనుఁడు సంగీత మాపి యిట్లు వచ్చుచున్నాఁడు? నే నిందుండి పోయెదను

[వేనరాజు ప్రవేశించును - గౌతముఁడు నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు: ఇంత సంగీతవిద్య నా కేలవచ్చినది! ఇంతటి విద్యయు నాకు గౌతమునిసంగతికూర్చిన యానందము కలిగించలేదు. ఓహో! ఈ వాయువీథులు నా గానశ్రుతులను మేళవించుకొని యింకొకధ్వని నెక్కనీయుట లేదు. ఈవాయు తరంగములు శ్రుతులు కలుపుకొని మెల్లగాఁ బూలకొమ్మ లల్లలనాడినట్లల్లలనాడుచున్నవి. నాయాత్మ అదొకరీతి మైమరపులోఁ దన్మయభావమును బొందుచున్నది. ఏమో! నాల్గునాళ్ళుగా లేని యీ సౌందర్య మీ యంతఃపురమున కెచ్చటినుండి వచ్చినది?

పృథూ! పృథూ! తల్లీ! ఏమినిద్దురయే!

పృథువు: ఎందుకు వేనా?

వేనుఁడు: నన్నన్నా యని పిలచెద నంటివికాదా? అన్నా యనుము

పృథువు: అన్నా! నన్నెందుకు నిద్రలేపితివి?

వేనుఁడు : తల్లీ! ఈ యంతఃపురము చూడుము. ఈ నాల్గు నాళ్లుగా లేని సౌందర్యము దీని కెక్కడనుండి వచ్చినది?

పృథువు : నీ వింతసేపు వీణ వాయించుచుంటివా ?

వేనుఁడు : అవును

పృథువు : అన్నా! నీవు వీణ వాయించునపుడు నీ యాత్మలో దేవతలు నిలుచుచున్నారు. ఆపాదమస్తకము నీ వొక దివ్యపురుషుఁడ వగుచున్నావు. నీ యాత్మయు మనస్సును ననంతమైన సౌందర్యమును గడించుకొనుచున్నవి. ఇప్పు డందుచేత నీకు సర్వమును సుందరాతిసుందరముగాఁ గన్పించుచున్నది

వేనుఁడు : తల్లీ! అట్లుకాదు. నాల్గునాళ్లుగా గౌతముఁడు లేక పోవుటచేత నతని ప్రసన్నత యెఱుఁగకపోవుటచేత లేని శోభ యీ యంతిపురమునకు నేఁ డతని ప్రసన్నత కలిగినట్లు వచ్చినది

పృథువు : అతఁ డిప్పుడిచ్చటికి వచ్చెనేమో!

వేనుఁడు : ఇంక నా మొగము చూడనని పోయినాఁడు. అతఁడు వచ్చునా ? అయినను -- కౌషీతకా ! గౌతముఁ డిప్పుడిచ్చటికి వచ్చెనా ?

కౌషీతకుఁడు : [వచ్చి] అవును, వచ్చి యిప్పుడే వెళ్లెను.

వేనుఁడు : ఎంతసేపు అయినది వచ్చి ?

కౌషీతకుఁడు : నీవు చంద్రకేతకికిఁ బోయినంతనే వచ్చెను.

వేనుఁడు : మఱి యిప్పుడేనా వెళ్లినది. అయినచోఁ జాలసేపిం దుండె నన్నమాట. నేను వాయించినంతసేపున్నాఁడు. నేఁడు శుక్లాష్టమి కదా ? వెన్నెలలు వచ్చినంతనే నేను చంద్ర కేతకికి వెళ్లితిని. ఇదుగో! ఇప్పుడు రాత్రి రెండుజాములు కావచ్చుచున్నది. ముగ్గవేసిన ప్రాగ్దిశాంగనముగముపలె చంద్రుఁడు వాలియున్నాఁడు. వెన్నెలలకుఁ దెల్లదనముపోయి బియ్యపుగింజరంగు వచ్చుచున్నది. ఇంతసేపు గౌతముఁ డిందే యుండెనా ? కాశ్షీతకా ! నన్ను బిలువకపోయితివి

పృథు : అన్నా ! మీ రిద్దరు పోట్లాడుకొంటిరికదా

వేనుడు : చిట్టితల్లీ ! అతనికి నాకు పోరాటమా ? చంద్రునకు వెన్నెలకుఁ బోరాట ముండునా ? కత్తికి దానిపదునుకుఁ బోరాట ముండునా? నాకన్నులకుఁ గంటిచూపునకుఁ బోరాట ముండునా ?

గౌతముఁడు : [ప్రవేశించి] వేనునకు గౌతమునకుఁ బోరాట ముండునా ?

వేనుఁడు : [కౌఁగిలించుకొని] తమ్ముఁడా? మంచునీటిలో స్నాన మాడి వచ్చితివా ? పన్నీటిలో జలకమాడివచ్చితివా? నీయొడ లింతచల్లనై కమ్మనై యున్నదేమి ?

గౌతముఁడు : ఇందాకటినుండియు నీగానవాహినిలో స్నాన మాడుచుంటిని. తత్సౌరభములో నోలలాడుచుంటిని

వేనుఁడు : చంద్రకేతకిమీఁదికి రాకపోతివా ?

గౌతముఁడు : ప్రశాంతమై చల్లనైన వెన్నెలలు కదల్చి వెచ్చఁగిల్లఁజేయుటకు మనస్కరించలేదు

వేనుఁడు : తమ్ముఁడా! నీవు వచ్చితివని యీసౌధముయొక్క నూత్నశోభయే చెప్పినది. నీవులేని పవళ్ళు నాకుఁ గడచుచున్నను రాత్రులు కడచుటలేదు. అందుచే నీతరువాతి నెచ్చెలియైన వీణవద్దకుఁ బోయితిని.

గౌతముఁడు : అన్నా! అన్నా! ఆవీణను నేను ముక్కలు ముక్కలుగాఁ జేసెదను. దానిని నా చేతి కిమ్ము. అది నాకులేని సౌఖ్య మెందు కనుభవించుచున్నది? దాని కాత్మలేదు, దానికి ధర్మజిజ్ఞాస లేదు. అందుచేత నది నీతోఁ బొరుపులేని చెలిమి చేయుచున్నది. అన్నా! నన్నింకొక్కసారి కౌఁగిలించుకొనుము. నే నింటికిఁ బోవలయును

వేనుఁడు : తమ్ముఁడా! ఇంకఁ గొంచెము నే పాగుము. ఆ చంద్రుఁ డస్తమించువఱకు కాగుము. వాఁ డింకెంతలోనో అస్తమించఁడు. చూడుము, క్రమక్రమముగా నెఱ్ఱపడుచున్నాఁడు. తూర్పుదిక్కంతయు పునుగుపూసిన ట్లగుపడుచున్నది. పాలు త్రాగు పసిబిడ్డ తన మొగముతోఁ గొంతభాగ మాక్రమించుకొనఁగా మిగిలిన మాతృదేవీ స్తనమండలమువలె నీ శుక్లాష్టమీపరివర్ధమానార్ధాధికచంద్రబింబము రమ్యతరముగా నున్నది. అతఁ డింకొక్కకళ సవరించుకొనఁబోవు లోపల నన్ను గాటముగాఁ గౌఁగిలించుకొనుము. నీ వియోగపరితప్తమైన నా యీసౌధదేహాళికి మెఱుంగుపూఁత పెట్టుము.

కౌషీతకా! ఆ మాణిక్యదీపము నటనుండి తీసివేయుము. దానికృత్రిమదీప్తులచేత గౌతమునిముఖమండలియకృత్రిమ సౌందర్యము వెగటువేయుచున్నది. పండిన యెఱ్ఱని మొక్కజొన్నగింజలు రాశిపోసినట్లున్న యీ చంద్రబింబము చెట్టడ్డము లేకపోవుటచేత మనవంకనే చూచుచున్నది. ఇంకఁ గొంచెము సేపటికిఁ జీఁకట్లు రాఁగలవు. దౌర్భాగ్యపుఁ జీఁకటిలో నీ వెన్నెలతీగవంటియందము నా మనస్సునకు చూడఁ జూడ బాధకలిగించును. తమ్ముఁడా! ఇంక వెళ్లుము. నీవంకఁ గనులార చూచితిని. నిన్నుఁ జేతులారఁ గౌఁగిలించుకొంటిని నిన్నుఁ దనివితీర ముద్దువెట్టుకొంటిని? ఇంక నీవు పోవచ్చును. ఏల యింటికిఁ బోవలెనను చుంటివి?

గౌతముఁడు: ఇంటివద్ద నాభార్య నాకొఱ కెదురు చూచు చుండును

వేనుఁడు: నీ భార్యయా? ఆమె యెవరు?

గౌతముఁడు: ఎవరేమి? నా భార్యయే

వేనుఁడు: నీవు పెండ్లి యెప్పు డాడితివి?

గౌతముఁడు: నాచిన్నతనములోనే నా తలిదండ్రులు చేసిరఁట.

వేనుఁడు: వేనునియాజ్ఞ యేమైనది

గౌతముఁడు: రహస్యముగా దేశమంతట జరుగు నిట్టి వివాహములను దాకలేక పైపైని దిరుగుచున్నది

వేనుఁడు: ఆమె యందకత్తెయేనా?

గౌతముఁడు : పృథుకన్న నందకత్తె. పృథుసౌందర్యములో కొంత పుంస్త్వమున్నది. నా భార్యయందములో స్త్రీ సౌకుమార్య మంతయు నున్నది. అది వెన్నెలవత్తి

వేనుఁడు : గౌతమా! స్త్రీలు కామమోహితులైన పురుషులకంటె కందకత్తెలవలెఁ గన్పింతురు కాని, నిజముగాఁ బురుషులే యందగాండ్రు. నిజముగా నాకు స్త్రీలసౌందర్యము నచ్చదు. నీయందున్న సౌందర్యము మఱి యెచ్చటనైనఁ జూపింపుము. కనంబడదు. మృగపక్ష్యాదులయందుఁగూడఁ జూడుము. స్త్రీజంతువులకన్నఁ బురుషజంతువులే యెక్కువయందమైనవి. సంగీతము చూడుము. సన్నని యాడగొంతుక మెచ్చుకొన్నట్లు లోకము మంచి జిగికలిగిన భావాభిరామమైన గొంతుకను మెచ్చుకొనలేదు. స్త్రీప్రకృతిలో నొక్కటే ఛాయ. అది సర్వత్ర యట్లేయుండును. పురుషప్రకృతి యట్లుగాక భావముల కనుగుణముగా విస్పష్టముగా మారుచుండును. కవిత్వమందుఁగూడ నంతియ. ఒక చిక్కని తియ్యని శైలికలవానికవిత యంతయు భావముల వెంట మారక నొకటేరీతిని నడచుచుండును. భావమునకే ప్రాధాన్య మిచ్చుకవికవిత్వము శయ్యలో భావమును బట్టి మారును. కాని, లోకము ఆశయ్యకు ఆస్త్రీసౌందర్యమునకుఁ బ్రాధాన్య మిచ్చుచున్నది. కాదన్నచో వినదు. పదిమంది నడచినదే త్రోవ. మన మేమిచేయఁగలము?

గౌతముఁడు : అన్నా! నీవంటి దివ్యపురుషులు జన్మించనే జన్మించరు. జన్మించినను, నీవంటిమహాప్రత్యేకతాలక్షణములు కలవారివలన లోకమునకు లాభము లేదు

వేనుఁడు : నాయనా! నీవును నీభార్యయు సుఖముగా నుండుఁడు. నీ వింకఁ బొమ్ము. [ఒక యుంగరము తీసి] ఇది వేనుని కానుకగా నీభార్య కిమ్ము

గౌతముఁడు : అన్నా! ఇంక నే నేగెదను. అదుగో! వెన్నెలను వదలిపెట్టి కొయ్యబారినట్లు చంద్రుఁడు నిశ్చలముగా నస్తగిరిమీఁద కాలు మోపుచున్నాఁడు [నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు : పృథూ! నీ వింత సేపు నేమియు మాట్లాడలే దేమి?

పృథు : మీరిద్దరు నన్ను మాటాడనిచ్చినఁగదా?

వేనుఁడు : ఓసి దొంగ! నీ మొగము చూచిన నీవును నింత సేపు మాట్లాడుచున్నట్లేయున్నదే. మాట్లాడకయు నితరుల మాటలు మన కిష్టమైనచో మనమును మాట్లాడినట్లేయుండును. నీవు సరిగా గౌతమునివలెనే మాట్లాడెదవు. అందుచేత నతఁడు ప్రసంగించుచుండగా నీకు నీవును ప్రసంగించినట్లే యున్నది.

పృథు : నీకు నిద్ర వచ్చుటలేదా?

వేనుఁడు : నీకు నిద్ర కన్నులవెంటఁ గారుచున్నది. నీపసి కన్నులు మూసుకొనుచున్నవి. చంద్రునిఁ జూడుము. చెంగావిరంగువేసిన సన్ననిగుడ్డపేలికవలె నెంత మిగిలియు

న్నాఁడో? నీకు నిద్రవచ్చుచున్నచో నీవు నాయొడిలోఁ బండుకొనుము. పండినసంపంగిరేకులవలె నీఱెప్పలు కనీనికల మీఁదికి వ్రాలుచున్నవి. ఓహో! పృథు నాయొడిలో నిద్రపోయినది. పసినిద్ర యంత తేలికగా వచ్చును. ఇంతలోఁ గన్ను తెరచియుందురు. ఇంతలో నిద్రపోదురు. ఈ ప్రపంచకమంతయు బసివాండ్రతోనే నిండియుండరాదా? అప్పుడు స్వర్గము వలె నుండునే. చంద్రుఁడు పూర్తిగాఁ బోయినాఁడు. చీఁకట్లు నాల్గుదిక్కుల నలముకొన్నవి. అదియేదో పక్షి కూయుచున్నది. సన్నగా నీలవేయుచుఁ జల్లనియీరాత్రి యామాశృంగాటకముల రక్షకభటునివలెఁ గాచుచున్నది. ఓహో! ఆకూఁత యేమి బాగున్నది! వీణచివరితంత్రిమీఁద గోఁటితో నిట్లున్నట్లున్నది. శబ్దమంతయుఁ బ్రకృతి నిండ నున్నది. అది గానవిద్యలోనికి నేమూల వచ్చినది? ఆహాహా! ఈ రాత్రి యంతయు నిశ్శబ్దమై గంభీరమగుచున్నది. కాషీతకా! నిష్కంచుకను వచ్చి పృథును దీసికొనిపోయి యామెసెజ్జ మీఁదఁ బరుండఁబెట్టుము నే నొక్కసారి సౌధాగ్ర భాగమునకుఁ బోయి రాత్రి చేత నావరింపఁబడినపట్టణమును జూచెదను. [పరిక్రమించి] ఓహో! యేమి యందముగా నున్నది. ఏమియునుఁ గనిపించుటలేదు. కాని, ఏదో నిరాకారతలో సాకారత తోఁచి మనస్సున కానందమగుచున్నది. నా కీ రాత్రి యంతయు మహానందమయ మైపోయినది. మఱల నా యీ జన్మకు నిట్టిరాత్రి యింకొక్కఁడనుభవింతునా?

[తెర]

అయిదవ అంకము.

ప్రదేశము - కోటముందు.

అంగరాజు: [ప్రవేశించి] కాక్షీతకా! కాక్షీతకా!

కాక్షీతకుఁడు: [ప్రవేశించి] ఏదో పిలుపు, ఆజ్ఞవలె వినఁబడు చున్నది. మావృద్ధరాజడవులు పట్టినతరువాత నా కిట్టి శ్రవణసుఖమైన పలుకు వినబడనేలేదు. ఎవ రాపిలుచునది?

అంగరాజు: కాక్షీతకా! కాక్షీతకా!

కాక్షీతకుఁడు: జయము! జయము మహారాజునకు

అంగరాజు: ఓయీ! వేనుని నేను రమ్మంటినని చెప్పుము.

కాక్షీతకుఁడు: దేవర యాజ్ఞాపించినట్లు [పరిక్రమించి] రాజునకు పిచ్చిపోయినది, పోయినది. లోకము బాగుపడినది, పడినది

అంగరాజు: ఆర్య! కాక్షీతక! నేనిదిగో సింహాసన మారోహించుచుంటిని. మహారాజు రమ్మనె నని వేనుని దక్షిణము తీసికొనిరమ్ము.

[కాక్షీతకుఁడు నిష్క్రమించి - వేనకాక్షీతకులు ప్రవేశింతురు]

వేనుఁడు: కాక్షీతకా! వృద్ధరాజా? సింహాసనమందుండి నన్ను రమ్మనెనా? ఏమివిచిత్రము! సింహాసన మెక్కనఁగాని రాజు కాఁడాయేమి? రాజైనవాఁడు సింహాసన మెక్కనను రాజే. ఎక్కకున్నను రాజే. రాజ్యము పూర్తిగా నావశమై

పోయినతరువాత మఱల తన కెట్లు వచ్చును? కౌషీతకా! నీవు పోయి నేను రానంటి నని చెప్పుము

కౌషీతకుఁడు: అయ్యా! అట్లు చెప్పరాదు. రాజుసన్నిధానమునకు వచ్చితీరవలయును

వేనుఁడు: ఆ! ఏమి? ఓరీ! నే నెవ్వఁడ ననుకొంటివి? వేనుఁడను. సింహాసనమందుఁ గూర్చున్నంతమాత్రమున నీపిచ్చివాఁడు రాజు కాలేదు. రా జెవ్వఁడో చూపించెదను. [సమీపించి] అంగరాజా! ఎందులకు నన్ను రమ్మంటివఁట?

అంగరాజు: నీ వెవ్వరవు? వేనుఁడవా? నీ రాజ్యమంతయుఁ జూచివచ్చితిని. ఎచ్చటఁ జూచినను ధర్మము నిండి తొణుకుచున్నది. ప్రజలకు స్వస్తిగా నున్నది. రాజు న్యాయముగాఁ బాలించుచున్నాఁడు. గోబ్రాహ్మణులకు శుభముగా నున్నది. లోకము లన్నియు సుఖముగా నున్నవి. పర్జన్యుఁడు కాలమునందు వర్షించుచున్నాడు. పృథివి సస్యశాలినిగా నున్నది. దేశము క్షోభరహితముగా నున్నది. బ్రాహ్మణులు నిర్భయులుగా నున్నారు. పుత్రులు లేనివారికిఁ బుత్రులు కలుగుచున్నారు. పుత్రులు కలవారికిఁ బౌత్రులు కలుగుచున్నారు. నిర్ధనులకు ధనలాభము కలుగుచున్నది. జను లందఱు నూరేండ్లు బ్రదుకుచున్నారు. నీ రాజ్య నంతయుఁ జూచి వచ్చితిని. చాల సుఖముగ నున్నది

వేనుడు: ఇంక నెట్లున్నది.

అంగరాజు : ఎచ్చటఁ జూచినను ధర్మమే లేదు. ప్రజల కాపదగా నున్నది. రాజు న్యాయముగాఁ బాలించుటలేదు. గోబ్రాహ్మణులకు రక్ష లేదు. లోకము లన్నియు గగ్గోలు పొందుచున్నవి. పర్జన్యుఁడు నీటిచుక్కయయినను గురియుట లేదు. పృథివి సంపూర్ణముగా బీడువేసి పోయినది. దేశము క్షోభించిపోవుచున్నది. బ్రాహ్మణులకు భయ మత్యధికముగా నున్నది. పుత్రులు లేనివారికిఁ బుత్రులు లేరు. పుత్రు లొకవేళ నున్నచోఁ బౌత్రులు లేరు. నిర్ధనుల కెడలేని దారిద్ర్యము. జను లందఱు నకాలమరణము లందుచున్నారు. ఆయుర్వేదమునం దెఱుఁగని వ్యాధులు ప్రబలి నూటికేబదిగా నిరువదేండ్లు రాకమునుపే చనిపోవుచున్నారు. నీ రాజ్య మంతయుఁ జూచివచ్చితిని. చాల సుఖముగా నున్నది.

వేనుఁడు : ఇంక నెట్లున్నది ?

అంగరాజు : దేశ మంతయు రెండుభాగములు. వైన్యులు అవైన్యులు. అవైన్యులకు రక్ష లేదు. వారికిండ్లు లేవు. భార్యలు లేరు. బిడ్డలు లేరు. తినఁ దిండిలేదు. కట్ట గుడ్డలేదు. నోరు మెదపినచో వారిని వైన్యులు చంపుచున్నారు. రెండవవారు వైన్యులు అన్నము లేకపోయినను లోపల గంజి త్రాగి వీథిలో మీసములు మెలిపెట్టుచున్నారు. మరల వారిలో వారికి భేదాభిప్రాయములు. వారును కొట్టుకొనుచున్నారు.

వేనుఁడు : ఇంక నెట్లున్నది ?

అంగరాజు: దేవాలయములలో వేనుని బెట్టి పూజించుచున్నారు. పాత దేవాలయములను బడ గొట్టుచున్నారు. అడ్డము వచ్చినవారిని గొడ్డళ్లు పెట్టి నరకుచున్నారు. భార్యలందరు భర్తలను వదలిపెట్టిపోవుచున్నారు. వేద మెచ్చటను వినబడుట లేదు. వినంబడినచో నపశ్రుతి కాక యింకొకరీతి లేదు. తపస్సు లేదు. దమము లేదు. సత్యము లేదు. శమము లేదు. నిష్ఠ లేదు. పాతివ్రత్యము లేదు. ఉన్నది యనఁదగినదేదియు లేదు.

వేనుఁడు: మజ్ఝారే! వేనమతము బాగుగాఁ బ్రబలినది వేదమతము సర్వనాశమయినది. నీసింహాసనము నీ వెక్కియు రాజువు కావు. వేనునియాజ్ఞ సర్వదిగ్వధూఫాలభాగములఁ గస్తూరీతిలకమువలెఁ బ్రకాశించుచున్నది. మృత్యువా! మృత్యువా! నీదోయి మాహాత్మ్యము. వేనరాజుమత మింత ప్రబలుటకు నీ దోశ్శక్తి కారణము. వేదమతము సర్వనాశమైన తరువాతఁ బ్రపంచకమంతంతటను వేనుఁడే దేవుఁడు.

అంగరాజు: ఓయీ! వేనుఁడా! నాస్తికత్వము నీ మూర్తి దాల్చినది.

వేనుఁడు: లేనిభగవంతుని సృష్టించి యాభగవంతుఁడు లేఁడన్నవానిని నాస్తికుఁడనుట వెర్రివారలు నేర్చుకొనిన తెలివితేటలు. ఇట్టి దుష్టసిద్ధాంతము లన్నియు ఛిన్నభిన్నములు చేయుటకే నేను పుట్టినది.

ముసలిభట్టు : [ప్రవేశించి] వేనమహారాజా! నీ వొకయవ తారమూర్తివి. రాజా! ప్రొద్దు వాటారినది

వేనుఁడు : నీ వెవ్వరవు

ముసలిభట్టు : నేను వినీతభట్టు వియ్యంకుడను. అయిదురోజుల క్రింద నా మనుమని మూన్నాళ్ళ క్రింద నా కుమారుని నీవు చంపితివికదా? నేఁడు నన్నుఁ జంపుము

వేనుఁడు : నాయాజ్ఞాతిరస్కారము చేసినచో నట్లే.

ముసలిభట్టు : ఇదిగో!

ఓహో! వేనధరణీధవ! మతిజితసకలపూర్వరాజర్షి! తృణీకృత సర్వపూర్వర్షి సిద్ధాంత! ప్రత్యక్ష మృత్యుదేవత! ఓయీ! ప్రొద్దు వాటారినది. బ్రాహ్మణార్ఘ్య ప్రదానముల తోడులేక సూర్యదేవు డేకాకియై మందేహులకొత్తులకు తన్నుఁదాబురికొల్పుకొనుచున్నాఁడు. రాజా! ఈసాయం సమయమున నీరాజసౌధము శ్మశానవాటికవలె భగ్గునఁ దగులఁబడి పోవుచున్నది. పాపము. నీ మొగసాలయందుఁ బూర్వమువలెనగారా మ్రోతలు మేఘధ్వనులనుకొని నెమళ్లు నృత్యము చేయుటలేదు

తనకిరణాళిన ద్దెసలఁ దాపము పెంచిన నేల నెండఁజే
సిన జగమెల్ల బిట్టుగఁ గృశించగమాడ్చిన తీక్ష్ణభానుఁడ
ల్లన మలు కొండపై నొరుగులాగునఁ దోఁచెడి, కాని తీవ్రతా
పనియుపసంహరించడు జగత్ప్రళయాకృతియైన వేడిమిన్.

వేనుఁడు : భేష్ ! ముసలివాఁడవై నను నీవే పడుచువాఁడవు ప్రళయ మార్తాండుఁడైన వేనునింత వ్యంగ్యముగాఁ దిట్టినవాఁ డింతవరకు లేడు. నీమనుమని వ్యంగ్యము పసిగానున్నది. నీకుమారుని వ్యంగ్యము మధ్యమముగా నున్నది. నీవ్యంగ్యమో ప్రౌఢమై రమ్యతరముగా నున్నది. ఓయీ! నీ పేరేమి ?

ముసలిభట్టు : కాలభట్టు

వేనుఁడు : నీ కేమి కావలయునో కోరుకొనుము

ముసలిభట్టు : నాకు నీచేతిలో మృత్యువు కావలయును

వేనుఁడు : అది యడుగ నక్కఱ లేదు. ఇదివరకే సిద్ధించినది. పాపము ! నీవొక్కడవే యొంటిరిగాఁ జనిపోనేల. నీకుఁ దోడిచ్చెదను. ఓరీ! కౌషీతకా ! నీవు వీనికిఁ దోడుపొమ్ము

అంగరాజు : ఓయోయి! ప్రళయసూర్యుడా? ఏల నోయి మాపాలా లింత మాడ్చి మంగలమునఁ బెట్టెదవు ?

లోకబంధుఁడవు నీలోన లోకావలి
కాకలంబడి మాడి కమరిపోయెడు నట్లు
భీకరాకృతి పూని బెట్ట నానాదిశా
శ్రీ కావిరిగ మార్చుచుందెదు బోపాగల్.

కౌషీతకుఁడు : ముసలిరాజున కింకను బిచ్చిపోలేదు

వేనుఁడు : ఎవఁడురా అక్కడ వీరి నిద్దరి నురితీయుఁడు.

[ముగ్గురు నిష్క్రమింతురు]

అంగరాజు : అయ్యో! అయ్యో! నాకు బిచ్చియెక్కుచున్నది

గౌతముఁడు : [ప్రవేశించి] ఆహా! ఇదియొక కృత్రిమవ్యా
హము

ఆమరిచి యెవ్వఁడే నొక మహావిషయంబుగఁ జెప్పఁజొచ్చెనో
కమ బహుధా గతానుగతికంబుగఁ బోయెడి వానివెంబడిన్
దమతమయల్ప బుద్ధులకు దాటినసంగతులే మృషల్ విచా
ర్యములు మనస్సుచేతనని యచ్చటఁ బట్టదు బుద్ధి కొంచెమున్

అదికాదు కాని యీవిద్యాశాలలయందుఁగూడ విషయచర్చ
లోఁగూడ వేనరాజునెడల ద్రోహ ముంచునా? యథార్థవిషయ
విజ్ఞాన మిచ్చుటఁ గూడఁ గలుగరాదు కాఁబోలు సేబాసు!
ఇచ్చుటఁ గూడఁగలుగరాదేమి? ఇచ్చుటనే కలుగరాదు.

శ్రీదము వేద మిచ్చట నశించవలెన్ సకలార్షదేవతా
వాదము లీశ్మశానఘనవాటికలోఁ బొగపెల్లఁ గావలెన్
పాదులు పెల్లగించి ఋషివాక్యము లింతయు నేర్పకుండ ప్రి
జ్ఞాదళనంబు వర్తకముసాగెను వేనుని పాఠశాలలన్

ఓహో! వేదమాతా! తల్లీ నీకైన దయలేదా? దేశ మంత
యు వేనునియనుగ్రహ మెట్లు సంపాదింతునాయనియే కాని
వేదమిట్లు నశించిన దని దిగులెవ్వరికిని లేదు. ఎవరిది? కాదు
కాదు మాకున్నదనుచున్నారు ఓహో! గోష్పాదమాత్ర కేశ
బంధమాత్రపరిశిష్టవైదికత్వమువారా! స్వాములారా! మీరే
సగము వేనునకు రాజ్యము పంచిపెట్టినది. మీకుఁ గేశబంధ
ముల యదున్నంత ప్రేమ. వేదములందు లేదు. విభూతిపిండి

కట్లయందున్నంతవాంఛ సత్యధర్మదయా శౌచములందు లేదు. బిళ్లగోచీలయందున్నంత యపేక్ష పేదసాదలయందు లేదు. అయ్యో! వేదమతమును నిందించకుడు. గోచిపాతమత మనకుఁడు. దానియందు మీకుఁ దెలియని మహార్థములున్నవి అది "ఆత్మవత్సర్వభూతాని" యన్న వాక్యార్థము సర్వ మానవుల హృదయములం దుండవలయు నన్న మతము! అదుగో! అంగరాజు! మొగమున వస్త్రము కప్పుకొని యుత్తరాభిముఖుఁడై పోవుచున్నాఁడు. ఏలనో? ఆహా. ఎంతవాని కెంతస్థితి వచ్చినది

ఒక్కనాఁడీరాజు దిక్కామినీగండతలమందహాసవత్కమ్రకీర్తి
దిక్కువోయినమోము పెట్టుక యీరాజు నెచటికో తా నిట్టులేగుచున్కి
ఒక్కనాఁడీతఁడు మొక్కవోనిపరాక్రమస్ఫూర్జితదిశామండలుండు
స్రుక్కిపోయినమేన నొక్కఁడై యీరాజు నెచటికో తానిట్టులేగుచున్కి

ఒక్కనాఁ డీధరాపతి యుదధివేల
నొదిగినధరాసతికి మణు, లులివు లొలయు
రతనమొలనూలు చెరివిన రసికమౌళి
ఒక్కఁడీనాఁడు చనుటేడకో తెలియదు.

అయ్యో! అంగమహారాజా! ఏటికిట్లొక్కఁడవు దిగులుపడిన మొగముతోఁ బోయెదవు. [తనలో] ఈ రాజునకు మతిభ్రమణము కలిగిన దని యీయన యడవులఁబట్టి పోయెనని చెప్పుకొనుచున్నారు. అంతఃపురమున నాకిన్నాళ్ళు కనంబడలే దీయన. చెలిమి కలనాళ్ల వేనరాజీయన ప్రస్తావనచేయ నీయలేదు. ఆహా! యీ ముసలిరాజు రాజులేని నగరము

వలె ధర్మము పరిత్యజించిన బుద్ధివలె కరుణాస్థానమై యిట్లు పోవుచున్న విరోధులగుండెలుకూడఁ గరగుచున్నవి. అవునవును. విరోధులగుండెలు కరఁగునుగాని వేనునిగుండెలు కరుగుటలేదు. రాజా! నేను నీ పగతీర్చెదను. తీర్చెదను. తొందరపడకుము. కఠినమైన నా హృదయములో శుక్లాష్టమిరాత్రి సౌకుమార్యము తెచ్చినది. కాని నేటి పాఠశాలావృత్తాంతము మరల నామెడంద బిరుసెక్కించినది. అహో! వేదములు అపౌరుషేయములు కావట. అవి రెండువేలయేండ్ల క్రితము వ్రాయఁబడినవట. అయ్యో! వీరు క్రొత్తరీతిగాఁ జదివిరఁట వేదములు! అందుచే వారికిఁ దెలిసినట్లు వేదార్థములు ఋషులకుఁ దెలియలేదఁట! ఛీ! ఛీ! అశ్రావ్యములైన యిట్టి మాటలు వినికూడ నా మేనిలోఁ బ్రాణము లున్నవిచూడు!

ఇదె ప్రతిన పూనుచుంటిఁ బ్రియామహార్థ
ముల కపార్థ మెవ్వఁడు చేసె ముసలిరాజు
నెవఁడు నిజరాజ్యపదవీబహిష్కృతునిగఁ
జేసె నాకత్తి యానెత్తురుచేతఁ దడిసె!

ఈ ముసలిరాజుతో మాట్లాడుదునా! కాదు! కాదు! ఇతని గుండెలో నేమూలనో పుత్రస్నేహము వచ్చిగా నుండవచ్చును. నా నిశ్చయ మీసారి బెసగరాదు

[నిష్క్రమించును]

అంగరాజు :

ఎవనికి వాఁడె రాజీజగమ్మందున
ఎవనిమార్గము వానిదే జగమ్మందునఁ
దవిలి పూర్వులతోఁ బ్రవఁ దారాడెద నటంచు
భువిఁ జెప్పనేలనో బుద్ధిమాలినవారు

వేనుఁడు : [ప్రవేశించి] ఈపిచ్చివాఁ డిట్లే తిరుగుచున్నాడు ఇతనివలన నా కేమైననాపదరాఁ గలదా! రాదు! జను లితని ననుసరించి జగమ్మున గల్లోలము తీసుకొనిరారు గదా? ఇతనిని గారాగారబద్ధుని జేయ వలయునని యున్నది. వలదని యున్నది. నా ప్రయత్నము లితనివలన వృథా కావుకద! ఇతఁడు పూర్తిగాఁ బిచ్చివాఁడైనచో భయము లేదు. కాని యితనిపిచ్చిలో నేదోరహస్య మున్నది.

అంగరాజు :

ప్రతివాఁడు తననాత్మభావముల్ ప్రకటించి
మతి పురందరమంత్రిమాడ్కి నభినయించి
హతమైన లోకమ్ము లభినవశ్రీకముల్
గతిఁజేసితి నటంచు గంతులు వేసెడు

వేనుఁడు : ఇతనిపిచ్చి యీరీతిదైనచో భయము లేదు

[నిష్క్రమించును]

అంగరాజు :

అస్మదంతరము మహాభారవహ మయ్యె
విస్మయంపడి నేను వెఱ్ఱినై తిరుగంగ
అశ్మకల్పమ్ము నాయంతరమునఁ గూడ
'అస్మి' యం చీభార మావహింపఁగ నేల?

గౌతముఁడు: [ప్రవేశించి] ఈయనను వదలిపోనెంచియు నాలో నేదియో నన్నితనిని వదలిపోనీయలేదు. ఈయన మొగమ్ము చూచిన నేమో మహాలోచన చేయుచున్నట్లున్నది. ఆయాలోచన యేమో తెలియలేదు

అంగరాజు:

పరగ నాలో బాడబజ్వాల యున్నది
తరుముచున్నది దాని దాగి యీయనిలమ్ము
పెరిగి నాలో వహ్ని భీషణమ్మయిపోయి
మరగించి నాగుండె మాడ్చునో వడలునో ?

గౌతముఁడు: ఈ రహస్యమేమో? ఈ ముసలిరాజు మరల నీ వీథి వెంటఁ బోఁబోవుచున్నాఁడు. నే నటు తిరిగివచ్చెదను

[నిష్క్రమించును]

అంగరాజు:

అప్పు డేనానుండి యావిర్భవించి యీ
నిప్పు దిఙ్మండలాంధీభవద్ధూమమ్ము
గప్పుకొన్నది ఫాలగండభాగములందు
మప్పుకొన్నది దిశామానినీచయమందు

వేనుఁడు: [ప్రవేశించి] ఇతనిని వదలిపో బుద్ధిపుట్టకున్నది. ఇతనిని నెమ్మదిగా రాజసౌధమునకుఁ బిలుచుకునిపోదునా?

అంగరాజు:

ప్రాగ్దిశాంగననేత్ర పారిజాతములందు
దిగ్దంతిదంతకాంతిస్ఫోరకములందు

ద్రాఘిష్ఠిమన్నవ్యాకారతాకృతులందు
దృగ్ఘిష్ఠి నాయది తెచ్చె నెగ్రఁదనాలు

వేనుఁడు: ఇతనిని సాధుమార్గమున రాజసౌధమున కాకర్షించెదను. [సమీపించి] అంగరాజా! నిన్ను పృథు చూడఁ గోరుచున్నది

అంగరాజు:

అభాగ్యవన్మూర్తి కత్యభాగ్యుఁడ నాకు
ఈ భూమిలో నింతయేమి సంబంధంబు
పారిజాతనూత్ననీరజకాంతికలకనుల్
నా భీకరాక్షి సంతానమ్ము నెటు లోర్చు

వేనుఁడు: ఇతడు వచ్చునట్లులేదు [నిష్క్రమించును]

అంగరాజు:

ఓ నామనస్సులో నున్న బాడబవహ్ని
నీ వెలుంగకయుండ నీవు బాహిరపోకు
ప్రాణముల్ నీమీఁదఁ బట్టియుంచితినింత
కాని నన్ని వెలుంగక కికురించకు

గౌతముఁడు: [ప్రవేశించి] ఈయనవద్ద నేదో మహారహస్యమున్నది. ఆరహస్యబహిర్గమనము చేసినచో నేమగునో! ఈయనను నాగృహమున కాకర్షింతును [సమీపించి] వృద్ధరాజా! ఎండకు వానకు కిట్లేల తిరిగెదవు. నేను గౌతముఁడను, నాయింటికి రమ్ము. అచట నీముసలినాళ్లు నేను నిన్ను బోషించెదను

అంగరాజు:

నాయెదలోనున్న నామహాగ్నిజ్వాల
నాయెద మండించనైన మండించు లే
దాయెఁబోతుదియాసలఁడగితానే చచ్చు
నాయెఁబో నీకేల యడియాసలీరీతి ?

గౌతముడు: ఇతనిని దీసుకొని పోరాదు. కానియీయన ననుసరించియే యుండవలయును.

అంగరాజు:

ఈమహాగ్నులతాపమే నోర్వఁగాలేను
ఏమంచు కురియునో యిచట నన్నాళలు
నామనోవీథిలోనన యింకిపోయెఁ బో
ఏమహాంభోధిలో నీతాప మణఁగునో

[తెర]

ఆ ఱ వ య ం క ము

కోటముందు

పృథువు : మరల నీరాత్రి యంగరాజు పూవు లన్నియును గోసికొనిపోయెను. ఛీ! అంగరా జేమిటి? మా పితృపాదులు తోఁటలోనిపూ లన్నియుఁ ద్రెంచుకొనిపోయినారు. దేనికో? రాజ్యలక్ష్మీ దేవియైన నాతల్లి సునీథా దేవిని బూజించుటకుఁ గావలయును

భూదేవి : [ప్రవేశించి] పృథూ! పృథూ! మీతండ్రి సునీథా దేవినే పూజించును. ఆమె నిజముగా రాజ్యలక్ష్మి కాదు అంగరా జామెయందు రాజ్యలక్ష్మి నారోపించుచున్నాఁడు. నేను నిజముగా రాజ్యలక్ష్మిని. నీ వాపూవు లన్నియుఁ దెచ్చి నన్నుఁ బూజించుము.

పృథువు : ఈ ధ్వని యెచ్చటిది? ఇచ్చట నెవ్వరును లేరే యీగోవుతప్ప. ఈగోవు మాట్లాడియుండునా! గోవు మాట్లాడుట యేమి?

భూదేవి : ఓయీ! నేనే మాట్లాడినది

పృథువు : నన్ను ఓయీ! అనెద వేమి? నేను కన్యనుకదా? నీవేనా మాట్లాడినది? ఓహో! యీ గో వెంత రమ్యముగా నున్నది. ఈమె మూపురము కైలాసశృంగమువలె శృంగములు గంగాసింధునదులవలె నీమె పొదుగు రాజనాలు

పండు సారవంతమైన పొలమువలె నీమె పుచ్ఛము ధాన్య లక్ష్మికి వీచిన వింజామరవలె మనోహరముగా నున్నవి. నా కీమెను జూచినఁ గౌఁగిలించుకొని ముద్దాడవలె ననిపించు చున్నది

భూదేవి: రాజకుమారా! నీ కన్నులు, తెల్లని చూపులు మెరుపులై, నల్లని రెప్పలు చిరుమొగిళ్ళై, చూచినంత మేర దయావర్షములు కురిపించి సస్యకారకము లగుచున్నవి. నీ దీర్ఘ బాహువులు పైఁడినాగేళ్ళవలె నున్నవి. ఇంక నీవు పొలాలు పండించుము

పృథువు: ఈగోరూప నన్నుఁ జూచి పురుషుఁడుగా భ్రాంతి చెందుచున్నది

భూదేవి: నీవు నాయందు గోవుగా భ్రాంతిచెందుచున్నావు

[నిష్క్రమించును]

పృథువు: ఈమె యెవ్వరో స్త్రీమూర్తి. ఇంతవఱకు గో మూర్తివలె భాసించినది. తిరిగిపోవు నీమె పిరుందులు నదీ సైకతములవలె, నన్నువిడలిపవుఁబొరలచేఁ దెల్లనినీటి నన్నని ధారలు ప్రవహింపించుచున్నట్లున్నవి. ఈమె నాయెందేమొ పురుషత్వమావహింపించినట్లున్నది. నే నీమెను వర్ణించు చుంటిని. నాహృదయ మేమొ చివురాకు ముదురాకుగా మారఁబోవుచున్నట్లు తెలిసీతెలియని యొక విచిత్ర పరిణామ మును బొందుచున్నది.

ఒకవంక నవనీతసుకుమారమైయుండి ఒకవంకఁ బ్రౌఢమై యుబుకఁబొల్చు
ఒకవంక నిది కుదించుక సలజ్జమై విప్పారి యీవంక విస్తరించె
ఒకవంక బెదరు లేటికి సాటియనిపించి యొకవంక నైశిత్య ముజ్జ్వలించె
ఒకచోఁ దనకుఁదాన యుండలేననిపించి యొకచో స్వతంత్రత కోహటించె.

వేనుఁడు : [ప్రవేశించి] ఇదేమి? పృథు పృథుగా లేదు. ఈమెలో నేదియో మార్పు కలుగుచున్నది. నాకు మిగిలిన బంధు వీమె యొక్కతెయే. ఇదికూడ నన్ను ద్రెంచుకొని పోవునా? పృథూ! పృథూ!

పృథువు : వేనా! వేనా!

వేనుఁడు : నన్ను ఇంక 'అన్నా' యని పిలచెద నంటివికదా?

పృథువు : కాదు; వేనా యనియే పిలచెదను.

వేనుఁడు : ఏమో! మగవానివలె మాటాడుచుంటివి

పృథువు : స్త్రీలు నన్నుఁ గామించుచుండఁగా నేను మగవాఁడను కాక స్త్రీ నెట్లగుదును

వేనుఁడు : ఆ స్త్రీలు పురుషులేమొ

పృథువు : కాదు కాదు. పురుషులే స్త్రీలు. స్త్రీకి సీమంతిని యని పేరుకదా? పురుషులే సీమంతమును ధరింతురేని వారును స్త్రీలే

వేనుఁడు : నన్నెకసక్కెయములాడుచున్నావా?

పృథువు : నీవేమి స్త్రీవా?

వేనుఁడు : నీవు పురుషుఁడవు

పృథువు : నేను పురుషుఁడ నైనచో నీకు రాజ్యము లేదు

వేనుఁడు : ఎందుకు లేదు? నేనే పెద్దవాఁడను

పృథువు : అది నాకన్నులలోఁ గన్ను లుంచి చెప్పుము

వేనుఁడు : పృథూ! నీవు పురుషుఁడ వైనచో నేను నిన్నుఁ జంపెద నని నీ యూహ. వృద్ధరా జిట్లే యనుచుండెడివాఁడు. నీ కతఁడే యీ యూహ కలిపించినది

పృథువు : [తనలో] మాతండ్రి నన్నితఁ డుండగా నెపుడు నిదురపోవద్దనెను. కాని, మొన్నరాత్రి యట్లు జరిగినది. ఏల యట్లు చెప్పెనో ? ఒక వేళ నే నట్లు నిదురపోయినచో నా కాపద మూడు ననియెను. ఏమి మరి యట్లేమియు జరుగలేదు కదా ? నిదురపోవుచుండఁగా వేనుఁడు నన్నుఁ జంపునా ? వేనునకుఁ దనచెలియలిమీఁదఁ చాల ప్రేమ. అట్లు చేయఁడు

వేనుఁడు : తమ్ముఁడా !

పృథువు : నేను నీకుఁ దమ్ముఁడనా ? చెలియలినా ?

వేనుఁడు : ప్రసంగబలముచేత నట్లు వచ్చినది. పృథూ ! ఏమి టాలోచించుచుంటివి ?

పృథువు : అంగరాజు మరలఁ బూవు లన్నియుఁ గోసికొని పోయెను

వేనుఁడు : వానితో నేమి చేయును?

పృథువు : సునీథపాదములు పూజించును

వేనుఁడు : సునీథ నతఁడు చంపలేదందువా ?

అంగరాజు : [ప్రవేశించి] అతఁడు వేనునివలె రాక్షసుఁడు కాఁడు

వేనుఁడు : పిశాచము

అంగరాజు : నిజమేను. వేనుఁడు రాక్షసునివలె మనుష్యుల జంపుచున్నాఁడు. అంగరాజు వారికిఁ బ్రాణప్రతిష్ఠ చేసి వారలను బిశాచములను జేయుచున్నాఁడు.

ఒకపిశాచము కోటకొమ్మున నురిమి చూచినది
ఒకపిశాచము కోటముందర నురుకు పెట్టినది
ఒకపిశాచము రాజుగదిలో నుండి పోయినది
యీ పిశాచము రాజుముందర నీదులాడినది

వేనుఁడు : పృథూ! యీ పిశాచములు మనల వెంటాడుట యింకెన్నినాళ్లు ?

అంగరాజు : క్రొత్త క్రొత్తపిశాచముల కేమయ్యెదవు? ఈ ప్రాఁతపిశాచమునకే యింత బెదరెదవు

వేనుఁడు : నన్ను మనుష్యపిశాచములవలె నిజమైన పిశాచములు బాధపెట్టలేవు

అంగరాజు : నిజమైన పిశాచము లున్నవందువా ?

వేనుఁడు : అవి లేవు. ఎట్లుండును ? ఉండవు

అంగరాజు : అవి యున్నను నుండకపోయినను మనుష్యపిశాచములుమాత్ర ముండును. నేనుమాత్రము పిశాచమును కాను. పిశాచ మనఁగా మాంసము తినునది. ? నే నవైన్యుల

మాంసము తినుచుంటినా? వేనుఁడు పిశాచము. లోకము నందలి జనులను జంపి వారిమాంసము తినుచున్నాఁడు

వేనుఁడు: నేను వారిమాంసము తినుచున్నానా?

అంగరాజు: వారిమాంసమే వారిధనము, వారిమతము. అవి రెండును నీ వారగించుచుంటివి గాన వారిమాంసము తినుచున్నట్లే

పృథువు: అందుచేతఁ బిశాచమవు నైనట్లే

వేనుఁడు: అయినచో నిన్నుఁ దినెదను, తినెదను

పృథువు: అమ్మో! నాకు భయము వేయుచున్నది

[నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు: పృథు పసిపిల్ల. నీవు దానిని భయపెట్టితివి

అంగరాజు: నే నేల భయపెట్టితిని? పిశాచము భయపెట్టినది. నన్నుఁ జూచి యేల భయపడును?

మిగిలి మొగమున నాకు మిడిగుడ్లు లేవు
ఎగచి మాంసపుఁదృష్ణ యొడఁదలో లేదు
మిగిలి మొగమున నీకు మిడిగుడ్లు కలవు
ఎగచి మాంసపుఁదృష్ణ యొడఁదలోఁ గలదు.

[నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు: ఛీ? ఛీ! ఈవృద్ధరాజు నెన్నిసారు లూరకే పోనిచ్చుచుంటిని. ఓయీ! నిన్నుఁ గారలో నుంచుట కెంత సేపు పట్టును. కాని పృథు అడ్డము వచ్చుచున్నది. సునీథ వెడలి

పోయినందుకే యీయామె చిక్కి సగమైనది. నిన్నుఁగూడఁ జెరలో నుంచితినా ; ఆపసిపిల్ల లేతయెద యోర్చుకొనలేదు. లేకున్న నీయాట లింతగా సాగవు

అదిగో ! ప్రొద్దు క్రుంకుచున్నది. కత్తితో నరుకఁబడి రక్తసిక్తమైన శిరస్సువలె సూర్యుఁడు పశ్చిమశిఖరిఁ దోచుచున్నాఁడు. పిశాచములు తమముంగిళ్ళు నెత్తురులతో నలుకుకొన్నట్లు దిక్కులన్నియు నెఱ్ఱవడినవి. ఓహో ! ఈడేగ యాకాశమునఁదాను పక్షుల నన్నింటిని వేటాడి వేటాడి ప్రొద్దుక్రుంకుటచేఁగనులు తెలియక సత్త్వముఁడిగినట్లు వ్రాలఁబోవుచున్నది. క్రమముగాఁ జీకట్లు హెచ్చుచున్నవి. ఇదిగో యీగుడ్లగూబ పిశాచమువలె నాచెట్టుతొఱ్ఱలోఁ దొంగిచూచుచున్నది. నిజముగాఁ బిశాచము లున్నవా? లేవు లేవు.

[తెరలో] ఉన్నవి ఉన్నవి

వేనుఁడు : ఈధ్వని యేమి ? ఇది యెచ్చటినుండి వచ్చినది? ఎవ్వరైన నిం దెందైన దాగియుండి యిట్లనుచున్నారు కావలయు. ఓరి ! ఎవఁడురా నీవు? వేనునితోనా నీకుఁ జెరలాటలు

[తెరలోఁ బెద్దనవ్వు]

వీఁడునన్నెవ్వఁడో పరిహాసించుచున్నాఁడు. నాయంతఃపురమున నాయాజ్ఞ యిట్లు తిరస్కరింపఁబడగా నేను బ్రతికియెందుకు ?

[తెరలో] మనుష్యులప్రాణములు తీయుటకు

వేనుఁడు : మనుష్యులప్రాణములు తీయుటకా ? ఓరీ ! యెవఁడురా నీవు ! వీఁ డెవడో వెదకెదను

[కోటపైనుండి ధ్వని]: వెదుకనక్కర లేదు. తలయెత్తి చూడుము. నేను వినీతభట్టుతలకాయను. నేను పిశాచమనైతిని. నేను నా మనుమఁడు నా అల్లుఁడు నా వియ్యంకుఁడు మేమందరము పిశాచముల మైతిమి! నీకొరకే సుమా! నీ రాజ్యమును నిన్ను నాశనముచేయుటకు. నీ మనస్సులో రాక్షసుల నాడించుటకు. పిశాచములు లేవు! లేవు!

[పైనుండి వినీతభట్టు ప్రవేశించును]

వినీతభట్టు: రాజా! నీకు వైతాళికగానము చేసిపెట్టుదునా?

రాజా! ప్రొద్దు క్రుంకినది, ప్రొద్దు క్రుంకినది

మొగమున మసిపూసి ముండితమైన
సిగపైన బొమికలచిన్నారిపేరు
తగిలించి మిడిగ్రుడ్లుదాతమై మెరయు
రగిలి నాట్యముసేసె రాత్రిపిశాచి

రాజా! రాజ! నా కవిత్వము చూచితివా! కులక్రమాగతమై సంప్రదాయము ననుసరించి వచ్చిన కవిత్వము నీకు రుచిగా లేదు. ఇదిగో యీ కవిత్వము చూడుము. నేను పిశాచమనైతిని. ఇదిగో పిశాచకవిత్వము వచ్చినది. నీవును పిశాచమవే కాన నీ కీకవిత్వము చాల బాగుండవలయును

వేనుఁడు: వీఁడు సర్వథా వినీతభట్టువలెనే యున్నాఁడు. చని పోయిన వినీతభట్టునకుఁ బ్రాణము లెట్లు వచ్చినవి?

వినీతభట్టు: అంగరాజు నాకుఁ బ్రాణములు పోసెను. అది నీ కిందాక చెప్పెనుకదా! ఇంకను దెలియ లేదా?

వేనుఁడు : ఆ ! సరిగా అంగరాజిదేమాట యనెను. ఆ సంగతి వీని కెట్లు తెలిసినది?

వినీతభట్టు : పిశాచములు మనుష్యపిశాచములవలె నేకదేశ జ్ఞానములుకావు. మనుష్యపిశాచము తనకు సర్వజ్ఞతయున్న దనుకొనును. తన కున్న కించిద్‌జ్ఞానమునకే తబ్బిబ్బులగును. ఓసి ఓసి మనుష్యపిశాచమా ! నీ జ్ఞానము కొద్ది. నీ జ్ఞానము యొక్క కించిత్త్వమే నీకు నాశము తెచ్చుచున్నది

వేనుఁడు : ఛీ ! ఛీ ! నీ వ్యర్థోపన్యాసము లింక నాపి నా మార్గమునుండి తొలగుఁము

వినీతభట్టు : నేను నీకుఁ గైవారము చేయవచ్చితిని. నీ చేత నురి తీయించుకొనవచ్చితిని. రాజా ! ఇదిగో కైవారముచేయుచున్నాను. ఓహో ! వేనమహారాజా ! ఓహో ! పిశాచబంధూ ! ఓహో ! మృత్యుదేవతానహాధర్మచారి !

మాంసములతో నెత్తురులతో మాగియున్నవి జనులమెదడులు
అంసములు ఖండించి కండలు నావపోపులు పెట్టియున్నవి
ప్రాంశువులు తొడకండ లున్నవి, వడ్డనముచేసిరి, పిశాచులు
దంశములు నంజుకొని నెత్తురు త్రావుదువు రావయ్య వేనుఁడ !

వేనుఁడు : ఛీ ? ఛీ ! నన్ను వదలిపెట్టి పొమ్ము. లేదా ! యీ కత్తితో నీ కుత్తుకవరకు రెండుగా నరికెదను

వినీతభట్టు : [పకపక నవ్వి] ఓయోయి ! శూరమాళీ ! ఓయోయి! పరాక్రమార్జితత్రిలోకీ! ఓయోయి! దోర్దండకాండేయ సంరక్షితాక్షీణవర్ణాశ్రమాచార ధర్మపరిభావాభిరామా !

ఓరోయి! అభినవమృత్యూ! చచ్చిపోయిన శవమును
నరకెదవా? నరుకవద్దు! నరుకవద్దు! నన్ను నరకినచో
నొకవేళ నీ కీర్తులు దిగంగనల చీరలయంచుల నద్దుకొను
నేమో? వారి కన్నుల కాటుక కానిపించదేమో?

వేనుఁడు: వీఁడు పిశాచమైకూడ రమ్యముగాఁ బ్రసంగించు
చున్నాఁడు

వినీతభట్టు: అది పూర్వవాసన లే. నన్ను చంపవా! చంపు
చంపు

వేనుఁడు: ఇదిగో నరకుచున్నాను.
[కత్తి విసరును, వినీతభట్టు - నిష్క్రమించును]
వేనుఁడు: ఓహో! ఇది విచిత్రముగ నున్నది. పిశాచములు
నిజముగా నున్నవా యేమికర్మము! ఇదియేదో భ్రాంతి.
ఈవృద్ధరాజేదో తంత్రముచేసి పోయినాఁడు. వీని నీసారి
వదలిపెట్టరాదు. ఇందు వృద్ధరాజుతంత్ర మేమున్నది?
నామనస్సే యూరక భ్రాంతిపెంచుకొన్నది
ముసలిభట్టు: [ప్రవేశించి] ఓయీ! మిథ్యావాది!
మనస్సు భ్రాంతి పెంచుకోలేదు. మే మున్నాము. మాది
గాలియాకారము. నీకత్తివిసరుట లిచ్చటఁబనికిరావు

వేనుఁడు: నీ వెవ్వరవు

ముసలిభట్టు:

ఒకపిశాచము కోటకొమ్మున నురిమి చూచినది
ఒకపిశాచము కోటముందర నురుకు వెట్టినది.

నేను వినీతభట్టువియ్యంకుఁడను

వేనుడు: నా కీభ్రాంతి విడిపోవునట్లులేదు

ముసలిభట్టు: ఇది భ్రాంతి కాదు, ప్రత్యక్షము ప్రత్యక్షము దాటి యేదియు లేదన్నవారికి మేము భ్రాంతి. ఓయీ! నీకన్నులకన్న నీచెవులు త్తమములు. నీ బహిరింద్రియముల కన్న నీయంతరింద్రియములు త్తమములు. బహిరింద్రియములు గ్రహించలేని వంతరింద్రియములు గ్రహించును. బహిరింద్రియములు గ్రహించలేనివి నీవు లేవందువు. అంతరింద్రియములు వాని నున్న వనుచున్నవి. అంతరింద్రియములకుఁ గూడఁ దెలియనివి లేదనువాఁడొకఁ డుండునేని వాఁడుచెడెఁగాక నవియు నున్నవి. నీజ్ఞానము కొద్దియైనప్పుడు ఒకటిలేదని నీవెట్లనఁగలవు? ప్రతిదియు నుండవచ్చునని చెప్పుట తేలిక గాని లేదని చెప్పుట యసాధ్యముకదా?

వేనుఁడు: ఎవరితో నీవాదన?

ముసలిభట్టు: నీతో? నాకన్నులకు మించినది లేదని వాదించు వెట్టిమొగముతో! మనిసి నురితీసినంతనే వాఁడు చచ్చెనని తలఁచు దేబెమొగముతో? అశాశ్వతమైన శరీరమును నరకి, బాధపెట్టి, గెలిచితి నని యుబలాటపడు ప్రేతాకృతితో! ఓయీ! ప్రత్యక్షవాదీ! ఓయీ! రాజ్యాభిలాషీ! ఓయీ! ధనమదాంధకారీ!

మనుజాళిపుఱ్ఱెలు తోరణములుగా మలచితి రాజా! కోటకొమ్మలను
చనవు పురాఋషిమార్గములందు పిశాచమ వౌదువయేమి? నరేంద్రా!

పిశాచమవైనచో మావలెఁ గోటకొమ్మలఁ గోటముందర రాజుగదిలో రాజుముందర నృత్యము చేయవచ్చును. మాంసమున కేమి? దానిరుచి మాకన్న ముందర నీవే యెఱుఁగుదువు

వేనుఁడు : ఓరీ! నిన్నదే నరకుచున్నాను

మునలిభట్టు: [పెద్దనవ్వు నవ్వును]

వేనుఁడు : ఆహా! ఏమి యీతిరస్కారము? ద్వాఃస్థితకా! ద్వాఃస్థితకా! ఎచ్చట నుంటివి ?

ద్వాఃస్థితకుఁడు : [ప్రవేశించి] ప్రభూ! ఇచ్చట నుంటిని

మునలిభట్టు: [నిష్క్రమించును.]

వేనుఁడు : ఓయీ! నీ వాపోవుచున్న మనిసిని జూచుచుంటివా?

ద్వాఃస్థితకుఁడు: ప్రభూ! ఎవరు పోవుచుండిరి? ఎవరులేరే!

వేనుఁడు : నీ కెవరును గనఁబడుటలేదా ?

ద్వాఃస్థితకుఁడు : లేదు

వేనుఁడు : ద్వాఃస్థితక! నే నన్నములో నేఁడేమి వేసికొని తింటిని?

[తెరలో - మనుష్యమాంసము]

వేనుఁడు : మనుష్యమాంసమా! ద్వాఃస్థితకా! నీ వామాట వింటివా ?

ద్వాఃస్థితకుఁడు : ప్రభూ ! నాకేమియు వినంబడలేదు

వేనుఁడు : సరి కాని! ఓయీ! దయ్యము లున్నవని నీకు నమ్మక మున్నదా ?

డ్యాషీతకుఁడు : మాఅవ్వకథలనిండ దయ్యములే. దయ్యములే లేకున్న నన్నికథ లెట్లుండును?

వేనుఁడు: ఓయీ ! ముందు నడువుము

[తెర]

ఏడవ యంకము.

[కోటముందు]

గౌతముఁడు : కాషీతకా ! వేనుఁ డున్నాడా ?

[ద్వ్యాషీతకుఁడు ప్రవేశించును]

కాషీతకా ? వేనుఁడున్నాడా? ఓయీ! మాఱుమాటాడవేమి? బాధిర్యము ప్రాప్తించెనా ? రాజశీవి రాజును వదలి నిన్నుఁ జేరినదా ? కాషీతకా ! నిన్నే అడుగుచున్నది?

ద్వ్యాషీతకుఁడు : నేను కాషీతకుఁడను కాను.

గౌతముఁడు : ఓరీ! కాషీతకా ! పిచ్చియెక్కినదా యేమి నీకు? నేను కాషీతకుఁడను కాదనెద వేమి? ఎవనికి వాఁడు నేను కాదనుట యిదొక వేనుని క్రొత్తసిద్ధాంతమా యేమి?

ద్వ్యాషీతకుఁడు : నిజముగా నేను కాషీతకుఁడను కాను

గౌతముఁడు : పాపము వీని కున్మాదము కలిగినట్లున్నది. అవు నవును. వీఁడు తప్పక సేవించువాఁడు. ఈ వేనుని దౌర్మార్గ్య మువలన వీనికి మతిభ్రమణము కల్గినది. ఓయీ ? నీవు కాషీతకుఁడవు కావుసరే ! మరి నీవెవరవు ?

ద్వ్యాషీతకుఁడు : నేను ద్వ్యాషీతకుఁడను

గౌతముఁడు : మఱి కాషీతకుఁడు నీబుఱ్ఱలో నుండెనా యేమి?

ద్వ్యాషీతకుఁడు : కాదుకాదు, వానిబుఱ్ఱలోననే వాఁ డున్నాఁడు. అదుగో చూఁడుము. ఆకోటద్వారమున వానిబుఱ్ఱ వ్రేలాడుచున్నది

గౌతముఁడు : [చూచి] ఆ! ఏమిది? కౌషీతకునిగూడ వేనుఁడురి తీయించెనా? ఆహా! పాపబుద్ధి! అచ్చముగాఁ గౌషీతకునివలె నుంటివి? నీవెవ్వరవు? నీకు వానికేమైన సంబంధమున్నదా?

ద్యాషీతకుఁడు : ఆరాజద్రోహితో నాకేమియు సంబంధము లేదు

గౌతముఁడు : అట్లనా? వాఁడు రాజద్రోహి కాక పూర్వము?

ద్యాషీతకుఁడు : అతడు నా కన్నగారు

గౌతముఁడు : ఓరీ? దుష్టరాజసేవకా! నీ రాజును బిలుచుకొనుము. వానితో మాట్లాడెదను. వేనా! వేనా! ఇటు రమ్ము

వేనుఁడు : [ప్రవేశించి] గౌతమా! ఏమి?

గౌతముఁడు : వేనా! ఇప్పటికి నీ రాజదౌష్ట్యము పూర్తియైనది

వేనుఁడు : ఎప్పటికి?

గౌతముఁడు : ఇట్టి రాజసేవకుఁడు లభించునప్పటికి

వేనుఁడు : అతఁడు రాజభక్తిపరాయణుఁడు

గౌతముఁడు : అట్లనా! నీ దుర్మార్గత క్రమక్రమముగా వృద్ధిపొందుచున్నది. ఇటు చూడుము, మనుజులెక్కువమంది బుద్ధిహీనులు. జనులందరికిసమానమైనయుత్తమబుద్ధి యెట్లుఁండును! సంస్కారభేదముచేతనిట్టివారునుబరప్రత్యయనేయబుద్ధులు లోకమునఁ గలుగుచునేయుందురు. వీరిని దుష్టులిట్లుపయో

గించుకొనుచుందురు. వారియవివేకము నాధారము చేసికొని రాజుస్వలాభపరాయణుఁడు కాఁగూడదు. అందరువివేకవంతులైనచో రాజుతో నవసరమే లేదు. వివేకు లెట్లును సన్మార్గమందే పోదురు. రాజు అవివేకులనుగూడ సన్మార్గమున నడిపించుటకే రాజు. ఆరాజు అవివేకులయవివేకముమీఁదఁ దన రాజ్యము నిర్మించుకొనెనా యది యేటినడుమ నిసుకలమీఁద మేడకట్టుటవంటిది

ఏవేళన్ బయికొండకొమ్ములను బ్రావృణ్మేఘముల్ క్రమ్మి వ
ర్షావిద్యోతితవిద్యుదుల్లసితమై యాకాశ మాపారధా
రావిస్ఫారతరంగభీకరవిచిత్రావగ్రఘుష్యత్పయ
శ్రీవేణీపరిభూతమై చనెడునో చింత్యంబుకాదా ? నృపా !

[తనలో] ఈయవివేకపక్షము నే నవలంబించి యవివేకిగాఁ గనంబడుచున్నాను. అయినను ఈదీనజీవిసంగతి యెట్లుపేక్ష చేయుదును? అన్నిఁటికి నొక్కటియే మందు. అది వేనునిజీవితము

[ప్రకాశము] వేనా! నీకొక్కటి చెప్పుచున్నాను విను. లోకమింక నూరకుండదు. జగమ్మునకు నోడలు మండిపోవుచున్నది. ప్రజాశక్తి నీ వెఱుఁగవు. అది ప్రళయవహ్నివలెఁ దోకచిచ్చువలె నంటుకొన్నచోట నెల్ల సురసుర లాడిపోవును. ఏల వృథాగా స్వార్థాభిలాషివై లోకమును బీల్చి పిప్పిచేసెదవు?

వేనుఁడు : [కోపపునవ్వు]

గౌతముఁడు : రేపురాతిరి రెండుజాముల వేళ వచ్చి మరల నిన్నుఁ గలిసికొనెదను

వేనుఁడు : సరే [నిష్క్రమించును]

గౌతముఁడు : వేనా ! వేన !

వేనుఁడు : [వచ్చి] ఏమి ?

గౌతముఁడు: నీ వీమార్గమునుండి తిరిగి లోకహితపథమునఁ బోవు టేమైన నున్నదా ? లేదా ?

వేనుఁడు : ఇంతకన్న లోకహితమైన మార్గములేదు

గౌతముఁడు : సరే! [వేనుడు-నిష్క్రమించును]

గౌతముఁడు : వేనా ! వేన !

వేనుఁడు : [వచ్చి] మరల నేమి ?

గౌతముఁడు : నన్ను నీవు జనసామాన్యమువలె నేల శిక్షింపరాదు? నేను నీకుఁ బరమవిరోధిని. నీ దేశమున నిదివరకే పెద్దవిప్లవము లేవఁదీసితిని. నన్ను వదలిపెట్టినచో నీరాజ్యమునకుఁ జేటు తప్పదు

వేనుఁడు : [మౌనము]

గౌతముఁడు : ఓయీ ! నావలన నీకు వినాశము రానున్నది

వేనుఁడు : [మౌనము]

గౌతముఁడు : ఇంక నా దేమియుఁ దప్పులేదు. ఇతనికిఁ బ్రజాశక్తి తెలియుటలేదు. ఋషులమతిప్రతిభ యర్థ మగుట లేదు. ధర్మహానివలనఁ గలుగు మహాపద యవగత మగుట లేదు

[తెరలో]

ఓయీ! వేనమహారాజా! ప్రాదుర్భవించినది. దివాంధముల సంచారము మిక్కుటమైనది. చీకటిలోఁ బోవుజనులకుఁ బ్రతిదారిలో నెదురుగాఁ గూయుచు కాగడాలవలె వెలుగు రెండుకన్నులతో బాట కనఁబడనీయని యీ నల్లని నిర్జీవ జంతువులవలన బాధ కలుగుచున్నది. రాజా! ఏమి నాగరకతయోయి! ఎదుటివారికి దుశ్శకునము, కన్నులలో దుమ్ము, భీకరాకృతి. ఈ దివాంధములను రెక్కలిపితివి దేశము మీఁదికి

నల్లనితాపితా ల్పరచినావు బలే! బలె! దిక్సతీముఖా
త్ఫుల్లసరోజమండలివిముగ్ధరుచుల్ పిహితంబులై చనఁ
దెల్లని రేకయైనఁ దొలిదిక్కునఁ గన్పడకుండ నీ ప్రభల్
సెల్లెనురా! మొగిళ్లు విరచించితి వార్షికబిందుహీనముల్

బళీ! బళి! మా వేనమహారాజేమనుకొంటివి?

పాతాన్మృత్యువు, వానికన్నబమ మహాతామాగ్నిధూమంబు, లో
కత్రోభాకృతి వానిలేనగవు, సాకారమ్ము దుర్వ్యాధివాఁ
డీత్రోణీసలి ధూమకేతువు మహాతృష్ణాపరీవాహమా
లాతుభ్యత్పటునక్రమూర్తి మృతియేలా! కల్గునవ్వానికిన్

వేనుఁడు: ద్వ్యాషీతకా! ద్వ్యాషీతకా!

ద్వ్యాషీతకుఁడు: [వచ్చి] ఏమి! ప్రభూ!

వేనుఁడు: ఈ పిశాచములు నన్ను వదలిపెట్టవా ఏమి?

ద్వ్యాషీతకుఁడు: స్వామీ! ఈమె వినీతభట్టుముసలివియ్యాపురాలు. తనభర్త, కొడుకు, మనుమఁడు, చనిపోయినదుఃఖము తనప్రాణములతోఁ బాపుకొనునట

వేనుఁడు : అట్లనా! ఓయీ! దీనిని పిశాచమును కానీకుము దీనిని దీసికొనిపోయి కోటయవ్వలిచీకఁటిగదిలో నుంచుము. వేళకు భోజనము పెట్టుము. దానిబంధువులు చనిపోలేదు, బ్రతికియే యున్నారని చెప్పుము

ద్వాఃస్థితకుఁడు : [నిష్క్రమించును]

గౌతముఁడు : వేనా!

వేనుఁడు : ఏమి?

గౌతముఁడు : తక్కినవారందరు పిశాచములైనారా యేమి?

వేనుఁడు : నేనే పిశాచమను. నాకు వేరే పిశాచములెందుకు? నే నింకఁ బోదునా? నాకుఁ బని యున్నది. నీవు రేపురాత్రికి వత్తువుకదా! మరచిపోకుము [నిష్క్రమించును]

గౌతముఁడు : ఇతఁడెన్నడెఱుఁగని భయమేదియో యితని నావరించినది. అది యేమైయుండును? వేనునియీభయమునకు హేతువేమి? హిమవంతమువంటిధైర్యముకల వేనుఁడు భయపడెనా? కారణమేదియో పెద్దదే యుండవలయును

[తెర]

ఎనిమిదవ యంకము.

అంగరాజు :

మేటిచెట్లడవిలో మెరుపులు పుట్టి
తాటిమొవ్వులు తగిలి ధరణికి డిగ్గి
లేటికన్నులలోన లీలగా నొదిగి
యేటియిసుకలనీళ్ళ తెగచి పండినవి

గౌతముఁడు : [ప్రవేశించి] ఈవృద్ధరాజు నాకంటికిఁ గనపడినంతలో మాయమగుచు నన్ను రెన్నాళ్లుగాఁ దనవెంటఁ ద్రిప్పుకొనుచున్నాఁడు. ఇతనిరహస్యమేమో తెలిసినదికాదు

అంగరాజు :

స్వాతిచల్లనివాన జలజలా కురిసి
ప్రీతిముత్తెపుచిప్ప పిలపిలా విరిసి
తొలుతసంద్రమునడుమ దూరనేగాని
తెలుపడి ముత్తెమ్ము వెలిగించె దెసలు

గౌతముఁడు : [సమీపించి] మహారాజా ! ఎండకు వానకిట్లు బడలిపోయెదవు. నీవయసునాఁటి నర్మసఖుఁడు నాముసలి తండ్రి నిన్నుఁ జూడఁగోరుచున్నాఁడు. నీతల నా యింటి నీడలోఁ జల్లపడనిమ్ము

అంగరాజు :

పటుచి తొందరపడి పరిణతిరాని
చిటితముత్తెముచిప్ప ఛిన్నమ్ముచేసి
అటుత బాష్పపుఁగన్నులానుకొనేల
పటుద నిశ్వాసమ్ము విడువగానేల?

గౌతముఁడు : రాజశేఖరా! లోకము మలమల మాడిపోవుచున్నది. జగమ్ము నిల్పుటకు వీలులేదు

అంగరాజు : నా కేమియు నెండభయము లేదు. ఒకరికిమాత్ర మెందుకు? వేసఁగి వెనుకపట్టినది

జలధిలో నడుమ వర్షపునల్ల పొంగిలు
పరువెత్తెఁ దలయెత్తి పరికించిచూఁడు
తరకసన్నని గాలి తరిమికొట్టినది
ధరణియంచుల నది తారులాడినది

గౌతముఁడు : మహారాజా! మరలఁ గలిసికొనెదను

[నిష్క్రమించును]

అంగరాజు :

జిలుగువెన్నెలలలోఁ జీకటుల్ కలవు
తొలిపాటలో హానములు కొన్ని కలవు
మలఁగి యూహకుఁ జిక్క మదిరాక్షితొలిప్రేమ
సెలవాకలోఁ గొన్ని చిక్కులు కలవు

భూదేవి : [ప్రవేశించి] ఈ వృద్ధరాజులోనుండి నామూర్తి నే నుపసంహరించుకొనవలయును. ఇతఁడింకను దేజోమూర్తిగా నున్నాఁడు. వేయికళలలో నాఱునాళ్లనుండి యాఱువందల కళ లుపసంహరించుకొంటిని. సెలయేటితనము వదలి చిఱుకాల్వతనము రాజు తనమాటలలోఁ దెచ్చుకొన్నాఁడు. ఇంకఁ దక్కినకళలుకూడ రాచినఁగాని యీయన రహస్యము వదలఁడు. ఈ లోపుగా నామూర్తి పృథురాజునం దారోపింతును

అంగరాజు :

పృథునేత్రములలోన వెన్నెలల్ కలవు
వధువుకన్గొసలలో మధురిమల్ కలవు
విధుమండలములోన వెన్నెలల్ కలవు
మధుబిందువులలోన మధురిమల్ కలవు

[నిష్క్రమించును.]

భూదేవి : ఈ రాజకుమారునిమీద నామనస్సు పొదువుకొనుచున్నది. ఎందరెందరు రాజులైరి. కాని యితనియందుం బలెనామనస్సు మరొకనియందు రక్తిపొందనేలేదు. నన్నితఁడు దివ్యవాహినులలోఁ గ్రుంకువెట్టించును. నాయందు రాజనాలు పండించును. నాశరీరమంతయు సస్యపులకితముచేయును

పృథువు : [ప్రవేశించి] నా యెదుట నీగోమూర్తి మరల భాసించుచున్నది. ఈమెనుఁ జూచినకొలది నాలో నేదో యననుభూతపూర్వమైన యొకమధురభావము కలుగుచున్నది. నేనొకపశువులకాపరినై యీగోవును బచ్చికబయళ్లలో మేపి చల్లనిటేకుటడవిలోఁ బ్రవహించుసెలయేళ్లలో దాపి నల్లకానుగులనీడల శ్రమ పొందు రోమంథవేళఁ జోపి కాచెదను. ఈ గోవు నాయందు బద్ధానురాగవలె నన్ను వదలిపోవుటలేదు

భూదేవి : రాజకుమారా! నిన్ను నేను వలచి వచ్చితిని. నీవు నన్ను సాకెదవా? నాయందు నవక్షీరములు కురిపించి ధరణిజనులకుఁ బ్రాణదానము చేసెదవా? వెడంద యగుచున్న నీ యెదురొమ్ముపై నన్ను పిశ్రాంతి పొందనిత్తువా?

పృథువు : ఈమె మరల నన్ను రాజకుమారా! యనుచున్నది. నే నీమెకంటికిఁ బురుషునివలెఁ గనంబడుచుంటిని కావలయు. నాయందు మరలఁ దొల్లింటివికారము కనఁబడుచున్నది. నీపేరేమి?

భూదేవి : వసుంధర

పృథువు : ఏమి చక్కని పేరు! నీనామాక్షరములు నాచెవిఁ బడినంతనే నాయాత్మలోఁ బులకలు కలుగుచున్నవి. నీకు నాకు నేదియో పురాసంబంధ ముండవలయును. నీవు నా తాత తండ్రులమందలలోఁ బెద్దయౌవ్వా?

భూదేవి : నాకుఁ బూర్వము పెద్దతనమున్నను నీకొఱకు మరలఁ బసితనము పొందితిని

పృథువు : నీపసితనము రమ్యముగా నున్నది

విదియచందిరుని యొప్పిదమైన శృంగసుందరమైన శృంగసుందరత మెరసి మలచి గాలులు తీర్చు తెలిసైకతముల పిండులకోసగా గంగడోలు తనరి కడు నిగవాఁ్రలినఁ గాలు జారెడునట్లు మిలమిలల్ కలిగిన మేను పొలసి అందాలు పిదుకు సోయగము చిందించెడు పాలుపైనచిన్నారిపాదుగు కలిగి

మృదువవాకృతి పొందు సస్యేందిరవలె
కడగి మూర్తి కొగ్గిన పాలకడలివోలె
దాగియుండి నేఁడు బహిర్గతంబు వడిన
నామనోవాంఛవలెఁ దోచినావు నీవు

[భూదేవి—నిష్క్రమించును]

పృథువు: ఈమె తిరిగిపోవుచు మరల స్త్రీవలె గోచరించుచున్నది. ఆహా! ఈమె యేమి మాధుర్యసీమ!

ఈపాదుగైనవేణి తలపెత్తినచిన్నిపతాక, వంగి యా
మూపులు గీయుగీతవలపుంబస లోఁ గుదియంచుహద్దుని
ద్దాపిరుదుల్ స్పృహాజలధి తార్చినదీవులు జంఘు లానమ
చ్ఛ్రీపరిపాకమౌ పొలము చిత్తము పండినపంటకన్నులు౯

అరే! సరిగా బురుషుఁడివలె వర్ణించుచుంటిని. ఈమె యేమొ మంత్రకత్తెవలె నన్ను మార్చుచున్నది. నన్ను జూచిన నాకె యాశ్చర్య మగుచున్నది.

తారిన నాదుకంట నిశితంబులు చూపులు నిన్నలేవు వాం
ఛారమణీయముల్ మధురసంబులు నాయెద నిన్నలేవు ప్ర
జ్ఞారభసంబు నామనసుసంపద క్రొత్తలు నిన్నలేవు నా
మారుపుతోన నాతలఁపు మాటికి మాటికిఁ జీరసాగడి౯

ఈగోరూపస్త్రీని నేను వదలలేను. దీనిని గైవసము చేసికొని రాజనాలు పండించెదను. మధుక్షీరములు పిడికెదను

వేనుఁడు: [ప్రవేశించి] పృథూ! తోటలోని పూవు లీనాఁడు పోలేదు

పృథువు: సగము పోయినవి. సగ మున్నవి

వేనుఁడు: ఆ సగము నంగరా జెత్తుకొనిపోయెనా?

పృథువు: ఇంక నంగరాజు నెత్తుకొనిపోనీయను.

వేనుఁడు: ఎందుచేత?

పృథువు: నాకుఁ గావలయును. నే నొక చిన్నియావును జూచితిని. ఈపూవులన్నియు గ్రుచ్చి యాయావుమెడలో

వేసెదను, కొమ్ములకుఁ జుట్టెదను, కాళ్ళకుఁ గట్టెదను.
మొగమున వ్రేలాడఁ దీసెదను

వేనుఁడు : పృథూ ! నీ మనస్సులో నేదో కోరిక చెల్లరేగు చున్నది.

పృథువు : ఆయావునుగూర్చినకోరికయే. ఆయావు నాకు గావలయును. దానికై యేమైనను చేసెదను. అంత కంతకు నామనసుచివరలు బిరుసెక్కుచున్నవి
నా కీయాడవేషము బాగుగా లేదు. ఆయావును గాచు కొనుటకు నేను మునికోల పూని యడవులవెంటఁ బోయె దను. అప్పుడు నా కీస్త్రీవేషము తగదు

వేనుఁడు : పృథూ! నీకన్నులలో నైశిత్యముక్రొత్తగా రేకెత్తు చున్నది. నీవు మాట్లాడుచుండగా మునుపటివలెఁ గాక బాహువులు స్థూలములై కదలుచున్నవి. ఇంకఁ బురుష వేషమే నీకుఁ బాగుండును

[పృథువు-నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు : ఇదియొక చిత్రము. పృథు పురుషుఁడుగా మారునా యేమి ?

ద్వ్యాష్టీతకుఁడు : [ప్రవేశించి] ప్రభూ ! జనులు మృత్యువున కెదురుతిరిగిరట! సేనలతో మృత్యువు వారి నెదిరించి చెల్లా చెదరుచేసి రక్తము నదులు కట్టించి నీ కావార్త కబురం పించెను

వేనుఁడు : ఈసంగతి గౌతమునితోఁ జెప్పుము

గౌతముఁడు : [ప్రవేశించి] వేనా ! నాకీ సంగతి యిదివరకే తెలియును. ప్రజలు నీమృత్యువుపరాక్రమముచే బేలు పోలేదు. ఒకవేళ నిన్ను నీ సైనికులను గెలిచినను రాజ్య మరాజక మగునుకదా యని ప్రజలలో నిన్నుఁ జంపుటకు మనోదార్ఢ్యము రాలేదు. నీతరువాత రాజ్య మెట్లో నిర్ణయింపఁబడనేని నీ సైన్యము లాగవు.

వేనుఁడు : ఈ మాటలు నాతోఁ గాదు, నీ ప్రజలతోఁ జెప్పుకొనుము

గౌతముఁడు : అట్లే. పోయి యంగరాజును వెదుకవలయును.

[నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు : ద్యాషీతకా ! మృత్యువుతోఁ జెప్పుము. ఎదురుతిరిగిన ప్రజలశవములు వీథులనుండి తీయించవలదు. మరల నెదురుతిరుగువారి కర్మ మింతియే యని చెప్పుటకు వారిశవములు వీథులలోననే యుండవలయును. వారి గృహములలోఁ జొరఁబడి వారిస్త్రీలను బలవంతముగా సైనికులచేతఁ జెఱ పట్టించుమనుము. జనము భీతావహమై పోయి మరల నిట్లు జరుగరాదు. ఇది మృత్యువుతో రహస్యముగాఁ జెప్పుము [ద్యాషీతకుఁడు - నిష్క్రమించును] వేనుఁడనగా నాకే యాశ్చర్య మగుచున్నది. ఆతఁడిన్ని ఘోర కృత్యములు జేయుచున్నను అతనిభూరిలత ముడివడదు. కోపముగా నతనినోటివెంట మాటరాదు. నాకీస్థితి సహజమైపోయినది

వినీతభట్టు : [ప్రవేశించి] పిశాచములకు ముఖరేఖ లాడవు. ఎందుకనగా వట్టిగాలిమూర్తులు గనుక. దూరమునకు మనుజులకు మనుజులవలె నవి కనఁబడును గాని వానికి శరీరములు లేవు. వానిమొగములు దూరమునకు మొగములవలెఁ గానిపించును గాని యందు బొమికలు గాని మాంసముగాని లేవుకదా ?

ముసలిభట్టు : [ప్రవేశించి] మరి తిన్నమాంస మంతయు నేమగును ?

వినీతభట్టు నల్లుడు : [ప్రవేశించి నవ్వి] వికృతపునవ్వుగా మారును. గూళ్ళుగా నున్న కన్నులలోననే పట్టును ఎంత మాంసమైనను.

వియ్యపురాలు : [ప్రవేశించి] వేనరాజీపిశాచములతోనే చచ్చిపోవును. పాపము! వేనరాజును ముసలిపిశాచములు పట్టుకొన్నవి. వేనరాజున కెండిపోయినముసలిమాంసము రుచి యెక్కువ

వేనుఁడు : ఈ ముసలిది వీరిలో నెట్లు కలిసెను? ఇది బ్రతికియే యున్నదికదా ! కాక్షీతకా !

కాక్షీతకుఁడు: [ప్రవేశించి] ఈపిశాచములు చాలవా? నన్ను గూడఁ బిలిచెద వెందులకు ? నీతో నారుగురము పిశాచములము. మన మొకసైన్యము. ఇప్పుడు మన మారుగురము విడివడినచో మృత్యువుసైన్యమును నాశనముచేయవచ్చును.

వేనుఁడు : వీడుకూడ పిశాచమయ్యెనా! అయ్యో పౌర పాటున ద్యాపీతకా యనఁబోయి కౌపీతకా యంటిని

కౌపీతకుఁడు : వేనా! భయపడకు. నీవు పిలిచితివని వచ్చితిని ఆక్కరలేకపోయిన వెడలిపోయెదనులే [నిష్క్రమించును]

వినీతభట్టు : ఓయిరాజా! పిశాచలోకములోఁగూడ నీ దుర్మార్గత మానితివి కాదు. ఇచ్చటను భేదోపాయమేనా! కౌపీతకుని మాతోఁ గలియనీయవేల? మేము వందిపిశాచములము, వాడు శూద్రపిశాచము, నీవు రాజపిశాచమవు. వేనుఁడా! పిశాచములైనతరువాత నీ భేదములు కూడవు. ఋషుల మతములోననేగాని యీ భేదములు వేరే యెచ్చటను లేవంటివే? ఋషులమతము వదలి పిశాచమతము పొందితిమి. ఇక్కడను నీ భేదము వదలలేదే?

ముసలిభట్టు : భేదము సర్వజంతువులయందు సర్వదేశములయందు సర్వలోకములయందు నిత్యమైనదే? వేనున కిది తెలియకనా? అది యొక యుపాయము. అది భేదోపాయము. అది రాజనీతి

వినీతభట్టునల్లుఁడు : పిశాచనీతి

వియ్యపురాలు : నీతి లేనివానికిఁ బిశాచత్వము నీతి

వేనుఁడు : ద్యాపీతకా!

[ద్యాపీతకుఁడు ప్రవేశించును. పిశాచములు నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు : నీ కా గుంపు కనఁబడుచున్నదా?

ద్యాషీతకుఁడు : ఏదో సుడిగాలి పోవుచున్నది

వేనుఁడు : అవి యన్నియు దయ్యములు

[ద్యాషీతకుఁడు - నవ్వావుకొనును]

వేనుఁడు : నీకు నమ్మకము లేదా? ఒకప్పుడు నాకును లేదు

ద్యాషీతకుఁడు : చిత్తము

వేనుఁడు : నిన్నటిముసలియాఁడవంది నేమి చేసితివి?

ద్యాషీతకుఁడు : జనుల తిరుగుబాటు హడావిడిలోఁ జెప్ప మరచితిని. ఆమెను గోటచివరగదిలో నుంచి తాళము వేసితిని. మరల భోజనము వేళకు నన్నము తీసికొని పోతిని గదా, యామె మెడ కురిపోసికొని చనిపోయినది

వేనుఁడు : ద్యాషీతకా! నీతో నొకమాట చెప్పెదను. ఎవరితో ననవు కదా?

ద్యాషీతకుఁడు : అనను

వేనుఁడు : [రహస్యముగా] ఆమెకూడ దయ్యమైనది

ద్యాషీతకుఁడు : ప్రభూ! తమ మనస్సు మనస్సులో లేదు

వేనుఁడు : ఉన్నది. ఓరీ! నాగదికి దారితీయుము. [పరిక్రమించి] ఇంక నీవు పొమ్ము. [ద్యాషీతకుడు - నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు : ఒక పిశాచము రాజగదిలో నొదిగి పోయినది? ఈ యంగరాజుజోస్యము నన్ను బాధించుచున్నది. ఇందు పిశాచము లేదనుకొనెదను. ఉన్నచో రెన్నాళ్ళుగాఁ గన

బడదా ? లేదు. లేదనియే యనుకొనెదను. ఇప్పు డెంత ప్రొద్దు వోయి యుండును?

శ్రీధరభట్టు : [ప్రవేశించి] జాము ప్రొద్దు వోయినది.

వేనుఁడు : నీ వెవ్వరవు?

శ్రీధరభట్టు : నాపేరు శ్రీధరభట్టు. నేను వినీతభట్టు మనుమఁడను

వేనుఁడు : ఆహా! నీవిచ్చటఁ జేరితివి. నన్ను నిదుర పోనీయవా?

శ్రీధరభట్టు : కాదు కాదు నిదురపొమ్ము. నీకు జోలపాడెదను

వేనుఁడు : శిశూ ! నీవుకూడఁ బిశాచమవైతివా ?

శ్రీధరభట్టు : నేను కాలేదు. పిశాచములకు మిడి గ్రుడ్లుండును

వేనుఁడు : నన్నాక్షేపించుచుంటివా ?

శ్రీధరభట్టు : ప్రభూ ! పల్లెటూరికుఱ్ఱవాఁడను. నా కాక్షేపము లేమి తెలియును? నేను చదువుకొన్నది వంది చదువు. అందులో స్తోత్రములే గాని యాక్షేపణలు లేవు

వేనుఁడు : ఓయిశిశూ ! చచ్చికూడ సౌమ్యమూర్తివి. నీ పసినెత్తురు, నీయమాయకపు నెత్తురు, నా మొగమునఁ బూసికొంటిని. నీ మొగము సుప్రసన్నముగ నున్నది. ఒక్కసారి నవ్వుము. విషాదపు టెండచేఁదపించిన నా యెడందకు నీనవ్వు వెన్నెల చల్లఁదనము దెచ్చుననుకొందును. ఒక్కసారినవ్వుము

శ్రీధరభట్టు : [నవ్వును]

వేనుఁడు : అయ్యో! ఇది యేమినవ్వ? ఇది పిశాచపునవ్వే! శస్త్రము చేయువైద్యుఁడు రసి నిండినపుండులో వాడికత్తి గ్రుచ్చినట్లు బుస్సుమని నవ్వితివి

శ్రీధరభట్టు : మరల నవ్వుదునా ?

వేనుఁడు : వలదు! వలదు! నవ్వినప్పుడు నీమొగము వికృత మగుచున్నది. మీ వాండ్రందఱకుఁ బిశాచత్వముపూర్తిగా వచ్చినది. నీకు నీ నవ్వులోమాత్రమే వచ్చినది

శ్రీధరభట్టు : దీనికిఁ గారణము నాకుఁ దెలిసినది

వేనుఁడు : ఏమిటది?

శ్రీధరభట్టు : కారణము లేక నీవు నన్నురితీయింపగా నా వేళ నే నొక వికృతపునవ్వుతోఁ జనిపోయితిని

వేనుఁడు : ఆహా!

శ్రీధరభట్టు : రాజా! బెదరిపోకుము. నీకు నేను కైవారము చేసెదను. నా గొంతులోని మాధుర్యము పోలేదనుకొందును. అయినను పాడి చూచెదను

ఓసి పురాతనక్షితిభృదుగ్రమహాశ్రవశాలి!

వేనుఁడు : అది చదువకుము. నీవు నాకుఁ గైవారము చేసి నప్పటినుండి నాస్థితి యెంతమారినది! ఇప్పు డెంత మారి నదో నాకుఁ దెలియదుకాని నిన్నటివరకు మారినస్థితి మీ నాయనమ్మ పాడినది. రేపటి కది యేమగునో!

శ్రీధరభట్టు : రాజా! నా కాగోల తెలియదు. నేను ని న్నాటింగినట్లే పాడెదను

వేనుఁడు: కానిమ్ము

శ్రీధరభట్టు:

ఆకసము రెండుబారలపైకిఁ జనెఁ దమ్మిసొగసుపడతిమగఁడు పూరేకుల మివ్వులతుషారసమీకరణముకూడ వేడిమికి నారెనఁబో!

వేనుఁడు: శిశూ! శ్రీధరా! సూర్యుఁడస్తమించినయీవేళ నీగీతము నాకుఁ దగులుటలేదు. నీగీతార్థమునకుఁ దగిన స్థితి నా కింక మరలరాదు.

శ్రీధరభట్టు: అట్లనకుము. ఎప్పుడైన రావచ్చును

వేనుఁడు: నాయనా! బయటియీవేనుఁడు శ్రీధరునితో మాటాడువేనుఁడు కాదు. వాఁడు నిజమైన పిశాచము

శ్రీధరభట్టు: [నవ్వును]

వేనుఁడు: నవ్వకుము! నవ్వకుము! ఒకమహారుద్రభూతము వెదుళ్లపొదలో దూసికొనిపోయినట్లు నవ్వకుము. శ్రీధరా! నీ నవ్వు నా ప్రాణములమీఁదఁ గూర్చున్నది.

శ్రీధరభట్టు: మహారాజా! నేను నీ ప్రసాదము కోరవచ్చిన కుర్రవందిని. నా నవ్వు నీప్రాణములమీఁదఁ గూర్చుండుట నాయభాగ్యముకాక మరియేమి?

వేనుఁడు: నాయనా! ఆతప్పు నీది కాదు, నీది కాదు

[తెర]

తొమ్మిదవ యంకము.

[ప్రవేశము, పృథువు—భూదేవి]

భూదేవి : రాజకుమారా! రాజ్యరమ మీతండ్రియైన యంగరాజును వదలి నిన్ను నాశ్రయించుచున్నది

పృథువు : మాయన్న వేనుఁడుగదా రాజు

భూదేవి : అతనియందు రాజ్యలక్ష్మి యెన్నడు స్థితిపొంద లేదు. అతనికిఁ బట్టాభిషేకమే లేదుకదా? అతఁడు రాజ్యమును రాజ్యప్రజలను నాశనము చేయుటకుఁ బుట్టినవాఁడు కాని రాజ్య మేలుటకుఁ బుట్టినవాఁడు కాఁడు. దేశప్రజలను మలమల మాడ్చుట రాజ్యమేలుట కాదు. సింహము మృగములను దనయాకలి తీర్చుకొనుటకే చంపును. ఆమృగములు చచ్చినందులకు వనజంతువులు దిగులుపడవు. సింహము మృగరాజు. అది యాకలికై చంపుమృగములు దానికి దాని పాలనములో నున్న జంతువు లిచ్చు పన్ను. పెద్దపులి క్రూర జంతువై యథేచ్ఛముగా మృగములను విరుచుకొని తినును. అది యాకలికిఁ గాదు. దానిగుణమే క్రూరత్వము. పెద్దపులి నెవరును మృగరా జనరు. అట్లే వేనుఁడును రాజు కాఁడు. వానియందు రాజ్యలక్ష్మి లేదు. ఓయి! పృథూ! రాజ్యలక్ష్మిదేవి తనచతుర్బాహువులతో నిన్నాలింగనము చేయఁ బోవుచున్నది

పృథువు : నేను వేషముమాత్రము పురుషవేషము వేసితిని

భూదేవి : నేనును వేషముమాత్రము స్త్రీవేషము వేసితిని

పృథువు : మఱి నీ వెవరవు?

భూదేవి : నేను రాజ్యలక్ష్మిని. నీవు సాక్షాన్నా రాయణుఁడవు. నీచతుర్బాహువులతో నా చతుర్బాహువులు జోడించి మల్లెపందిరి కట్టి యానీడలో లోకము విశ్రమింపఁజేయుము

పృథువు : నా బాహువులు నీ బాహువులు కలిసినచో

నాయెద యెల్లఁ గుంకుమసనాథము మోహనమూర్తియౌనొ ? నా
ప్రాయమునందు నెఱ్ఱచివురాకులలోఁ బసిపిందలట్లు మో
హాయతి కల్గునో విరచితాస్మదుదారసమీహఁ జేసి నా
కాయము సర్వముం బనసకాయవలెం బులకల్ ఘటిల్లునో !

భూదేవి : [తనలో] ఇతనిలో నిగూఢమైన రాజత్వము విశోధితమైనది [లజ్జ]

పృథువు : అన్నట్లు నీపేరు వసుంధర కాదూ ? అవును. వసుంధరా !

ఇంతకుముందు తెల్లనయి యేకయి యుండిన నీకపోల మా
రింతలు సిగ్గుపూఁతఁ జివురించెడుఁ జెందొగకేసరంబులై
ప్రాంతములం మనోభవునిబాటలు తీర్చుచు నీకనుంగొనల్
క్రంతలు రాజమార్గములుగా నొనరించెదు నామనస్సునం

భూదేవి : ఆయుష్మంతుఁడా! నేను స్వతంత్రురాలనైనను నీవు నీతండ్రిచే నాజ్ఞప్తుఁడవు కావలయును

పృథువు : ఇదిగో ! చూచితివా ? నాయెదలోఁ బ్రవహించు నీకాలువ నేను పాలనుకొంటిని. నీవు మధువులని చెప్పితివి. నాకుఁ దెలిసినది. నన్ను మరల నేల కికురించెదవు ?

ఈ సితమేఘముల్ గొడుగులెత్తెను నీకును నాకుఁ జామర
శ్రీ సవరించె నీ సుడులు రేగిన గాలులు ప్రొద్దు వాలు సం
ధ్యాసమయారుణచ్ఛవి తనంతట దూతిక యయ్యె నీతిపా
మాసరమైన యీబిగువు మానిన శాస్నెల లారఁ గట్టెదన్

భూదేవి : ఒక మహాపురుషుఁడు తన స్వశక్తి యెఱుఁగనే వలయును గాని యెఱిఁగిన తరువాత ధౌరంధర్యము నానాముఖములఁ బ్రజ్వలింపఁజేయును. [ప్రకాశము] ఆయుష్మంతుఁడా! అడుగో! మీ తండ్రి వచ్చుచున్నాఁడు. నేను పోవలయును

అంగరాజు : [ప్రవేశించును]

భూదేవి : ఈయనలో రెండువందలకళలే మిగిలినవి. ఇదిగో రెండు మిగిల్చి తక్కిన వన్నియు లాగుకొనుచున్నాను. ఈ రెండు నితని జీవితాంత మితనియందే యుండఁగలవు

[నిష్క్రమించును]

అంగరాజు : ఉన్నట్లుండి నాకాళులు తేలిపోవుచున్నవి. నా మొగము వివర్ణమగుచున్నది. ఆహా! ఏమి వడకొట్టినది! నామనస్సులోని బిగు వంతయు నొక్కసారిగాఁ బోయిన దేమి!

పృథువు : [సమీపించి] పితృపాదులకుఁ బృథువు నమస్కరించుచున్నాఁడు

అంగరాజు : [ఆశ్చర్యము] తండ్రి! ఆ వెళ్లినది వసుంధరయా యేమి!

పృథువు : [తనలో] ఈయన కెట్లు తెలియును? అవునవును. ఈమె మా తాతతండ్రులమందరలలో నుత్తమగోవుగాఁ దిరిగి నదికదా! [ప్రకాశము] చిత్తము

అంగరాజు : అస లామె యెవ్వరో నీకుఁ దెలియునా?

పృథువు : వసుంధర, రాజ్యలక్ష్మి, ఇవి యామె నామ ధేయములు

అంగరాజు : అది కాదు. ఆమె భూదేవి

పృథువు : అట్లనా? [తనలో] అయ్యో! ఎంతయుపచారము చేసితిని. ఆమెను నేను స్త్రీదృష్టితోఁ జూచితిని

అంగరాజు : ఏమి యాలోచించుచున్నావు?

పృథువు : తండ్రీ! నాపాపమునకు నిష్కృతి యేమి?

అంగరాజు : అది భూతపూర్వమా? ఇంకను జరుగుచు న్నదా?

పృథువు : [తనలో] నామనస్సు ఆమెమీదినుండి తిరిగి రాకున్నది. ఏమి చేయుదును?

మఱి కనులామె పీనకుచమండలభావమునందె లగ్నమై
తరుణివిలాసనూపురపదంబులనే చెవులుండి నూత్న నీ
రరుహామనోజ్ఞవాసనలు రాజిలు నామెతనూవిలాస సుం
దరత బహిష్కరించదు మనస్సు-ఇద పాపమొ యేమికర్మమో!

అంగరాజు : తండ్రీ! నీ మనస్సామెయం దింతగా నెప్పుడు లగ్నమైనదో అప్పుడే వేనునిరాజ్యాధికారము వెనుక పట్టి నది

వేనుఁడు: [ప్రవేశించి] ఓహో! ఈవృద్ధరాజు తన తేజమంతయు డించుకొని పృథువునందావహింపఁజేసెను గావలయు. పృథువు మధ్యాహ్నమార్తాండునివలెఁ బ్రకాశించుచున్నాఁడు. పృథువు ఆడపిల్లయని నన్నీముసలి మొదటినుండియు మోసము చేయుచున్నాఁడు. నా రాజ్యము తుదిరోజులు వచ్చినవి కావలయు నితనిని బురుషుఁడుగా మరల భాసింపఁ జేయుటకు. [సమీపించి] వృద్ధరాజా! ఇంద్రజాలి వగుదువు!

అంగరాజు: ఈ యింద్రజాలము నాది కాదు. చతుస్సముద్ర ముద్రిత ధరాదేవిది

వేనుఁడు: ఆమె నన్ను వదలిపోదు

పృథువు: వేనా! ఆమె నిన్నొకనాఁడు కలియను లేదు. నేఁడు వదలిపోవలసిన స్థితియు లేదు

వేనుఁడు: ఆమె నీసొమ్మయినట్లు మాటాడుచుంటివి

పృథువు: అవును. నా సొమ్మే

> పడతిసమార్ద్రిలో చనముపచ్చియొకింతయు నారలేదు నా
> యెడద, లతాంగి దోసిళుల నిచ్చినభావపుఁ బూలతావు లీ
> యెడల జనించినట్టి పులకోల్బణముల్ పెడఁబాయలేద యి
> ప్పుడును జెలంది నామనసుపొక్కిలి సర్వము నాహరించెఁబో!

వేనుఁడు: అబ్బో! ఏమిమగతనము! నాల్గుగడియలకు పూర్వము లేని దెంత మగతనము!

అంగరాజు: ఇంతపౌరుషశాలియైన వేనునిస్పర్ధకు స్థానభూత మెనది యెంతమగతనము!

పృథువు : వేనా ! ఆమెకు నేను నే నామెకు నచ్చినప్పుడు మధ్య నీ కీయీార్ష్య యెందుకు?

వేనుఁడు : ఆమె నిన్నటివరకు నాతో నభిసరించినది. నేఁడామె నంతయు నాచుకొన్నట్లు మాట్లాడుచుంటివి !

పృథువు : ఆమె నీతో నెన్న డభిసరించ లేదు. బలాత్కరించుటలోఁ బ్రథమావతారమెత్తిన నీతో నేస్త్రీయు నభిసరించదు. అందులో రాజ్యలక్ష్మియా !

వేనుఁడు : అవునవును. నాతోఁ గాదు. అంగనాపూర్వుఁడవైన నీతో నభిసరించును

పృథువు : ఛీ ! ఛీ ! నే నంగనాపూర్వు డనుకాను. అంగనాపూర్వత నా వేషమునందుమాత్రమే కలదు

వేనుఁడు : నీ మొగము చూడరాదు. నీతో మాట్లాడను

పృథువు : ఆ ! ఏమంటివి ! నీదక్షిణబాహువు తెగిపోవువరకు నీతో నేను మాట్లాడను [నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు : అంగరాజా ! నేనును పృథువు నీకడుపునఁ బుట్టితిమికదా ? నీవు చెప్పుము. రాజ్యలక్ష్మి నాదా ? పృథువుదా?

అంగరాజు : నేను చెప్పెడువరకు నెవ రాగిరి ?

వేనుఁడు : ఇప్పటికయినను నీవు చెప్పినచోఁ గాదనువారెవరు ? రాజ్యము నాదే. నీవు న్యాయము చెప్పు మంటిని

గౌతముఁడు : [ప్రవేశించి]

న్యాయము గంగలోఁ గలిసె ఆస్తికబుద్ధి హారించిపోయె గం
గాయము నానదీజలనికాయము రక్తముతో స్రవించె తా
నీ యవనీతలంబున నె మృత్యువిహారము పెల్లుసాగె నీ
యాయువు తీరె మా యసువులన్నియు తీరెను ధర్మదేవతా !

ఆహా! ఈనాఁడు నాయనుయాయులు మరలఁ దిరుగుబాటు జేసిరి. మరల మృత్యుసైన్యములు మారిమసంగెను. వీని పేరు మాత్రమే మృత్యువు కాదు. వీఁడు సాక్షాన్మృత్యువే. నెమరు కణతలయందును నాలుకలలోనను పొట్టలలోనను మర్మస్థానములయందును గాని కత్తులతోఁ బొడువరాదు కాఁబోలు. నేను వృథాగా నీ జనులను రేపి వీరిని నాశనము చేయుచుంటినిఁ గాఁబోలు! ఏమి చేయుదును? [చూచి] అంగరాజింత తేజోహీనుఁడయ్యె నేమి! పొదవోలెనున్న తెల్లసికను బొమలలోఁ దక్క నితని మొగమునందు రాజకళయే లేదేమి?

అంగరాజు : వేనుఁడా! న్యాయ మొవఁడెందుకుఁ జెప్పవలయును? పృథురాజు నీయంతఃపురమున నిన్నాళ్ళుండగా నతఁడు పురుషుఁడని నీవె తెలిసికొనలేకపోయితివి

వేనుఁడు : తెలిసికొనుట యెట్లు? అతడు నిష్కంచుకయధీనములోఁ బెరిగెను. నీవును సునీథయు నాడపిల్లగాఁ బెంచితిరి. అందరు నాడపిల్లయే యనుకొనిరి. నేను నట్లే యనుకొంటిని. ఒకవేళ నేను తెలిసికొంటి ననుకొమ్ము. దానివలన లాభమేమి ?

అంగరాజు : తెలిసికొన్నచో నీ విన్నాళ్లు పృథువును బ్రతుకనితువా ?

గౌతముఁడు : [సమీపించి] ఓయీ! అంగరాజా! ఈర
హస్యమెన్నాళ్లు దాచితివి? ఈరహస్యము బయపడుటచేతనా
నీవు నరకుదింపినయోడవలె నుంటివి? వృద్ధరాజా! వృద్ధ
రాజా! ఈరహస్యము తెలిసినచోఁ బృథువు నిన్నాళ్ళు
బ్రతుకనిత్తువా అనికాదు. నీవిన్నాళ్ళు బ్రతుకుదువా?
యనుము [అంగరాజు నిష్క్రమించును]

ఓయీ! వేనుఁడా! నేఁడు మరల నాయనుయాయులు తిరుగు
బాటు చేసిరి. మరల మీమృత్యువు వారిని బశువులకన్న
హీనముగా హింసించెను. రేపు మరల నా సైన్యములన్నియుఁ
గూర్చి వచ్చెదను. మాప్రజలకింక మునుపటియధైర్యము
లేదు. నీవు చచ్చినచోఁ బృథువును రాజుచేసెదము. ఇప్పుడు
నీసైన్యములు మామ్ముం దాఁగలేవు, తెలిసినదా?

ఓయీ! భార్గవాశసనసౌభరులారా! సనాతనమతసైన్యాధిపు
లారా! పృథువు వేనుని చెల్లెలు కాదు. తమ్ముఁడు. వేనుని
జంపినచో రాజ్యమరాజకము కాదు. పోయి ప్రజలలో నిది
చాటింపుఁడు

ఓహో! జన మీవార్త విని పెళ్ళవిరిగిపోవుచున్నది. ఇంక
వేనుని ప్రాణములు లేవు. మృత్యువు నౌద్ధత్య మణఁగినది.
వాని సైన్యములు నిరస్తము లయినవి. చీచీ! నాబుద్ధిపెడ
తలఁ బట్టుచున్నది. వేనుఁడు నన్నుఁ జంపఁడు కనుక నది సాకు
చేసికొని నే నింత విజృంభించుచుంటిని. ఇది నేను చేయ
వచ్చునా? ధర్మముకొఱకు నే నిట్లు చేయుచుంటిని. అదికాదు.
వేనా! ఒకమాట నేను నీముంగిటికి వచ్చితిని. నీ విప్పుడు

నన్నుఁ జంపవచ్చును. నన్నుఁ జంపితివా నీ కీ తిరుగుబాటు లేదు

వేనుఁడు: గౌతమా! నే నట్లు చేయను. నేను నిన్ను రాజుగా నురితీయించను. శిక్షించను. అట్లని నీ కిదివరకే వాగ్దాన మిచ్చితిని

గౌతముఁడు: అట్లయిన నా కింకొక వాగ్దానముకూడఁ గావలయును. నీవు నన్ను శిక్షించవుగాన నా సైన్యములను నడపెదను. నీ సైన్యములను జెల్లాచెదరు చేసెదను. కాని నిన్నొంటరిగా నెదుర్కొనుజోదు దేశమున లేఁడు. కనుక నీవు నాతో నొంటరిగా యుద్ధము చేయుట కొప్పుకొనవలెను.

వేనుఁడు: గౌతమా! నీకుఁ బిచ్చియెక్కినదా యేమి? నా యొడల నరనరమునకు ఖడ్గము లున్నవి. నీ యొడలఁ జివురాకు లున్నవి. ఇది నిన్నుఁ జంపుటకు నీ చెలికాండ్రు వేసినయెత్తు. ఒకవేళ నీసైన్యములు నన్ను గెలుచుననుకొమ్ము. ఈరాజ్యము నీవుహరింతువనియాదుష్టులీవున్నాగముపన్నిరి. పొరపడకుము

గౌతముఁడు: నా కీ వాగ్దాన మిచ్చెదవా?

వేనుఁడు: నీవీమోసము తెలిసికొనలేవేని యట్లే

గౌతముఁడు: రేపురాత్రికి వచ్చెదను. నీ కత్తి తోమియుంచుకొనుము

వేనుఁడు: రేపు తిథి యేమి?

గౌతముఁడు: పూర్ణిమ. నేడు తిథిద్వయముకదా?

వేనుఁడు : నేను యుద్ధముచేయను

గౌతముఁడు : ఓహో! మహావీరుఁడా! కత్తిముట్టి యెరుఁగని బ్రాహ్మణునితో యుద్ధము చేయుటకు భీతియేల?

వేనుఁడు : శుక్లపక్షమంతయు నీయందు నాకు స్నేహ మెక్కువ. కృష్ణపక్షమైనచో నీతో యుద్ధము చేసెదను

గౌతముఁడు : అట్లయినచోఁ గృష్ణపక్షము రానిమ్ము

వేనుఁడు : వలదు. రేపే చేసెదను రమ్ము

గౌతముఁడు : కాదు. కృష్ణపక్షము రానీ [తనలో] ఇతని సైన్యమంతయు నశించినతరువాత నేను చచ్చినమాత్ర మేమి? [పైకి] వేనా! కృష్ణపక్షమునందే యుద్ధముచేయుదము.

వేనుఁడు : రేపురాత్రి యొకసారి రమ్ము. వత్తువా?

గౌతముఁడు : తప్పక వత్తును [నిష్క్రమించుచు]

వేనుఁడు : ద్వారపాలకా! ఇటు రమ్ము

ద్వారపాలకుఁడు : [ప్రవేశించి] చిత్తము

వేనుఁడు : ప్రొద్దునఁ గారాగారమందుంచిన బ్రాహ్మణుని దీసి కొనిరమ్ము

[ద్వారపాలకుఁడు నిష్క్రమించి బ్రాహ్మణునితోఁ బ్రవేశించును]

వేనుఁడు : బ్రాహ్మణుఁడా! నీశాప మెంతవరకు వచ్చినది?

బ్రాహ్మణుఁడు : సగమువరకు వచ్చినది

వేనుఁడు : అనగా ?

బ్రాహ్మణుఁడు : ఒకరోజు గడచినది. ఇంకొకరోజు గడువ వలయును

వేనుఁడు : రేపురాత్రికి నిజముగా నరుకఁబడునందువా ?

బ్రాహ్మణుఁడు : నిస్సందేహముగా. అరుంధతీపతిగోత్రమునందుఁ బుట్టి యగ్నిహోత్రమునకుఁ బావిత్ర్యమున సబ్రహ్మచారియైన నా వంశమున మహాపతివ్రతలు గాని కలుగనే కలుగరు. అట్టి నా కూఁతును బలవంతముగా మానభంగము చేసిన నీ సేనానాయకుని శిక్షించని రాజువు నీ వేమిరాజువు? నాకూఁతురు తత్క్షణమ ప్రాణము విడిచెను. ఓరి ! దుర్మార్గపిశాచమా ! నేను వచ్చి నీ సేనానాయకుఁ డిట్లు చేసెననఁగా నేను చూడలేదుగాన నమ్మనంటివి. నీ సేనాపతి నేనట్లు చేయలేదనఁగా వానిమాట నమ్మితివి. రక్తపాయి, మాంసఖాదియైన నీ సేనాపతిమాట నిజము, సోమవీథిని నీవారభోక్తను నా మాట యబద్ధము. నేను చెప్పినమాట నీవు చూడలేదు సరే నమ్మవు. వాడు చెప్పినది నీవు చూచితివా నమ్మితివి? నాపూర్వులే యనూచానులైనచో సోమపీథులైనచో మా సోమిదమ్మ దక్షిణగార్హపత్యాగ్నులకన్న నాహావనీయాగ్నియందుఁ గొంచెము పక్షపాతము గలిగి యెక్కువ శ్రద్ధ చూపించునదియేని నాజపమాలాసాక్షిగా రేపురాత్రి రెండు జాములకు నీ దక్షిణబాహువు నీ కంఠమునుండి తెగి క్రిందఁ బడును. ఇది నా శాపము. నాయమోఘునాక్షును బంచభూతములు చూడుము రెక్కలమీఁద మోయుచున్నవి. రేపు

రాతిరి కల్ల నావాక్కు ఖడ్గమైనీదక్షిణబాహువు త్తరించును.

వేనుఁడు : ద్యాషీతకా ! ఇతని నిచ్చటనుండి తీసికొనిపొమ్ము

[ద్యాషీతకుఁడు బ్రాహ్మణుఁడు నిష్క్రమింతురు]

వేనుఁడు : బ్రాహ్మణులు పూర్వమందు శాపము లిచ్చిరని చెప్పుదురు అవి యిప్పుడుకూడ నిజమగునా? ఈ బ్రాహ్మణులు శపించుటయేమి, అది నిజమగుటయేమి! కాకపోయినఁ బృథువుకూడ నా దక్షిణబాహువు తెగువరకు నాతో మాట్లాడననెనే! అతఁడీ శాపము విన్నవాఁడు కాఁడాయెను. దీనికిఁ దగినట్లు గౌతముఁడు రేపురాత్రికే నాతో యుద్ధము చేయుదుననియెనే! వలదంటినికదా! మరల రమ్మంటినే! అది యుద్ధమునకుఁ గాదుకదా?

గౌతముడు నన్ను యుద్ధములో గెలువఁగలఁడా!

నావద్ద నేర్చుకొనిన కత్తిసాము గౌతముఁడు నా మీఁదనే యుపయోగించునా? అవునవును. జ్ఞాపకము వచ్చుచున్నది. శత్రువుచేయి నరుకు కత్తిదెబ్బ గౌతమునకు నేర్పితిని. అది చాలరోజు లయినది నేనభ్యాసముచేయుట మానివేసి. కత్తి తెప్పించి యొకసారి చూతునా?

[తెరలో]

ఓహో! వేనరాజా! రాత్రి రెండుజాములు కావచ్చినది.

ద్యాషీతకుఁడు : [పరుగెత్తుచు వచ్చి] అయ్యా! ఈమె వినీత

భట్టు కూఁతురఁట. నిందుచూలాలు. కై వారము చేయవచ్చి
నది

వేనుఁడు: ఏమి? శ్రీధరునితల్లియా?

ద్యాషీతకుఁడు: ఆయురితీయఁబడిన పసివానితల్లి

వేనుఁడు: నిందుచూలాలా?

ద్యాషితకుడు: అవును

వేనుఁడు: పరుగెత్తుకొనిపోయి యీా కై వారము రేపురాత్రికి
వచ్చి చేయుమని చెప్పుము పొమ్ము

[ద్యాషీతకుఁడు నిష్క్రమించును]

ఈ నిందుచూలాలి నెట్లు బందిపెట్టుదును. పెట్టితినా? ఈమె
యు నురిపెట్టుకొని చచ్చును. ఆహా! ఏమి విచిత్రమైనకుదురు
వీరిది! చావన్న భయము లేకుండ నొకరితరువాత నొకరుగా
వచ్చుచున్నారే. చివర కీచావులో నేమియును లేదా
యేమి? చచ్చిపోవుట యింత తేలికా!

ద్యాషీతకుఁడు: [వచ్చి] అయ్యా! ఆమెతో నామెవంశ
ములో నింక నెవరును మిగులరఁట. తప్పక యీామె కై వార
ము చేసెద ననుచున్నది.

వేనుఁడు: ఓయీ! కాదు కాదు. రేపురాత్రికి తప్పక
రమ్మనుము. రేపురాత్రి కభ్యంతరపెట్ట నని చెప్పుము

ద్యాషీతకుఁడు: ఆమె వినుటలేదు

వేనుఁడు: నీవు పోయి యీా బ్రాహ్మణుని దీసికొనిరమ్ము

[ద్వ్యాషీతకుఁడు నిష్క్రమించి బ్రాహ్మణునితోఁ బ్రవేశము]

వేనుఁడు : బ్రాహ్మణుఁడా! చాల గొప్పఋషివి. నిజమైనచో నీ మాటయే నిజము కావలయును. నీ శాపము రేపురాత్రికా యీ రాత్రికా?

బ్రాహ్మణుఁడు : రేపురాత్రికే

వేనుఁడు : కాదయ్యా! కాదు. నేనీ రాత్రియే మృతిపొందు చుండగా రేపురాత్రికి నా దక్షిణబాహువు తెగుటయేమి?

బ్రాహ్మణుఁడు : రేపురాత్రికి వేనునిశవముదక్షిణబాహువు కాదు తెగునది. బ్రతికియున్న వేనుని దక్షిణబాహువే తెగును

వేనుఁడు : ద్వ్యాషీతకా! కత్తి తెమ్ము. ఈ రాత్రియే నరుకుకొని చచ్చెదను.

బ్రాహ్మణుఁడు : నీవు రేపురాత్రియేచచ్చెదవు

వేనుఁడు : ద్వ్యాషీతకా! నీవు వీనిని బంధించి కత్తి తీసుకొని రమ్ము

[ద్వ్యాషీతకుఁడు బ్రాహ్మణుఁడు నిష్క్రమింతురు]

వేనుడు : ఈమెక్కైవారము చేయకముందే చనిపోయెదను. చనిపోకపోయినచో వేనుని చండశాసన మేమగును? బ్రతికియుండినచో నీజంటప్రాణము నెట్లు తీయుదును? అందులో శ్రీధరునితల్లినా చంపునది?

ద్వ్యాషీతకుఁడు : [ప్రవేశించును]

వేనుఁడు : ఏమిరా ! ఖడ్గము తెచ్చితివా ?

ద్వ్యాషీతకుఁడు : స్వామీ ! ఆమె కైవారము రేపురాత్రి వచ్చిచేసెద నన్నది. లోపలశిశువు కదలాడుచున్నదఁట. ఈ రాత్రియామె ప్రసవించునేమోయనిభయముగానున్నదట.

వేనుఁడు : ద్వ్యాషీతకా ! ఇవి యన్నియు లాగివేయుము

ద్వ్యాషీతకుడు : ఏవి యన్నియు ?

వేనుఁడు : ఇవిగో ! చూడుము ? నాచుట్టును పెద్దసాలీఁడు దారము లల్లినాఁడు. నే నిందులోఁ దగుల్కొంటిని. చేతులు కాళ్లు లాడుటలేదు. ఈసాలీఁడు నామీఁద దుమికి చంపునే మోకాని యీదారములు చప్పునఁ దెంచుము.

ద్వ్యాషీతకుఁడు : అయ్యా ! నాకుఁ గనఁబడుటలేదు. నే నెట్లు త్రెంచుదును ?

వేనుఁడు : కనంబడుటలేదా ? సరేకాని. ఒక మంత్రిసానిని చూచి యామెకు సాయము పంపుము.

[ద్వ్యాషీతకుఁడు నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు : ఈదారములు జిగురుగా నున్నవి. ఈసాలీ డెక్కడ నున్నాఁడో కనబడుటలేదు. అబ్బా ! చేతులు కట్టివేసి నట్లున్నదే ? ఈ పిశాచములు నేఁడు నా దగ్గరకు వచ్చుట లేదేమి ? రోజును నా చుట్టును చేరి నృత్యము చేయును. నన్ను వెక్కిరించును. ఈ నాఁడివి నాజోలికే వచ్చుటలేదు. నాకు దూరదూరముగాఁ బోవుచున్నవి యేలనో.

పాప మీ పిశాచముల కేదో దుఃఖకారణము కలిగినది? ఆహా! ఇదియా! ఈమెను నేను చంపించినచో నీమె గర్భస్థ శిశువుకూడ మరణించిన వీరికి వంశాంకురము లేకుండఁబోవు నని, దానివలన వీరికి ఉత్తమగతులు కలుగవని. ఉత్తమ గతు లున్నవా యేమి? ఆ యుత్తమగతులు పుత్రకృత తర్పణలభ్యములా? లేకున్న నీ పిశాచము లిట్లలజడి పొంద నేల? వీనికి మనుష్యులకన్న నెక్కువజ్ఞానము కలదు. ఉత్తమగతు లన్న జ్ఞానము వీనికిఁ గలదేని యది నిజమే కావలయును. దౌహిత్రులు పౌత్రులు విడుచు నివాపాంజలులు మోక్షహేతువులైనచో వివాహము లాడియే తీరవలయును. వివాహము వల దనియే శాసించితినికదా? ఇంద్రియజ్ఞానము చాల నీచమైనది. నే నిన్ని ఘోరములు చేసిన తరువాతఁ గాని నా కతీంద్రియజ్ఞానము కలుగలేదు. ఇప్పు డేమి చేయుదును?

ఈ పిశాచములు నావంక సంశయదృష్టుల పరపుచున్నవి. రే పీమెను నేను చంపుదు నని యివి తలఁచుచున్నవి కావలయును. రేపటికి వేనుఁడే యుండఁడు. [పరిక్రమించి] నేను నా శయ్యాస్థలమునకు వచ్చితిని. కొంచెము విశ్రమింతునా? రేపు రాత్రికిఁ జనిపోవుదానికి నీ రాత్రి విశ్రాంతి యెందులకు? శ్రీధరుని బిలిచి మాటాడెదను. శ్రీధరా! శ్రీధరా! ఏమి! యితడు పలుకుటలేదు. ఎచ్చటికైనఁ బోయెనా? శ్రీధరా! శ్రీధరా!

శ్రీధరుఁడు: [వచ్చి] జయము జయము మహారాజులకు!

వేనుఁడు: ఇక్కడ మహారా జెవరు?

శ్రీధరుఁడు: వేనుఁడు

వేనుఁడు: వేనుఁడు కాదు. నేఁటినుండి మహారాజు పృథువు

శ్రీధరుఁడు: పృథు వెవ్వరు?

వేనుఁడు: పూర్వము నా చెల్లెలు. ఇప్పుడు తమ్ముఁడు

శ్రీధరుఁడు: నాకు నవ్వు వచ్చుచున్నది.

వేనుఁడు: నాయనా! నవ్వకుము. నీవు నవ్వినచో నాహృదయములోని నరములు బిగించినట్లగును. నాప్రాణము లెండినట్లగును. వడకొట్టి శోషపొందిన నాయాత్మమీఁద నిప్పులు చెరగిన ట్లగును.

శ్రీధరుఁడు: నీహృదయము పచ్చిపుండువలె నేల యాయినది?

వేనుఁడు: శిశూ! నీవు చనిపోయి యెన్నాళ్లయినది?

శ్రీధరుఁడు: [లెక్కపెట్టి] అబ్బో! పదియేళ్ళయినది.

వేనుఁడు: పదియేళ్ళా! కాదు. పదిరోజులు

శ్రీధరుఁడు: కాదు కాదు. పది యేళ్లు.

వేనుఁడు: [తనలో] ఒక్కొక్కమనుష్యదినము పిశాచములకొక్కొక్క సంవత్సరము కాఁబోలు

శ్రీధరుడు: ప్రభువులేమో యాలోచించుచుంటిరి?

వేనుఁడు: అప్పటికి మీతల్లి 'గర్భిణితో' నున్నదా?

శ్రీధరుఁడు : అవునవును. జ్ఞాపకమునకు వచ్చుచున్నది

వేనుఁడు : శ్రీధరా ! నీకుఁ జిన్న తమ్ముఁడు పుట్టును

శ్రీధరుఁడు : రాజా ! నాకేమియుఁ దెలియుటలేదు. నా తలిదండ్రులు నేను చాల తెలివి తేటలు కలవాడననుకొనెడివారు. నే నీజన్మమెత్తినతరువాత నేనే నాకు ఎదో కలలలో తిరుగుచున్నట్లుండును. మీ రన్నది నాకేమో తెలియలేదు

వేనుఁడు : వినీత భట్టాదులకువలె నితనిజ్ఞానము నిశితమై లేదు. బాలగ్రహములసృష్టి యిందులో వేరుకాఁ బోలు. శ్రీధరా! నేను రేపురాత్రికి చనిపోయెదను

శ్రీధరుఁడు : అయ్యో! అయ్యో! [నవ్వును]

వేనుఁడు : నేను చనిపోయెద ననగా నీవు నవ్వెదవేమి ?

శ్రీధరుఁడు : నాకు నవ్వనకేడ్పునకు భేదము లేదు. రెంటికి నేను నవ్వుటయే. ఈలోకమున నింతే

వేనుఁడు : శ్రీధరా ! నీ వెక్కడికైన పోవా ?

శ్రీధరుఁడు : ఎక్కడకుఁ బోను? ఎప్పుడును ఆబీరువావెనుక దాగియుందును. కుక్కలను జూచినచో నాకు భయము. అవి నన్నుజూచి మొరుగును. ఎప్పుడును ఆబీరువావెనుక నే యుందును

వేనుఁడు : నాయనా ! నీ వింకఁ బొమ్ము.

[రుఁడు నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు : ఆహా! బలవన్మరణమా! నీవు మనుష్యులను పిశాచలోకములో దించుచున్నావు. నేనుకూడ పిశాచమ నగుదునా యేమి? కాను కాను. ఇప్పుడు నేను పిశాచమునే యగుదును. కాకున్న నాకీపిశాచములతోడఁ బ్రసంగము చేయుశక్తి, వానినిఁ జూచుశక్తి కలుగదు. నేను చేసిన మహాఘోరకార్యముల బలమున నాలోఁ బిశాచవృత్తి జనించి నాకు వీనితో సమానమైనమానసికశక్తి కలిగించినది. నాకు నిద్రవచ్చుచున్నది

[తెర]

పదియవ యంకము.

[తెరలో]

వసుంధరా! వర్ధిల్లవమ్మా! వర్ధిల్లు
రాజ్యలక్ష్మి! జయించవమ్మా! జయించు
గోరాణీ! పెంపొందవమ్మా! పెంపొందు!

భూదేవి: [ప్రవేశించి] ఓహో! జలవతీ స్థలవతీ తేజోవతులా! సఖులారా! మీమాట లాశీర్వాదములవలె గ్రహించుచున్నాను. చెలులారా! మీరు నాకిది సహాయపడఁదగినవేళ. ఓహో! స్థలవతి! నేను వేనునినుండి పృథివీభాగ ముపసంహరించుకొనుచున్నాన. నీవు వాని నావరించిపెట్టుము. ఓహో! తేజోవతి! నీవు వేనునినుండి బహిర్గమించి పృథుమహారాజులోఁ బ్రవేశించుము. ఓసి జలవతి! నీవుకూడ వేనునిప్రాణములకు రససిద్ధి లేకుండఁ జేయుము. సఖులారా! మీరు నాకీ సాయము చేసిపెట్టవలయును

[తెరలో]

ప్రాణిలోకస్థానభూతమా! వసుంధరా! ప్రకాశించవమ్మా! ప్రకాశించు!

భూదేవి: ఓహో! అనిలాధిదేవతా! నమస్కారము. సఖీ! నాయందు దయయుంచుము. నీవు వేనునిప్రాణములయిదును మూటకట్టి వానిదక్షిణబాహుమూలమున

నుంచుము. నా యీనఖులు నాయెడఁ బ్రసన్నలై నట్లు ఒకర్తుక విస్తరించి ఒకర్తు నాకనులు మిరుమిట్లు గొలిపి, యొకతుక నాహృదయము స్నిగ్ధముచేసి యొకరిత నన్ను గాలిలోఁ దేలిపోవునట్లు చేసి నాయెడల స్నేహము ప్రకటించుచున్నారు. ఆయుష్మంతుఁడా ! పృథుమహారాజా ! నీయెడలఁ బంచభూతములు ప్రసన్నములైనవి. ఇంక నీవు ధర్మస్థాపన చేయుము. నే నిదె వచ్చి నిన్ను గలసికొనెదను

[ఇది విష్కంభము]

[తరువాత గౌతముడు ప్రవేశించును]

ఆహా! వసుంధరాదేవికిఁ గల్యాణదినములు వచ్చినవి. అన్నిఁటి కన్న నీ కాలమే చిత్రమైనది. ఏది జరుగుచున్నపు డదే శాశ్వత మనిపించును. ఇంతకుముందువరకు వేనునిరాజ్యమే శాశ్వతము కాఁబోలు, దేవుఁడా! యెట్లురా! యనిపించినది. ఇప్పుడప్పుడే సౌఖ్యము శాశ్వతమైనట్లు ప్రాణము స్థాయికిఁ జేరినది. కాలముకన్న మనస్సు చిత్రమైనది. నానాకష్టములు పడిన యీ మనస్సున కిప్పుడు పూర్వ మేకష్టములు ననుభవించనట్లే యున్నది. విచారించినఁ గాలమును మనస్సును నేకాకృతులవలె నున్నవి

చేయవలసినకార్యము పూర్తిగాఁ దుదముట్టలేదు. మృత్యువు నశించెను. వానిసైనికులు చెల్లాచెదరైరి. మిన్నుమన్ను తెలియక ప్రవర్తించిన యీ సైనికులు తుదకుఁ గాళ్ళబేరమునకు దిగిరి. రాజ్యమంతయు మా వశమైనది. కాని ప్రధాన

కారణమైన వేనుఁ డట్లే యున్నాఁడు. వేనుఁడు మిగిలికూడఁ బ్రాణములకు మిగులనట్లే యున్నది.

కసి నన్నుఁ దరుముచున్నది కాని యీ వేనుఁడు మిగిలినమాత్ర మేమి? ఋణశేషము శత్రుశేషము మిగులరాదు. నాకు వేనుఁ డేమిశత్రువు? ధర్మమునకు శత్రువు. ఆ ధర్మ మిప్పుడు వేనునిచేత మరల నాశనము చేయఁబడు స్థితి దాటినది. ఇంక వేనుని వదలిపెట్టెదను.

వేనుని వదలిపెట్టక నేను వేను నేమిచేయఁగలను? వేనుఁడు చెప్పి నట్లు వానికి నరనరములయందు ఖడ్గము లున్నవి. నాకు చివురాకు న్నవి. నేనతని నేమియుఁ జేయలేను.

చేయలేనయనుము. నే నతనిని వదలరాదు. ధర్మపక్షపాతము చేత నేనాయెను వేనుని చెలిమి విదలించి నిందించి యతని నింతవరకుఁ దెచ్చినది నేనే కదా? అతఁడో! నేనో! ఇంతియే కాని మే మిర్వురము మిగులుట దేవత లొప్పుకొనునది కాదు.

[తరువాత వేనుఁ డానందావేశముతోఁ బ్రవేశించును]

వేనుఁడు: గౌతముఁ డింకను రాలేదేమి? రాతి రప్పుడే పది గడియలు గడచినది. ఈ వెన్నెలలు వెండిసాలీడు దారము లల్లినట్లు ధగధగ లాడిపోవుచున్నవి. శుక్లాష్టమినాఁటికన్న నివి ముదిరి సందులందుఁగూడఁ దెలుపెక్కినవి.

గౌతముఁడు: [సమీపించి] వేనుఁడా! వచ్చితిని. ఏమంత మహోత్సాహముగ నుంటివి?

వేనుఁడు: చావఁబోవువానికి నాకేమి దిగులా?

గౌతముఁడు: కాదు, కాదు. వేనా! దివ్యపురుషునివలె నుంటివి. ఇందాకటినుండియు వీణ వాయించుచుంటివి కాఁబోలు?

వేనుఁడు: చివరిసారి నీవుకూడ విందు వని చాలసే పెదురు చూచితిని. నీవు రాలేదు. ఇంక రాతిరి రెండుజాము లగు నేమో యని యాఁపివచ్చితిని

గౌతముఁడు: ఎందు కింత తొందర? రెండుజాములయిన నేమి?

వేనుఁడు: నేను రెండుజాములు కాకముందే యీ శరీరము వదలవలయును

గౌతముఁడు: ఎట్లు వదలఁగలవు?

వేనుఁడు: నీతో యుద్ధముచేసి

గౌతముఁడు: కృష్ణపక్షము రానిమ్ము

వేనుఁడు: గౌతమా! కాదు. కాదు. కృష్ణపక్షములో నా చీఁకటిత్రోవలలో నేను పోలేను. ఈ వెన్నెలబాటలలో వీణ వాయించుకొనుచుఁ బోయెదను. నన్నిపుడే పోనిమ్ము

గౌతముఁడు: నేను యుద్ధమునకు సిద్ధమై రాలేదు

వేనుఁడు: సిద్ధ మనగా నేమి?

గౌతముఁడు: ఖడ్గము తేలేదు. డాలు తేలేదు

వేనుఁడు : ఖడ్గములు రెండు న్నవి. డాలు నాది నీవు తీసికొనుము

గౌతముఁడు : నీకో ?

వేనుఁడు : నా కెందుకు? చావఁబోవువానికి డాలుండి రక్షించునా?

గౌతముఁడు : వేనా? నేను నీతో యుద్ధము చేయను

వేనుఁడు : ఎందు చేత!

గౌతముఁడు : నా ప్రాణమిత్రుని నేను చంపను

[ఇద్దరును విడి విడిగాఁ గూర్చుందురు]

ద్వ్యాష్టీతకుఁడు : మహారాజా! కోట శత్రువులవశ మైనది. సైన్యులందరు కోటదాటిపోయిరి. శత్రువుల కందినవారు హతులైరి. వారంద రావేశ పరులై వేనుఁ డెక్కడ వేనుఁ డెక్కడ నని వచ్చుచున్నారు. వారిని బృఘువు వారించుచున్నాఁడు

వేనుఁడు : గౌతమా! లెమ్ము! ఇదిగో నీ ఖడ్గము. ఇది నాది. నీఖడ్గమున కెక్కువ పదును పెట్టితిని. నాఖడ్గము వాదర మొండిచేసితిని. నీతల బ్రద్దలైనను ప్రాణము పోదులే

గౌతముఁడు : వాడిగల ఖడ్గమే నీవు తీసికొనుము

వేనుఁడు : ఇంక వేళలేదు, రమ్ము. [లాగుకొనిపోవును]

ద్వ్యాష్టీతకుఁడు : వీరి యిద్దరి కత్తియుద్ధము చూడముచ్చటగా నున్నది. ఈ రెండుకత్తులు వెన్నెలలోఁ దళతళ

లాడుచు నినుకతిన్నెలమీఁద బుసకొట్టుచు గోదుమవన్నె త్రాఁచులు పెనవేసికొనుచున్నట్లున్నవి

గౌతముఁడు: [ప్రవేశించి] వేనా! నీవుకూడ నిశితమైన ఖడ్గము పూనినఁగాని నేను యుద్ధము చేయను

వేనుఁడు: ద్వ్యాపీతకా! నీ చేతిలోని ఖడ్గము నాకిమ్ము.

[తీసికొని] ఇంక రమ్ము. గౌతమా! నాకు శౌర్య మెక్కు-చున్నది. నీవు నాయెదుట నిలువలేవు

[ఇరువురు నిష్క్రమింతురు]

ద్వ్యాపీతకుఁడు: [చూచి] ఈదెబ్బతో గౌతముఁడు నిలువఁడు. ఆహా! గౌతముఁడు నేలఁ బడనేపడెను

వేనుఁడు: [ప్రవేశించి] ఆహా! గౌతమా! ఇది నారాజ్య నాశనమునకు నీ ప్రాణనాశనమునకు వచ్చినది. కాదు కాదు. గౌతముఁడు మూర్ఛపొందెను

[తెరలో]

ఓహో! వేనమహారాజా! రాతిరి రెండుజాములు కావచ్చు చున్నది

వేనుఁడు: ద్వ్యాపీతకా! ఏమది?

ద్వ్యాపీతకుఁడు: శ్రీధరభట్టుతల్లి కై వారము చేయవచ్చినది

వేనుఁడు: ఈమె ప్రసవించలేదా?

ద్యాపీతకుఁడు: రాతిరి వచ్చిన నొప్పి లాగిపోయినదఁట

వేనుఁడు: నీవు పోయి యొక్కకొంచెము నే పాగుమనుము. రెండుజాము లగుట కింకను రెండు గడియ లున్నదికదా? పోయి చెప్పుము [ద్యాపీతకుఁడు నిష్క్రమించును]

గౌతముఁడు: [ప్రవేశించి] వేనా! నీ యెడల నాస్నేహమంతయుఁ గోసివేసితిని. రమ్ము. కత్తి పుచ్చుకొన్నపుడు పాము బరిమీఁదఁ దిరుగునట్లు తిరుగు నీయొడువు నే నెరుగుదును. ఈనీ వేగమునకు మాంద్య మాపాదించుకత్తిదెబ్బలు నేను నేర్చుకొనియే వచ్చితిని. కాని యీయుద్ధము కృష్ణపక్షమనుకొని యీనాఁడు సిద్ధముగా లేను. అయినను రమ్ము

ద్యాపీతకుఁడు: [ప్రవేశించి] ప్రభూ! ఆమె గొంతు సవరించుకొనుచున్నది. ఇంకను మొదలుపెట్టలేదఁట

వేనుఁడు: గౌతమా! జయము నీకే రావలయును. వేనుఁడే చనిపోవలయును. రా, పోదము

[ఇద్దరు నిష్క్రమింతురు]

ద్యాపీతకుఁడు: వేనుఁడట్లనెనే కాని కత్తి చేఁబూనినంతనే యాయన కొడలు పొంగిపోవుచున్నది. అయ్యయ్యో! మరల గౌతమునకు గాఢప్రహారము తగిలెను. అతఁడు కూలఁబడినాడు

వేనుఁడు: [ప్రవేశించి] నాపొంగు నెంత కుదించుకొందమనుకొన్నను గత్తి పట్టినంతలో నెదుటివానికే దెబ్బ తగులుచున్నది. పాపము! గౌతముఁ డీసారి లేవలేఁడు

గౌతముఁడు: [ప్రవేశించి] వేనా! వేన! వేదఋషుల తపస్సు చెడిపోలేదు. నీవంటి పాపమూర్తి నేలపై నిలువ రాదు. ని న్నీసారి నిలువనీయను

[తెరలో]

ఓయీ! వేనమహారాజా! రెండుజాములు కాఁబోవుచున్నది

వేనుఁడు: ద్యాషీతకా! ఆమెతో నింక నొక్కగడియ యున్న దని చెప్పుము. గౌతమా! రమ్ము [నిష్క్రమింతురు]

ద్యాషీతకుఁడు: చీ! చీ! ఈదెబ్బయు గౌతమునికే తగిలెను. పాపము! గౌతమునియొడలు వసంతము చల్లుకొన్నట్లున్నది

వేనుఁడు: [ప్రవేశించి] నేను గౌతమునే చంపెదను. మరల నా రాజ్యము స్థాపించెదను. పారిపోయినసైన్యముల నందరిని పిలిపించి నామతము మరల నిలువఁద్రొక్కెదను

గౌతముఁడు: [ప్రవేశించి] వేనా! వేనా! ఇంక నీమతము నిలువనీయను. రమ్ము రమ్ము. వెనుక నాకు శత్రువుబాహువు నరకుదెబ్బ నేర్పితివి. జ్ఞాపక మున్నదా? దానిని నే నయిదు రోజులనుండి దివారాత్రములు సాధనచేయుచుంటిని. నీ కది సాధనలో లేదు. నిత్యసాధనచేతనే యది వశమగునది యని నీకుఁ దెలియును. నీవు చేసినయధర్మ మంతయుఁ బండి నది. ఇంతయధర్మము చేసిన నీచేతిని నరకెదను. చేతనైన దోఁ దప్పించుకొనుము

[తెరలో]

రాజా! రెండుజాములు సరిగా నైనది
ఒక విలిపర్యైన నుండగా వేనుండు
సెలవులేదు లేదు సెలవు లేదు
ద్విజానిశాపవహ్ని భీకరంబయి దక్షి
ణాంసఘోరదళన మాచరించె

వేనుఁడు: గౌతమా! శ్రీధరునితల్లి కై వారము సగము చేయనే చేసిన దోయి! రా! రా! నాబాహువు నీవు నరుకఁగలవా?

[గౌతముఁడు వేనుఁడు నిష్క్రమింతురు]

ద్యాపీతకుఁడు: [చూచి] ఆహా! [మూర్ఛ]

[తరువాత వేనుని మోయుచు గౌతముఁడు ప్రవేశించును]

గౌతముఁడు: ఆహా! మహావీరుఁడైన వేనుని నొకకృత్రిమము చేసి నఱికిన నాపాతకము పాయు నుపాయము లేదు

వేనుఁడు: మిత్రమా! పాతకము లన్నియుఁ జేసినది నేను. దానిఫలము నే ననుభవించితిని. నా దక్షిణబాహుదళనమున నీవు నిమిత్తమాత్రుఁడవు. ఇది యొకతపోమూర్తియైన బ్రాహ్మణునిశాపముచే నిదివఱకే తెగినది

ద్యాపీతకుఁడు: [లేచి] మహారాజా!

వేనుఁడు: ఛీ! ఛీ! అట్లనకుము. మహారాజును నేనుకాదు, పృథువు. నీవు పోయి పృథువును దీసికొనిరమ్ము

[ద్యాపీతకుఁడు నిష్క్రమించును]

గౌతముఁడు : అన్నా! నిన్నుఁ జంపువఱకును నా ప్రాణము లాగినవి కావు. నా కాత్మబంధువును, మహాగాయకుని, సత్కవిని, మహాశిల్పిని నిన్నుఁ జంపి నేను లోకద్రోహినైతిని.

వేనుఁడు : నాయనా! అట్లు కాదు. నేను లోకకంటకుఁడను. సాక్షాన్మృత్యువను. దురాశాపిశాచావేశపరుఁడనై నీవు పూర్వము నాతోఁ జెప్పిన సర్వపాపములను జేసితిని. దానికిఁ బ్రతిక్రియ యీరీతి ననుభవించితిని. అందులో నాకుఁ బరమాప్తుఁడవైన నీచేతిలోఁ జావు పరమవాంఛ నీయమైనది

గౌతముఁడు : ఇంతటిమహాపురుషుఁడవు నీ వీలోకమును వదలి పోవుచుండఁగా నే నేలాగున బ్రదుకుదును? [ఏడ్చును]

వేనుఁడు : మిత్రమా! ఏడువకుము. నామూలమునఁ జెదరి పోయిన పంచభూతములు వెన్నెలదారులలో మరల సర్దు కొనుచున్నవి. బిగ్గరగా నేడ్చి వానిని జెదరఁగొట్టకుము

[పృథువు అంగరాజు ద్వ్యాపీతకుఁడు ప్రవేశింతురు]

పృథువు : [వేనుని సమీపించి] అన్నా! వేనమహారాజా! నా యవినయమును మన్నింపుము. నీదక్షిణబాహువు తెగినఁ గాని నీతో మాటాడ నని ప్రతినపూని యగ్రజుఁడవైన నీయెడ నాచేసినదోషమును మన్నింపుము

వేనుఁడు : ఓయీ! నీకు నా క్షమాపణ లక్కఱలేదు. నీవు సాక్షాన్నారాయణుఁడవు. భగవంతుఁడైన నారాయ

ణుఁడు లేఁడని నేను నాస్తికుఁడనై యున్నాళ్లు వాదించితిని. ఆ వాదనలోని కుతర్కము నాకు రాత్రి తెలిసినది. నాచుట్టును పెద్దసాలీఁడు గూడల్లినట్లు నన్నందులో నాశనము చేయ నేదో యొకపెనుభూతము కాచుకొనియున్నట్లు తోఁచి దానిపరమార్థము చివరకుఁ దెలిసికొంటిని. ఆసాలీని గూడు నాచేసికొన్నకర్మము. నన్ను నాశనము చేయవేచిన యా సాలీఁడే నారాయణుఁడు. ఎవనికర్మబంధముల వానిని త్రిప్పుచున్న నారాయణుఁడు లేఁడని వాదించి యదివరకే తగినన్నియున్న త్రాళ్ళు వృథాగా వేనవేలు పెంచుకొని నేను చివరకుఁ గాలుసేతు లాడకుండఁజేసికొంటిని. దాని ఫలితము ననుభవించితిని.

అంగరాజు: చివరకుఁ దత్త్వము తెలిసికొన్న నీవే ధన్యుఁడవు.

వేనుఁడు: తండ్రీ! నమస్కారము. ఇదివరకు నాపలికిన మాటలు నాచేసిన తప్పులు సర్వము క్షమించుము

అంగరాజు: నాయనా! నీబుద్ధి పెడత్రోవపట్టినది కాని దాని నైశిత్య మప్రతిమానమైనదికదా!

వేనుఁడు: తండ్రీ! అనర్హుఁడనైనను నొకప్రశ్న యడుగుచున్నాను. నాతల్లి సునీథాదేవి యేమైనది? ఆమె నొకసారి అమ్మా! యని పిలిచి చేసినపాపము లన్నిఁటికి నిష్కృతి చేసికొందును

అంగరాజు: నీవు పోనున్న లోకములలో నామెను జూతువు. నీ ఘోరకృత్యముల కామె యోర్వలేక నీవంటివానిని గన్న

యామె శీల మిట్టిదో యను లోకమునింద పడలేక యామె యాత్మహత్య చేసికొన్నది

వేనుఁడు: అయ్యో! [మూర్ఛిల్లును]

గౌతముఁడు: ద్వ్యాపీతకా! మొగముమీఁదఁ గొంచెము నీరు చల్లుము

వేనుఁడు: [సేదదేరి] పృథూ! నీ ప్రజనంతయు నానావిధముల నాశనము చేసితిని. బాధలు పెట్టితిని. వారిని నే నొకటి చేసి యొకటి చేయలేదా? ఈ మహాపాపిని నన్ను నీవు క్షమింతువా?

పృథువు: ఈయనంతమైన కాలమున నిట్టి వణువులు. అది యుఁగాక యిందుఁ జంపెడువాఁడెవఁడు? చచ్చెడువాఁడెవఁడు? ఊరకే భ్రాంతి కట్లు తోఁచును

[భూదేవి ప్రవేశించును. పృథువుతక్క నందరు నమస్కరింతురు]

అంగరాజు: వేనా! ఈమెయే రాజ్యలక్ష్మి. భూదేవి

వేనుఁడు: భగవతి! నమస్తే. పృథూ! పంచప్రాణములును గూడుకట్టి నాదక్షిణబాహుమూలమున నిలిచినవి. నా ప్రాణములు పోవుచున్నవి. నన్నిచటినుండి తీసివేయుము

భూదేవి: [తనలో] నా సఖులైన యనిలవతీ స్థలవతీ జలవతీ తేజోవతులు నాకు సర్వథా నేను కోరిన ట్లుపచరించిరి

[తెరలో]

ఓహో! వేనాసురదక్షిణబాహునిర్మథనసంజాత! పృథుచక్రవర్తి! వర్ణాశ్రమాచారరక్షాదక్షదక్షిణబాహు! వసుంధరాదేవీప్రాణవల్లభ!

నలుదెస లగ్నిహోత్రములు నాటిన ధూమము లావరించు కె
తులకొస మందు సైనికులతోఁ జెడరేఁగిన వేను సైదు గా
లులు విడిపోవుమార్గములలో నెదురై చనుదెంచి నీకు గా
లులు విసరెన్ సుశీతలములున్ బరివాసితముల్ ప్రమందముల్

పృథువు: ఇది యేమిధ్వని గాలిలోపొరలలోనుండి వచ్చుచున్నది?

భూదేవి: శ్రీధరునితల్లి గర్భస్థశిశువు నీకుఁ గైవారము చేయుచున్నది

వేనుఁడు: ఆహా! అందు కనియే కాఁబోలు నిదికూడ శ్రీధరునివాక్కువలె జిగిదీరుచున్నది.

అంగరాజు: ఎంతమంది వేనులు మాడ్చినను నీయంకురము లీదేశమునందు మాడిపోవు. చిగుర్చుచునేయుండును

భూదేవి: వేనరాజుమతమువంటి దుష్టమతములు వచ్చుచునేయుండును. పోవుచునే యుండును. పైని నిప్పులు ముట్టించి తగులఁబెట్టునేగాని యీలోపలి నిత్యమై పసిమికల యీ యంకురములకుఁ జేటులేదు

వేనుఁడు: ఈ యంకురములపసిమి నిజముగా నెన్నటికిఁ జావదు. నేను కాచినయెండకే మాడని యీ పసిమి సనాతన

మైనది. నా కే తెలియలేదు. పృథూ! నే నీబాధ నింక నోర్చుకొనలేను.

పృథువు: ద్యాషీతకా! నీవు వేనరాజును గొనిపోయి యా సుఖశయ్యయందుఁ బరుండఁబెట్టుము.

[ద్యాషీతకుఁడు వేనునితో నిష్క్రమించును]

అంగరాజు: నాయనా! నీవు చక్రవర్తి వయితివి. ఇవే నాయాశీస్సులు. నే నింక నడవుల కేగుచున్నాను [నిష్క్రమించును]

గౌతముఁడు: చక్రవర్తీ! బ్రాహ్మణుఁడనైన నేను నీయాజ్ఞ పొంది తపస్సున కేగుచున్నాను [నిష్క్రమించును]

పృథువు: పెండ్లికూతురా! వసుంధరా! సిగ్గుపడెదవేమే? నీవు నాచిటికినవ్రేలు పట్టుకొనుము. నన్ను నవరించుకొని యింతదూరము తెచ్చుకొని యిప్పుడు సిగ్గెందులకు? అదిగో! ఆకసమువంకఁ జూడుము.

గురువులలో నెల్ల గురుతముండు పవిత్రముతపోనిధి వశిష్ఠమునికి భార్య
కాంతవ్రతాపురోగణనీయ, మృతిసన్నిధానమానవుల కదర్శనీయ
రమణీయవైవాహసమయనూతనవధూతారుణ్యజనపురోదర్శనీయ
సప్తర్షిమండలచ్ఛవివిహారనాయకమణ్యాధస్స్నలలంబమానముక్త
అయరుంధతీనక్షత్ర మదని చూఁడు
దూరమౌన నుత్తరమ్మౌన ధ్రువునిఁ జూఁడు
చారుజలజాతనూత్న కేసరము లంటి
వీచుచున్నది యీ వాయువీచి చూఁడు

[తెరలో]

రాజర్షీ ! పృథుచక్రవర్తీ ! వేనుని బాధలవలన బ్రజలందరు వ్యాధిగ్రస్తులై పోయిరి. దేశమునందు నానావ్యాధులు ప్రబలినవి.

పృథువు : ఓహో ! ప్రజలార ! మీ మొఱ్ఱ నా చెవులఁబడినది. నా వాక్కుమాత్రమే వసుంధరతో మాటాడుచున్నది కాని నా మనస్సు మీమీఁదనే యున్నది

వసుంధర : ఆర్యపుత్రా ! ఇదిగో! మనము హిమవత్పర్వత ప్రాంత కాంతార దేశములకు వచ్చితిమి.

పృథువు : సఖీ! యీ పర్వతరాజును జూచితివా ! గంగా యమునలు ప్రవహించినంతమేర దక్షిణమాలామూర్తిగానుండి కాశ్మీర దేశమున నుత్తరమాల ఘటించి తల్లిపాదగునఁ దల జోవువత్సముపలె నున్నాఁడు. ఉత్తమ మాహేయికవైన నిన్నుఁ జూచి కాఁబోలు క్షీరార్థి యీ పర్వతరాజిట్లగుట.

వసుంధర : ఈ మహాచక్రవర్తి నన్ను గోవును జేసి యీపర్వత రాజును వత్సమును జేసి యోషధులు పిదుక నెంచుచున్నాఁడు.

పృథువు : ఓయి! భగవానుఁడా ! చంద్రుఁడా ! నీకు నమస్కారము. ఓషధీశుఁడవైన నీయనుజ్ఞతో సర్వసరిత్కాననమైన యీ భూమినుండి హిమవంతునివలనఁ జేపించి యోషధులు గ్రహించుచున్నాను

[తెరలో]

లోకేశ్వరా ! లోకరక్షాపరా ! ఈ మహిమవన్నగధాత్రి నుండి వీచుగాలులు తగిలి లోకము నిరామయమైనది

పృథువు : దేవీ! వసుంధరా! నా దేహ ముత్పులకమగుచున్నది.

చల్లనినీటిబిందువులచాలునకన్నఁ బ్రిభాతకాలసం
ఫుల్లనవారవిందజము ముగ్ధము తేనియకాల్వకన్న ను
న్నెల్లికి నొగ్గుపాల్కడలిపీవలికన్న మనోహరమ్మ్రౌ నీ
చల్లనికౌగిలింత యొకసారి ఘటించఁగదే, వసుంధరా !

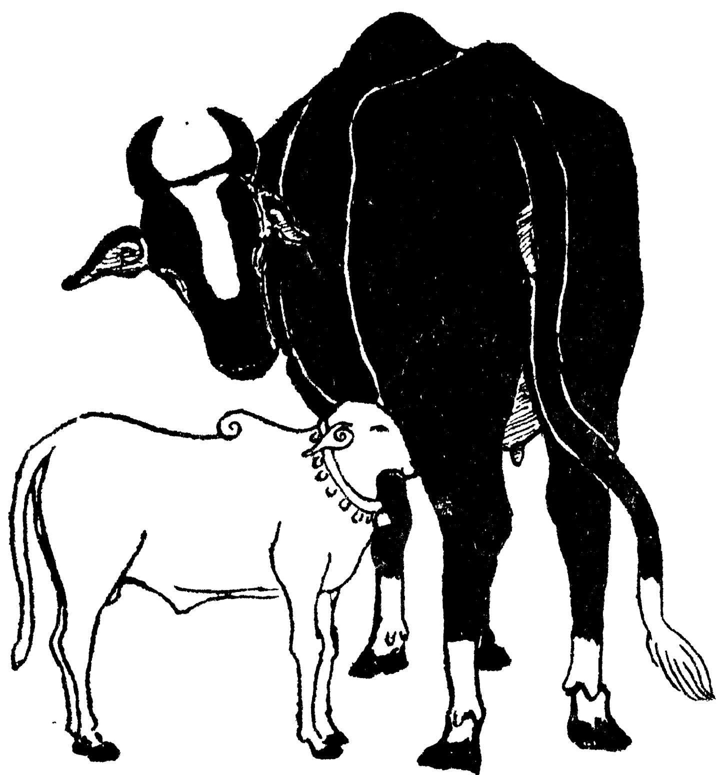
[స్పర్శ]

వసుంధర : ఆర్యపుత్రా! నీచల్లనియీసుఖస్పర్శచే వృద్ధి పొందుచున్న నాకు వేనుఁడు బ్రదికినట్లే లేదు. అతని బాధలు నే ననుభవించినట్లే లేదు.

పృథువు : నామనస్సున కతఁడు పుట్టినట్లేలేదు. చనిపోయినట్లే లేదు

భరతవాక్యము

స్వస్తి ప్రిజాభ్యః పరిపాలయంతాం
న్యాయ్యేన మార్గేణ మహీం మహీశాః
గోబ్రాహ్మణేభ్య శ్శుభమస్తు నిత్యం
లోకా స్సమస్తా స్సుఖినో భవన్తు.
కాలే వర్షతు పర్జన్యః పృథివీ సస్యశాలినీ
దేశోఽయం క్షోభరహితో బ్రాహ్మణా స్సంతు నిర్భయాః.

14542

RATIMANMADHA NATAKAM.

A DRAMA IN FIVE ACTS.

TRANSLATED INTO TELUG

From the Original Sanskrit

OF

SRI PANDITARAJA

BY

SATHYAVOLU KAMESWARA ROW

TELUGU PANDIT

KIRLAMPUDI SAMSTANAM.

Second Edition.

PITHAPURAM.

Printed at Sri Vidwajjana Manoranjani Press.

1914.

Price 10 Annas

Copy-right.